

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PAMÁTNÍK JAKUBA POPOVICKÉHO Z POPOVIC (1576 – 1676)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Autorka práce: Kateřina Káchová

Studijní obor: Archivnictví

Ročník: 3.

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Sedlice 23. července 2015

.....

Kateřina Káčová

Anotace

Bakalářská práce „Památník Jakuba Popovického z Popovic (1576 – 1676)“ zpracovává studentský památník z doby raného novověku. Cílem bakalářské práce je provést celkový rozbor památníku, vytvořit kritickou edici a zasadit památník do kontextu doby šestnáctého století a univerzitního prostředí. Kromě toho také přibližuje okruh přátel majitele památníku. Práce se zaměřuje i na obecnou charakteristiku památníků a jejich souvislost s tištěnými knihami, nechybí ani přílohy s ukázkami zápisů a ilustrací, seznam zapsaných osob, přehled autorů citátů a tabulka naznačující itinerář Jakuba Popovického.

Annotation

This bachelor thesis “The Autograph Book of Jakub Popovicky from Popovice (1576-1676)” is dealing with the student’s autograph book from the age of early modern times. The main aim is to analyse the autograph book, to create the critical edition and to set the autograph book in the context of 16th century and the university environment. Besides this, the thesis introduces the circle of Jakub Popovicky’s friends. It also focuses on general characteristics of autograph books and their connection to printed books. This thesis includes attachments with samples of records and illustrations, the list of recorded people, the list of authors of quotations and the table showing the Jakub Popovicky’s itinerary.

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce paní doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc., za odborné vedení, rady, připomínky a laskavý přístup. Velký dík patří také mým rodičům za umožnění studia.

Obsah

Obsah	6
Úvod	7
1. Památníky	13
1.1 Vznik památníků a jejich charakteristika	13
1.2 Památníky v souvislosti s tištěnými knihami	19
2. Vzdělání	25
2.1 Kavalírské cesty	25
2.2 Univerzity	30
3. Rozbor památníku Jakuba Popovického z Popovic	38
3.1 Vnější popis	38
3.2 Písmo	39
3.3 Chronologický záběr	39
3.4 Jazyky	41
3.5 Obrazová výzdoba	41
3.6 Věnování	42
3.7 Citáty a sentence	43
3.8 Zapisovatelé	45
4. Majitel památníku	47
Závěr	49
Seznam zkratk	53
Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů	54
Seznam příloh	60

Úvod

Památníky patří do skupiny pramenů, které se označují jako prameny osobní povahy. Charakterem této skupiny pramenů je soukromý ráz a současně vysoká vypovídací hodnota o myšlenkovém světě a životě pisatelů.¹ S osobními prameny je však spojeno riziko, do jaké míry autor píše skutečnost a kdy už se jedná o sebestylizaci. Osobní prameny by měly splňovat kritérium délky časového odstupu mezi událostí a jejím zaznamenáním, osobního svědectví, obsahového zaměření pramene či účelu jeho vzniku.²

Z hlediska terminologie se užívá také pojem „Ego-Dokumente“. Ten použil v padesátých letech 20. století nizozemský historik Jacob Presser pro prameny osobní povahy, pod které podle něj spadaly především deníky, autobiografie, paměti, cestopisy a korespondence – tedy prameny, které vznikly z vědomé vůle původce.³ Winfried Schulze tento termín rozšířil v devadesátých letech ještě o prameny, jejichž hlavním cílem nebylo zachytit samotnou individualitu pisatele či jeho pocity a myšlenky, ale dají se z nich vyvodit. Jedná se například o soudní výslechy, různé žádosti nebo testamenty, tedy prameny týkající se administrativy, právní nebo hospodářské oblasti.⁴ Schulze tak definuje ego-dokumenty jako všechny prameny zachycující výpovědi lidí (ať už dobrovolně nebo nedobrovolně) o vnímání sama sebe v rámci své rodiny, obce, země, sociální vrstvy, či o svém vztahu k těmto systémům a změnám v nich. Tyto prameny by měly zdůvodňovat individuální lidské chování, odhalovat strach z něčeho, objasňovat myšlenkové pochody a představy, odrážet životní zkušenosti a očekávání.⁵

Osobními prameny se zabývala také německá historička Benigna von Krusenstjern, která rozdělila ego-dokumenty podle toho, do jaké míry v nich daná osoba vystupovala. Jedna skupina zahrnovala takové osobní prameny, v nichž osoba zcela dominovala. Druhý typ ego-dokumentů informoval o dané osobě, kromě toho ale také o

¹ Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003, s. 15.

² TAMTÉŽ, s. 16.

³ Andreas RUTZ, *Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung des frühneuzeitlichen Menschen*, *Zeitenblicke* 1, 2002, č. 2.
<http://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/index.html#fn15>

⁴ Winfried SCHULZE, *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996, s. 21.

⁵ TAMTÉŽ, s. 28.

jejích zájmech a dalších souvislostech s ní. Další varianty ego-dokumentů spočívaly v tom, zda osoba byla buď v popředí či jenom přítomna.⁶

Právě v raném novověku se začínají objevovat osobní prameny. Proč zrovna v tomto období, vysvětlili někteří historikové několika důvody, například snahou zachytit osobní zkušenosti z cest, což vedlo ke vzniku cestovních deníků, nebo zaznamenat traumatizující zážitky z třicetileté války.⁷ V této době také vznikají první památníky.

Památníky mají svou povahou nejbližší k deníkům, především cestovním. Petr Maťa charakterizuje deník jako relativně pravidelné soukromé poznámky o každodenním životě a společenském dění převážně retrospektivního charakteru psané s nevelkým časovým odstupem.⁸ Památníky se liší především tím, že zápisy v něm nejsou v chronologickém pořadí a nebylo do nich zaznamenáváno v nějakém pravidelném časovém intervalu. Do deníku zapisoval pouze jeho majitel, zato do památníku psali různí lidé, mnohdy odlišného náboženského vyznání, protichůdných politických názorů či z jiné země. Památník tak spojoval mnohem více lidí a svým způsobem v něm docházelo k navazování kontaktů prostřednictvím stručných zápisů. Současně sloužil památník (na rozdíl od deníku) jako prostředek sebe prezentace, a to jak osoby majitele, tak i zapisovatele.⁹ Památníky jsou natolik bohatým pramenem, že mohou posloužit ke studiu různých disciplín, jako jsou heraldika, genealogie, ikonografie, emblematika nebo kodikologie.¹⁰

Cílem předkládané bakalářské práce je provést celkový rozbor památníku Jakuba Popovického z Popovic a zasadit jej do kontextu doby a univerzitního prostředí. Půjde především o rozbor jednotlivých zápisů, písma, užitých jazyků a obrazové výzdoby. Dále je cílem zaměřit se na dataci a sentence napsané in skribenty, jejichž identita není vždy zřejmá a bude snahou k těmto osobám dohledat jakékoli informace, stejně jako k majiteli památníku. Záměrem práce je také vytvořit edici památníku.

⁶ A. RUTZ, *Ego-Dokument*.

⁷ J. HRDLÍČKA (ed.), *Autobiografie*, s. 17.

⁸ Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky. Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny*, *Folia Historica Bohemica* 18, 1997, s. 102.

⁹ Marie RYANTOVÁ, *Památníky raného novověku jako prostředek individuální sebe prezentace*, *Český časopis historický* 104, 2006, č. 1, s. 59.

¹⁰ TÁŽ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 9.

Úvodní kapitola pojednává o pramenech osobní povahy, o jejich charakteristice a vymezení. K tomu byla využita kniha Josefa Hrdličky *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*¹¹ a publikace *Ego-Dokumente*¹² od Winfrieda Schulzeho. K úvodní kapitole přispěl i článek Andrease Rutze *Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion?*,¹³ který vyšel v historickém elektronickém časopise *Zeitenblicke*. V úvodní kapitole je také nastíněno srovnání památníků s jinými osobními prameny, k čemuž tato práce čerpala z článku Petra Matějíčka *Nejstarší české a moravské deníky*¹⁴ a příspěvků Marie Ryantové, konkrétně z článku *Památníky raného novověku jako prostředek individuální sebe prezentace*¹⁵ a knihy *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum*.¹⁶

První kapitola je zaměřená na památníky a je rozdělena na dvě podkapitoly. Pro obě podkapitoly se hlavním zdrojem informací stala opět publikace *Památníky aneb štambuchy*, která se zatím jako jediná v českém prostředí uceleně zabývá problematikou památníků. V první podkapitole, pojednávající o vzniku památníků, byl ještě využit článek M. Ryantové *Recepce gregoriánského kalendáře ve světle památníkových záznamů*.¹⁷ Tato podkapitola se věnuje původu památníků a tomu, jak se mohl majitel či zapisovatel prostřednictvím štambuchu prezentovat, tudíž i tomu, co je pro památníky charakteristické. Vzhledem k tomu, že památník Jakuba Popovického je veden v tištěné knize *Flores Hesperidum*, je druhá podkapitola zaměřená na souvislost památníků a tištěných knih. Kromě již zmíněné knihy *Památníky aneb štambuchy* byl pro tuto podkapitulu využit článek Blaženy Hertlové *Úvod do problematiky památníků raného novověku*.¹⁸

Druhá kapitola souvisí se vznikem památníku Jakuba Popovického. Opět se dělí na dvě podkapitoly. První podkapitola přibližuje kavalírské cesty – motivy, trable na cestách či finanční stránku. K této podkapitole nejvíce přispěly práce Petra Matějíčka *Svět*

¹¹ J. HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie*.

¹² W. SCHULZE, *Ego-Dokumente*.

¹³ A. RUTZ, *Ego-Dokument*.

¹⁴ P. MAĚJÍČKA, *Nejstarší české a moravské deníky*.

¹⁵ M. RYANTOVÁ, *Památníky raného novověku*.

¹⁶ TÁŽ, *Památníky*.

¹⁷ TÁŽ, *Recepce gregoriánského kalendáře ve světle památníkových záznamů*, in: Jiří Šousa – Ivana Ebelová (edd.), *Inter laurum et olivam. Z pomocných věd historických 16. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 1-2/2002*, Praha 2007, s. 153-163.

¹⁸ Blažena HERTLOVÁ, *Úvod do problematiky památníků raného novověku*, *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 5*, 1975 (= *Z pomocných věd historických III*), s. 117-146.

české aristokracie (1500-1700),¹⁹ Zdeňka Hojdy „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii,²⁰ Martina Holého *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*,²¹ Simony Binkové a Josefa Polišínského *Česká touha cestovatelská*,²² dále dvoudílná publikace kolektivu Zdeňka Hojdy, Evy Chodějovské, Mileny Hajné a Alexandry Tesaříkové *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I, II*²³ a články ze sborníku *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*.²⁴ Druhá podkapitola se věnuje univerzitám a panovnickým dvorům, které mladí kavalíři navštěvovali. Kromě již zmíněné literatury byly nejvíce použity práce Noemi Rejchrtové *Václav Budovec z Budova*²⁵ a výběrová edice korespondence Karla staršího ze Žerotína²⁶ a Jiřího Peška a Davida Šamana *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*,²⁷ Josefa Vítězslava Šimáka *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV. – XVIII. st.*,²⁸ Marie Ludmily Černé *Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských univerzitách*,²⁹ Andrey Holasové *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*,³⁰ Zdeňka Hojdy *Benátky na konci 16. století ve dvou pražských památnících*,³¹ Michala Svatoše *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně*

¹⁹ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

²⁰ Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Jaromír Homolka (ed.), *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216-239.

²¹ Martin HOLÝ, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 21, 2005, s. 111-206.

²² Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.

²³ Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I. Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014; TITÍŽ, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*, Praha 2014.

²⁴ Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007.

²⁵ Noemi REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984.

²⁶ TÁŽ (ed.), *Z korespondence. Karel starší ze Žerotína*. Praha 1982.

²⁷ Jiří PEŠEK – David ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*, in: Ivan Martinovský (ed.), *Ústecký sborník historický 1983*, Ústí nad Labem 1984, s. 173-216.

²⁸ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV. – XVIII. st.*, *Časopis Musea Království českého* 79, 1905, s. 290-297, 419-424.

²⁹ Marie Ludmila ČERNÁ, *Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských univerzitách*, *Český časopis historický* 40, 1934, s. 347-362, 548-564.

³⁰ Andrea HOLASOVÁ, *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*, in: Josef Hrdlička - Pavel Král - Václav Bůžek (edd.), *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000*, České Budějovice 2001, s. 35-69.

³¹ Zdeněk HOJDA, *Benátky na konci 16. století ve dvou pražských památnících*, in: Vít Vlnas – Tomáš Sekyrka (edd.), *Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury k 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc.*, Praha 1996, s. 69-81.

(1573-1738)³² a Jiřího Kubeše *Náročné dospívání urozených*.³³ Více je napsáno o univerzitě ve Wittenberku a dílech Martina Luthera, která ovlivnila i českou společnost. K tomu přispěly práce Jany Gašparovičové *Wittenberská univerzita – miesto peregrinácie uhorských študentov*,³⁴ Marie Ryantové *Čtenář*³⁵ z publikace *Člověk českého raného novověku* a článek Olgy Fejtové a Jiřího Peška *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*.³⁶

Třetí kapitola se zaměřuje na samotný rozbor památníku. Pojednává o vazbě památníku, o vedení záznamů, jazycích, datacích, citátech, malířské výzdobě a osobách, s nimiž byl majitel památníku ve styku. Některé osoby se podařilo přiblížit díky *Ottově encyklopedii obecných vědomostí na CD-ROM*,³⁷ *Sedláčkových Hradů, zámků a tvrzí*,³⁸ dále prostřednictvím knih *Slovník latinských spisovatelů*,³⁹ *Rukověť humanistického básnictví*⁴⁰ a *Der mährische Adel*.⁴¹ Pro charakteristiku cizinců byla užita německá⁴² a anglická Wikipedie.⁴³ Několik jmen bylo nalezeno díky databázi WorldCat, která shrnuje bibliografické záznamy z tisíců knihoven a z různých zemí.⁴⁴ Na podobném principu funguje i další využitý vyhledávač CERL Thesaurus.⁴⁵ Pár jmen bylo přiblíženo pomocí internetového knihopisu⁴⁶ a zpřístupněných knih na Google Books.⁴⁷ Několik zapisovatelů se podařilo najít ve wittenberské univerzitní matrice, tudíž známe datum jejich imatrikulace.⁴⁸ Některé citáty byly nalezeny pomocí knihy *Moudrost*

³² Michal SVATOŠ, *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1573-1738)*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 29-63.

³³ Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

³⁴ Jana GAŠPAROVIČOVÁ, *Wittenberská univerzita – miesto peregrinácie uhorských študentov*, Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis 16. Série D, Vedy o výchově a vzdělávání, Trnava 2012, s. 89-97.

³⁵ Marie RYANTOVÁ, *Čtenář*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 398-432.

³⁶ Olga FEJTOVÁ – Jiří PEŠEK, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.

³⁷ *Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM I-XXVIII*, Zlín 1997.

³⁸ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrže Království českého I-XV*, Praha 1998-2000.

³⁹ Eva KUŤÁKOVÁ – Anežka VIDMANOVÁ a kol., *Slovník latinských spisovatelů*, Praha 1984.

⁴⁰ Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě I-V*, Praha 1966-1982.

⁴¹ Heinrich von KADICH – Conrad BLAŽEK, *Der mährische Adel*, Nürnberg 1899.

⁴² <https://de.wikipedia.org/>

⁴³ <https://en.wikipedia.org/>

⁴⁴ <http://www.worldcat.org/identities/>

⁴⁵ <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl>

⁴⁶ <http://db.knihopis.org/>

⁴⁷ <https://books.google.cz/>

⁴⁸ Carl Eduard FOERSTEMANN u. a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis ab a. Ch. MDII usque ad a.MDCII*, Halle 1894.

věků⁴⁹ a především prostřednictvím zpřístupněných děl římských spisovatelů na internetových stránkách The Latin Library,⁵⁰ dále monumenta.ch⁵¹ a webu Corpus Corporum provozovaným univerzitou v Curychu.⁵² Citáty z Bible byly dohledány na webových stránkách Bible Gateway.⁵³ Nápomocna byla také služba Google Books. Datace byly určeny pomocí knihy Marie Bláhové *Historická chronologie*.⁵⁴

Čtvrtá a zároveň poslední kapitola shrnuje zjištěné poznatky o majiteli památníku. Na této kapitole se podílely práce Jany Vojtíškové *Ke komunikaci měst v době předbělohorské*⁵⁵ a Zuzany Holečkové *Hrdelní soudnictví královského města Nymburk*.⁵⁶

Součástí bakalářské práce jsou také přílohy. První dvě přílohy obsahují ediční poznámku a edici památníku. Následujícími přílohami jsou tři tabulky zachycující abecední seznam zapsaných osob, chronologický přehled záznamů a přehled autorů citátů vždy s odkazy na příslušné číslo záznamu v edici. Poslední příloha obsahuje ukázky zápisů a ilustrací v památníku.

⁴⁹ Eva KUŤÁKOVÁ – Václav MAREK – Jana ZACHOVÁ, *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*, Praha 1994.

⁵⁰ <http://www.thelatinlibrary.com/>

⁵¹ <http://www.monumenta.ch/latein/>

⁵² <http://www.mlat.uzh.ch/MLS/>

⁵³ <https://www.biblegateway.com/>

⁵⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2011.

⁵⁵ Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Ke komunikaci měst v době předbělohorské. Korespondence mezi Novým Městem pražským a královskými městy středního Polabí*, Praha 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia.

⁵⁶ Zuzana HOLEČKOVÁ, *Hrdelní soudnictví královského města Nymburk*, Poděbrady 1991.

1. Památníky

1.1 Vznik památníků a jejich charakteristika

Památník je podle Ottova slovníku naučného „*knižka, do které přátelé, známí, atd. zapisovali svá jména na památku, tedy totéž co album.*“⁵⁷ Termín „památník“ v sobě zahrnuje všechny druhy této knihy celkově, tudíž jak raněnovověké památníky, tak i ty z 19. a 20. století. Tím se trochu liší od pojmu „štambuch“ (z němčiny od „Stambuch“), který označuje obvykle jen starší rukopisy a pro ty modernější už se příliš nepoužívá.⁵⁸ S výrazem Stambuch se však setkáme spíše jen v německém prostředí nebo ve střední Evropě. V mnoha jiných evropských jazycích je více rozšířen termín „album amicorum.“ Existuje i řada dalších výrazů pro označení tohoto rukopisu, jako například „liber amicorum“, „thesaurus amicorum“, „Gesellenbuch“, „album sodalium“ atd.⁵⁹

Vznikem a původem památníků se badatelé zabývali velmi dlouho. Jako první se na tuto otázku pokusil odpovědět ve své disertaci Michael Lilienthal z Královce, napsané v roce 1711. V jeho stopách pokračovali bratři Keilové, kteří přišli s teorií prosazující šlechtický původ památníků, neboli že štambuchy vznikly ze šlechtických genealogických sborníků nebo z knih, jež se používaly při rytířských turnajích.⁶⁰ Od začátku 20. století se objevovaly názory jiné, související s univerzitou ve Wittenberku. Za autora této dnes všeobecně akceptované „wittenberské teorie“ je považován Wolfgang Klose – ten tvrdil, že první památníky se vyskytovaly už ve čtyřicátých letech 16. století v prostředí wittenberské univerzity, kde v této době působily přední osobnosti reformace a kromě toho se jednalo o místo bohatého knižního rozvoje.⁶¹ Náboženství tak sehrálo velkou roli v rozvoji památníků. Nejprve se tedy objevovaly jen v německých oblastech, včetně Švýcarska a Štýrska a postupně se šířily do dalších částí Evropy, především do protestantských oblastí. Tento fenomén se rozšířil i do jiných koutů Evropy díky mimoněmeckým univerzitám, zejména Padově, kde studovalo velké množství protestantů, a to i přes její katolický charakter. Po Wittenberku a Padově se v padesátých letech 16. století památníky běžně objevují také v Ingolstadtu.

⁵⁷ *Ottova encyklopedie* XIX, s. 128.

⁵⁸ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 100.

⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 103-105.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 120.

⁶¹ TAMTÉŽ, s. 123-124.

V šedesátých letech se dostávají do nizozemských univerzitních měst, dále do Londýna a Oxfordu. Nejstarším katolickým památníkem je anonymní fragment z Ingolstadtu z let 1554-1559. Klose tak prokázal, že vznik památníků souvisí s prostředím humanisticky vzdělaných měšťanů a ne s rytířskými turnaji.⁶²

První památníky vznikaly z toho důvodu, že si studenti chtěli uchovat památku na své učitele, hlavně na Martina Luthera a později na Philippa Melancthona a na lidi, s nimiž se při svém studiu seznámili. Důležitým motivem vzniku památníků se tak stalo přátelství („amicitia“) a vzpomínka či památka („memoria“).⁶³ Humanističní vzdělanci si byli vědomi nebezpečí v podobě válek, moru nebo hladu a přátelství přikládali velký význam. Důležitost přátelství vyplývá také z toho, že za přítele se označoval i ten, kterého člověk znal třeba jen z písemného kontaktu.⁶⁴ Zápisy vypovídají o tom, s kým byl daný člověk ve styku a aby si zvýšil společenskou prestiž, snažil se získat záznam nějaké vysoce postavené osoby. Kromě toho mohl člověk prostřednictvím svého památníku podat spolehlivou zprávu svým potomkům, kde a kdy se zdržoval.⁶⁵

Za nejstarší památník se považuje štambuch švýcarského aristokrata Claude de Senarclens, jehož album splňuje všechny předpoklady památníku, na rozdíl od ještě staršího alba Nicolause Reinholda, který je netypicky velký a nebyl používán na cestách.⁶⁶ V Senarclensově památníku najdeme klasický typ památníkových zápisů s věnováním, nejedná se tedy o pouhé podpisy, jak bylo typické pro předchůdce památníků.⁶⁷ Pouze autogramy, i když obohacené nějakými sentencemi, se vyskytovaly například v knihách hostů nebo různých rodinných kronikách. Tyto rukopisy se vyskytují už v druhé polovině 15. století, lze je ale považovat jen za předchůdce štambuchů.⁶⁸ Právě osobní věnování je podle Wolfganga Kloseho jeden z faktorů pro vymezení skutečného památníku. Dále by podle něj měl mít památník odpovídající rozměry – totiž malý formát, vzhledem k tomu, že svého majitele doprovází na cestách, a co nejvíce záznamů z různých míst.⁶⁹

⁶² TAMTÉŽ, s. 155-158.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 129, 132.

⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 130.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 133.

⁶⁶ Nejstarší zápisy jsou z roku 1545, první skutečný památníkový záznam je z počátku roku 1546 od Erharda Schnepffera. – TAMTÉŽ, s. 127.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 125.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 145.

⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 137.

Majitel štambuchu se sám prezentoval tím, jak jeho památník vypadal. Například tím, jaký výtisk nebo rukopis si zvolili jako památník.

Hned na první pohled se majitel prezentoval vazbou – často majitelé investovali do nákladných kožených vazeb z hovězí nebo vepřové kůže. Výjimečně se vyskytovaly památníky s vazbou zdobenou po celé ploše kovovými ornamenty či kovovými rohy.⁷⁰

Dále se majitel památníku mohl prezentovat zvolenou psací látkou. Jen ti nejbohatší si mohli dovolit památník tvořený pouze pergamenem nebo štambuch, do něhož byly vevázány pergamenové listy. Takové rukopisy se ale příliš nevyskytovaly, jako psací látka se běžně používal hlavně papír.⁷¹ Památník si šlo obzvláštnit také pestrými nebo mramorovými papíry, které nebylo snadné sehnat, ale brzy se dostaly do Evropy a na počátku 17. století se již vyráběly v Německu. V některých památnících najdeme tzv. kropenatý papír, což je druh škrobového papíru, který připomínal barvu ptačích vajíček. Rozšířený byl také tzv. siluetový či stínový papír – pro něj jsou typické různé rostlinné a abstraktní náměty, připomínající stínové tvary. Tento druh papíru se vyráběl jen v Turecku a člověk jej mohl získat například darem, tudíž ve svém památníku mohl mít tento zvláštní druh papíru, aniž by musel navštívit Orient.⁷²

Dalším prostředkem, jak se prezentovat, byly titulní a úvodní stránky. Nejčastěji se na ně umisťoval erb a jméno majitele památníku, někdy i rok jeho založení a deviza. Možností byla celá řada, vyskytují se například pouze textové úvodní strany, obvykle zaplněné nějakým latinským citátem, nebo strany s celostránkovými ilustracemi – kromě erbů se malovaly vlastní podobizny nebo portréty rodinných příslušníků.⁷³

Majitel památníku však samotný obsah příliš ovlivnit nemohl. Nevhodné záznamy mohl eliminovat alespoň výběrem slušných inskribentů. Velmi často se v památnících objevují výzvy zapisovatelům, kde žádá, aby se vyhnuli neslušným záznamům. Někdy ani tyto výzvy nepomohly a v památnících můžeme najít mnohé obscénní ilustrace, které zkoušely trpělivost a smysl pro humor majitele památníku.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 188.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 192.

⁷² TAMTÉŽ, s. 206-209.

⁷³ TAMTÉŽ, s. 194-197.

Pokud majitel tento humor nesdílel, mohl daný text vyříznout, vytrhnout nebo přelepit.⁷⁴

Zapisovatel se prezentoval samotným věnováním. Jak už bylo zmíněno, nejprve se v památnících vyskytují pouze podpisy a věnování chyběla. Během 17. století se stávají věnování běžnou záležitostí, dokonce obsáhlou pasáží a vybroušeným textem. Věnování představovalo zdvořilostní formule plné superlativů, prostřednictvím nichž si zapisovatel mnohdy zkoušel své jazykové a stylistické schopnosti. Někteří dokonce ani nic originálního nevymýšleli a věnování přebírali od jiných.⁷⁵ Věnování mohlo mít různou podobu, v ideálním případě by mělo zahrnovat kdo komu věnování píše, dále z jakého důvodu, kde a kdy. Ne vždy se v takové podobě vyskytovalo, někdy se záznam omezil pouze na podpis, místní údaj a dataci.⁷⁶

Nedílnou součástí památníkového záznamu byl podpis. Ten se často objevuje s formulí *manu propria* (případně zkratkami „*mp*“, „*mpria*“, „*mppa*“). Pisatel svým podpisem dával najevo, že za svůj zápis přebírá odpovědnost. K podpisu se přidávaly i další informace, které blíže charakterizovaly zapisovatele – jednalo se například o úřední funkci, akademický titul, u profesorů jejich obor působení.⁷⁷

Zapisovatel mohl poukázat na svůj intelekt prostřednictvím datace. Běžně se používaly datace podle církevního kalendáře nebo denní datum s pořadovým číslem v daném měsíci.⁷⁸ Velmi oblíbené bylo uvádění dne pomocí římského kalendáře, tedy prostřednictvím kalend, nón a id. Tento způsob datace se vyskytoval především ve studentských památnících, jelikož studenti museli ovládat latinu a znát latinskou kulturu, obracející se k antice.⁷⁹ Po zavedení gregoriánského kalendáře roku 1582 se datování podle římského kalendáře vyskytuje převážně v protestantských oblastech, kde lidé stále prosazovali „starý“ juliánský kalendář.⁸⁰ Objevovaly se i případy, kdy zapisovatel napsal dvě data – jedno datum podle juliánského a druhé podle gregoriánského kalendáře. Tato datace se obvykle uváděla s lomítkem.⁸¹ Další možností, jak vyjádřit dataci, byl chronogram. Tyto „hříčky“, které v sobě ukrývaly

⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 199, 203.

⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 249-253.

⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 259.

⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 260-262.

⁷⁸ TÁŽ, *Recepce*, s. 154.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 155.

⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 157.

⁸¹ TAMTÉŽ, s. 158.

datum, se objevují od sedmdesátých let 16. století, nejvíce lze na ně narazit ve druhém desetiletí 17. století.⁸²

Často se v památkách objevovaly devizy – heslo příslušného zapisovatele. Mohly se vyskytovat jako součást erbu na stuhách nebo být v podobě tzv. iniciálových záznamů (hesla tvořená počátečními písmeny slov). Tyto iniciálové záznamy se v památkách vyskytují ve velkém množství, mnohdy ale nelze s jistotou určit, co dané heslo znamená. Existovala sice řada obecně známých hesel, některá hesla však mohla znamenat prosté iniciály jména zapisujícího. Obecně lze ale říci, že devizy měly především náboženský obsah.⁸³ Oblíbené byly iniciálové záznamy tvořící slovo nebo rébusy tvořené iniciálami a číslicemi. Tyto iniciály se také často vkládaly do letopočtu.⁸⁴

Postupem času se v památkách objevují více různé citáty a sentence než devizy.⁸⁵ Inskribent měl na výběr opravdu velkou škálu citátů. Nejvíce oblíbeným zdrojem byla Bible, respektive Starý zákon, z něhož se největší popularitě těšily žalmy. Citáty z Nového zákona se objevují spíše až v 17. století, nikdy však nebyly tak oblíbené jako ty ze Starého zákona. V památkách velmi často narazíme také na citáty z klasických děl antických autorů, zejména Ciceronovy práce *De officiis*. Hojně se vyskytovaly citáty Senecy, Horatia, Tacita, Ovidia, Vergilia, Terentia, Platóna, Aristotela, Plauta a Homéra. Citována byla i díla církevních otců, především práce *De civitate Dei* sv. Augustina. V 16. století se často setkáme s citáty německých reformátorů Martina Luthera a Philippa Melancthona. Výjimkou nebyly ani citáty ze základních právních příruček, jako například *Corpus iuris civilis* nebo *Corpus iuris canonici*. Ze soudobých autorů byl v památkách citován Justus Lipsius, profesor na leidenské a lovaňské univerzitě, díky němuž se vydala řada antických děl. V památkách se objevují i různá lidová přísloví, někteří se dokonce pokusili složit vlastní báseň, akrostich nebo anagram. Z tematického hlediska je hodně citátů zaměřeno nábožensky, vyzdvihuje se přátelství, ctnost, vzdělání a čest.⁸⁶ Valná většina citátů je v latinském jazyce, čímž zapisovatel prokazoval svou intelektuální úroveň. V 17. a především v 18. století se prosazuje němčina, výjimkou nebyly ani italština či

⁸² TAMTÉŽ, s. 161.

⁸³ TÁŽ, *Památníky*, s. 276-277.

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 278-279.

⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 280.

⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 280-287.

francouzština. Španělština a angličtina byly spíše vzácností. Někteří si zvolili řečtinu, hebrejštinu nebo arabštinu, aby poukázali na svou vzdělanost – ne vždy se ale citát obešel bez chyb. Kromě toho se citáty vyskytovaly samozřejmě i v národních jazycích.⁸⁷

K záznamům se mnohdy připojovaly erby. Jednalo se o nejčastější vyobrazení v památnících. Erbům byla věnována značná důležitost, což dokládá i to, že až na výjimky bývali jejich vytvořením pověřováni profesionální malíři, tzv. Wappenmaler.⁸⁸ V památnících se můžeme setkat i s takovými erby, které se nejdříve namalovaly na volný papír a později se vlepily do památníku.⁸⁹ Již v počátcích památníků se k erbům připojují různé figury. Buď jako štítonoši nebo postavy stojící stranou bez nějakého hlubšího významu.⁹⁰ Malování erbů do památníků hodně ovlivnily i předtištěné památníky, které obsahují prázdné šablony pro domalování příslušného erbu. Jednalo se například o tisky *Anthologia gnomica*, *Stam und Wapenbuch hochs vnd nidere Standts* nebo *Emblemata nobilitati*.⁹¹ Památníky se stávají důležitým pramenem pro vývoj erbů, jelikož v 16. a 17. století ještě nebyla jejich podoba ustálena.⁹² Namalovat erb (pokud zapisovatel byl vůbec vlastníkem nějakého erbu) nebylo však žádnou povinností a u řady zápisů se nevyskytuje.

Kromě erbů se v památnících hojně nacházejí různé ilustrace. Na jejich rozšíření měly velký vliv obrazové tisky vydávané v šedesátých letech 17. století, jako byly *Tetrasticha in Ovidii Metamorphoses Libri XV*, *Neuwe Biblische Figuren, dess Alten vnd Neuwen Testaments* či Ezopovy bajky.⁹³ Ještě výraznější vliv měly předtištěné památníky. Iniciátorem namalování nějaké ilustrace byl mnohdy sám majitel památníku, obvykle si chtěl zachovat nějakou památku z cest. Někteří se o kresbu pokusili sami, častěji si ale najímali profesionální malíře a těm pak za jejich služby zaplatili. Někdy si najímali slavné umělce, v památnících můžeme najít díla Virgila Solise, Petera Paula Rubense nebo Rembrandta.⁹⁴ Také samotný inskribent se mohl dobře prezentovat nějakou kresbou, ať už byl autorem ilustrace on sám nebo jím najatý malíř. Zapisovatelé

⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 290-291.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 300.

⁸⁹ Například některé erby v památníku Jana Jiřího ze Švamberka. TAMTÉŽ, s. 301.

⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 302.

⁹¹ TAMTÉŽ, s. 303.

⁹² TAMTÉŽ.

⁹³ TAMTÉŽ, s. 306-307.

⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 310-311.

většinou malovali štítonoše nebo doprovodné figury k erbům. Ty se postupem doby osamostatňují a erb se pak stává například součástí oděvu dané figury.⁹⁵

Majitel památníku nemohl ovlivnit ani pořadí záznamů. Bylo zvykem, že úvodní stránky se nechávaly volné buď pro nějaké významné osobnosti nebo pro rodinné příslušníky majitele památníku.⁹⁶ Stejně tak i závěrečné strany měly zvláštní význam – ze zápisů na těchto stranách byla znát intenzita přátelských vztahů k majiteli památníku.⁹⁷ Osoby spojené příbuzenským svazkem nebo blízkým přátelstvím se většinou zapisovaly k sobě. Pokud jako památník sloužila ilustrovaná kniha, inskribenti si své místo k záznamu mohli zvolit podle ilustrace, jelikož se jim mnohdy hodila k jejich citátu.⁹⁸

1.2 Památníky v souvislosti s tištěnými knihami

První památníkové záznamy byly psány do tištěných knih studentů – ti si chtěli uchovat památku na své učitele, spolužáky a další významné osoby, s nimiž přišli do styku. Wolfgang Klose se ve své studii *Stammbucheintragungen im 16. Jahrhundert im Spiegel kultureller Strömungen*⁹⁹ zabýval jednotlivými typy tištěných knih, v nichž se zápisy vyskytovaly. Výsledkem bylo rozdělení tištěných knih do čtyř skupin: na knihy náboženského charakteru, ilustrované, z nichž se vyzemily emblematické knihy a do poslední skupiny patří předtištěné památníky.¹⁰⁰

Mezi nejoblíbenější knihy teologického rázu užívané k památníkovým záznamům patří především knihy od Philippa Melanchthona, zvláště *Loci communes theologici*. Toto dílo vyšlo v roce 1521 a jednalo se o průkopnickou přednášku o základních teologických pojmech. Pro památníkové účely se využívala hlavně pozdější basilejská vydání z let 1545, 1550, 1552 a 1558. Dále se z jeho děl velmi užívaly knihy *Loci praecipui theologici*, *Corpus doctrinae christianae* nebo Melanchthonova řecká gramatika. Oblíbený byl také Melanchthonův životopis od Joachima Cameraria. Užívaly se i další teologické tituly, výběr byl značně individuální. Do těchto knih se

⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 306.

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 294-295.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 297.

⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 295-296.

⁹⁹ Wolfgang KLOSE, *Stammbucheintragungen im 16. Jahrhundert im Spiegel kultureller Strömungen*, in: Wolfgang Klose (ed.), *Stammbücher des 16. Jahrhunderts*, s. 13-31 – TAMTÉŽ, s. 160.

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 161.

osoby zapisovaly na prázdné listy, které byly obvykle vevázány jen na začátku a na konci knihy. Tím se odlišovaly od ilustrovaných, respektive emblematických knih, kam se prázdné listy vevazovaly do celého výtisku.¹⁰¹

Z ilustrovaných knih se velké oblibě těšily hlavně Ovidiovy *Metamorphosy*, zvláště vydání z roku 1563 ve Frankfurtu nad Mohanem, které bylo uspořádáno Johannem Posthiem z Germersheimu jako výběr z Ovidiových patnácti knih doplněné dalšími verši a ilustracemi Virgila Solise, čímž vzniklo emblematické dílo.¹⁰² Zikmund Válek a Kryštof Adam Holbeck si vedli památník právě v tomto tisku z roku 1563.¹⁰³ Díky své popularitě byly *Metamorphosy* vylepšeny a vydány ještě v roce 1569, avšak všechny strany byly stále vyplněny tiskem, takže pro památníkové záznamy se do knihy nechávaly vevázat prázdné listy. *Metamorphosy* vyšly ještě na počátku 17. století v Kolíně nad Rýnem, ty už se ale jako památník tolik nepoužívaly.¹⁰⁴ Obdobně vydal roku 1566 Johannes Posthius z Germersheimu i Ezopovy bajky, které opět doprovázely ilustrace Virgila Solise a Germersheimiovy latinské tetrastichy a německá čtyřverší.¹⁰⁵ Frankfurtské vydání Ezopových bajek z roku 1566 si zvolil pro svůj památník například Octavian Strada, který tento výtisk používal pro památníkové zápisy v letech 1572-1598.¹⁰⁶ Mezi další oblíbené ilustrované tituly se řadila kniha *Neuwe Bilische Figuren des Alten vnd Neuen Testaments* vydaná u Sigmunda Feyerabenda ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1564. Dílo doplňují celostránkové ilustrace Josta Ammana, především se starozákonními a apokalyptickými motivy. Ammanovy dřevořezy byly použity ještě v knize *Bibliorum utriusque testamenti icones* od Konrada Weise,¹⁰⁷ která už ale nebyla využívána jako památník v příliš velkém množství. Jako památník se velmi často používala kniha *Icones sive imagines virorum literis illustrium* uspořádaná Nicolausem Reusnerem,¹⁰⁸ kde vynikaly portréty známých vzdělavců, ať už starých Řeků a Římanů nebo soudobých osobností. Podobné knihy o životech různých učenců včetně jejich portrétů byly vydávány i předtím a některé dokonce využity jako památníky.¹⁰⁹

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 162-163.

¹⁰² Dílo se jmenovalo *Iohanni Posthii Germershemii Tetrasticha in Ovidii Metamor[phoses] Lib[ri] XV.*

¹⁰³ B. HERTLOVÁ, *Úvod*, s. 140.

¹⁰⁴ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 171.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ.

¹⁰⁶ B. HERTLOVÁ, *Úvod*, s. 141.

¹⁰⁷ Conrad WEIS, *Bibliorum utriusque Testamenti Icones*, Francofurti ad Moenum, Georg Rab –

Hieronymus Feyerabend 1571. – M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 172.

¹⁰⁸ Nicolaus REUSNER, *Icones sive Imagines vivae literis Cl. Virorum Italiae, Graeciae, Germaniae, Galliae, Angliae, Ungariae*. Basileae 1589. – TAMTÉŽ, s. 173.

¹⁰⁹ Např. dílo od Iohana Hoffera *Icones catecheseos et virtutum ac vitiorum illustratae numeris* vydané r. 1557. – TAMTÉŽ, s. 173.

Z českého prostředí si Reusnerovy *Icones* vybral pro svůj památník Jan Aleš zvaný Kompas, a to hned první vydání z roku 1589 z Basileje. Jeho památník netvořil jen tento titul, ale ještě *Icones aliquot clarorum virorum Germaniae, Galliae, Ungariae cum elogiis et parentalibus* od Theodora Zwingera.¹¹⁰ Ve výtisku Reusnerových *Icones* z pozdějšího vydání (z roku 1590) si vedl památník v letech 1592-1598 Nathan Voit ze Zerbstu.¹¹¹

Z ilustrovaných knih se postupem času vyčlenily knihy emblematické. Emblematická se rozvinula během renesance, kdy lidé začali vnímat prostředí kolem sebe ve slovech i obrazech, které se vzájemně doplňovaly.¹¹² Nejoblíbenější emblematickou knihou se stala *Emblematum liber* od italského právníka Andrei Alciatiho vydaná v roce 1531. To, že se jednalo také o nejoblíbenější titul mezi tištěnými knihami celkově, dokazuje i počet vydání (zhruba 150) a překlad do několika cizích jazyků. Alciatiho *Emblemata* obsahovala oblíbené citáty, jeho vlastní verše a vše ještě doplňovaly dřevorezy.¹¹³ Dokonce vydání z roku 1567 ve Frankfurtu nad Mohanem bylo speciálně upraveno pro památníkové záznamy tím, že emblémy byly vytištěny jen na jedné straně, tudíž druhá strana zůstávala prázdná pro záznam a kniha se už nemusela opatřovat provázanými prázdnými listy.¹¹⁴ Tuto modernější variantu Alciatiho *Emblemata* si z českého prostředí vybral například Zikmund Nucellus Žatecký pro svůj památník vedený v letech 1591-1594.¹¹⁵ První (lyonské) vydání z roku 1548 se jako štambuch vyskytuje u lékaře Kryštofa Schillinga, který si však začal vést památník až po 13 letech od tohoto vydání *Emblemata* (v letech 1561-1565).¹¹⁶ *Emblemata*, ať už v jakémkoli vydání, si zvolilo i mnoho dalších majitelů památníků, jako například Lambert Richemius z Limburka, Václav Parmenida Horažďovický nebo Michael Schumann.¹¹⁷ Tuto oblíbenost dokazuje Wolfgang Klose ve svém průzkumu památníků ze 16. století – *Emblemata* si vybralo 40 % majitelů památníků, což je jednoznačně nejvíce ze všech tisků.¹¹⁸ Z dalších emblematických knih bylo oblíbené dílo flámského lékaře a humanisty Hadriana Junia

¹¹⁰ Milada SVOBODOVÁ, *Památník Jana Aleše zv. Kompas*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 9, 1992, s. 78.

¹¹¹ B. HERTLOVÁ, *Úvod*, s. 142.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 126.

¹¹³ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 163.

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 164.

¹¹⁵ B. HERTLOVÁ, *Úvod*, s. 143.

¹¹⁶ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 180.

¹¹⁷ TAMTÉŽ.

¹¹⁸ TAMTÉŽ, s. 178.

Emblemata. Eiusdem aenigmatum libellus vydané poprvé roku 1565.¹¹⁹ Jako památník se objevovala i kniha *Emblemata et aliquot nummi antiqui operis* vydaná v Antverpách poprvé v roce 1566.¹²⁰ Autorem je Johannes Sambucus, který působil na císařském dvoře ve Vídni jako historiograf a knihovník. Již zmíněný Nicolaus Reusner je autorem dalšího velmi oblíbeného titulu *Emblemata*, vydaného roku 1581 ve Frankfurtu nad Mohanem.¹²¹ Jako památník se na přelomu 16. a 17. století používalo i čtyřsvazkové dílo *Symbolum & Emblematum centvriae IV* od Joachima Cameraria. Každý svazek se věnuje jiným emblémům – první svazek stromům a rostlinám, druhý zvířatům, třetí ptákům a čtvrtý svazek rybám a plazům. Tato kniha vyšla v letech 1590-1604 a roku 1702 byla vydána jako souhrnné čtyřsvazkové dílo v Mohuči.¹²² V tomto období ještě vychází emblematická kniha lékaře Nicolaea Taurella *Emblemata physico-ethica*,¹²³ do níž si nechával záznamy zapisovat například Jan Šotnovský ze Závohor.¹²⁴ Nejvíce byly emblematické knihy využívány v šedesátých letech 16. století, během 17. století vyšla ještě řada dalších emblematických knih, ty už však příliš nenacházely uplatnění jako památníky. Emblematické knihy už totiž nevyhovovaly potřebám majitelů památníků, postupem času dosahovaly větší obliby vlastní vytvořené památníky – příkladem je štambuch Daniela Stolze ze Stolzenberka, který si do něj v letech 1622-1627 nashromáždil vlastní emblémy a podařilo se mu dílo vydat tiskem v roce 1624 (ještě během sestavování památníku) pod názvem *Viridarium Chymicum*. Vytváření vlastního

¹¹⁹ *Hadriani Iunii medici Emblemata, ad D. Arnoldum Cobelium, eiusdem Aenigmatum libellus, ad D. Arnoldum Rosenbergam*. Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini. M. D. LXV. (1565). – TAMTÉŽ, s. 173.

¹²⁰ *Emblemata et aliquot nummi antiqui operis, Ioan. Sambuci Tirnaviensis Pannonii*, Antverpiae 1566. – TAMTÉŽ, s. 174.

¹²¹ *Emblemata Nicolai Reusneri Ic. Partim ethica, et physica: partim vero Historica, & Hieroglyphica, sed ad virtutis, morum[ue] doctrinam omnia ingeniose traducta: & in quatuor libros digesta, cum Symbolis & inscriptionibus illustrium & clarorum virorum. Quibus agalmatum, sive Emblematum sacrorum Liber Unus superadditus. Ex recensione Ieremiae Reusneri Leorini 15 Francoforti 81.* – TAMTÉŽ, s. 174.

¹²² *Joachimi Camerarii Symbolorum ac Emblematum ethico-politicorum Centuria Quattuor: Prima Arborum & Plantarum Secunda Animal, quadrupedium Tertia Avium & Volatilium Quarta Piscium & Reptilium Non solum Proprietates, sed etiam Eruditiorum sapientum[ue] virorum sententias & dicta memorabilia, artificiosa & historica methodo describit. Opus Cuivis Hominum Statui, utile, Jucundum & Proficuum 400 figuris aneis adornatum*. Moguntiae, Sumptibus Ludovici Bourgeat, Academiae Bibliopolae. Anno 1702. – TAMTÉŽ, s. 174.

¹²³ *Emblemata physico ethica, hoc est: Naturae morum moderatricis picta praecepta, Nicolao Taurello Montbelgardensi, Physices & Medic in Altdorfens. Noric. Academia Professore observata, & vario conscripta carmine*. Editio secunda. Norimbergae, In Bibliopolio Simonis Halbmayeri. M. DC.XVII. (1617). – TAMTÉŽ, s. 174-175.

¹²⁴ TAMTÉŽ, s. 181.

památníku je však typičtější pro pozdější období, v 16. a 17. století je Stolzův případ ojedinělý.¹²⁵

Na konci padesátých let 16. století (rok vydání není přesně znám) vydal tiskař Jean de Tournes v Lyonu první předtištěný štambuch. Jednalo se o *Thesaurus Amicorum* a tato kniha byla přímo určena k památníkovým zápisům, jelikož ji tvořilo celkem 415 prázdných stran, olemovaných tištěnými arabeskovými bordurami. Sám Jean de Tournes byl hugenot, tudíž mu protestantské zvyklosti, jako bylo vedení památníků, mohly být blízké.¹²⁶ Podobný památník, který by měl prázdné strany olemované bordurami, se vyskytl i v českém prostředí. Šlo o štambuch Nikodéma Vostárka z Vacetína, vydaný v roce 1620. Byl však vydán nejspíše jen v jediném exempláři pro potřeby majitele.¹²⁷ Frankfurtský nakladatel Sigmund Feyerabend vydal v roce 1564 již zmíněnou ilustrovanou knihu *Neuwe Biblische Figuren*, v níž byly zadní strany nepotištěny, a tím přímo určeny k památníkovým účelům. Na stejném principu byla uzpůsobená i kniha Harmanna Schopperse *Panoplia omnium illiberalium mechanicarum aut sedentiarum artium genera continens*, kterou Feyerabend vydal roku 1568.¹²⁸ Se Sigmundem Feyerabendem souvisí označení památníků slovem „Stambuch“, jelikož u něj vyšla v roce 1573 kniha *Flores Hesperidum* s podtitulem *Stam oder Gesellenbuch* s vysvětlujícím textem *Mit vielen schönen Sprüchen auch allerlei offener und bürgerlichen Schildten und Helmen. Allen Studenten und sonst guten Gesellen, so entweder ihre Wapen, Reimen oder Spruch, zur Gedechtnuss einander verlassen wollen, zum Dienst und Gefallen zusammengetragen*. Tento titul od roku 1576 používal k památníkovým záznamům Jakub Popovický z Popovic. Knihu sestavil Christian Egenolf podle sbírky sentencí Henriho Estienna a je plná latinských a řeckých veršů, které jsou tematicky rozdělené. Obdobně vypadaly i další tituly vydané Feyerabendem, konkrétně *Anthologia gnomica* a *Stam- und Wapenbuch hochs und nidern Standts*. V posledních třech zmíněných knihách se objevuje nový fenomén této doby, a to je rozšíření erbů do památníků – čím dál častěji se v nich vyskytují vyobrazení prázdných erbovních štítů určených k domalování. To se promítlo i v ryze emblematických knihách, například Theodor de Bry vydal v roce 1592 ve Frankfurtu nad Mohanem dílo *Emblemata nobilitati et vulgo scitu digna* s podtitulem

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 177-178.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 165.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 167.

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 167-168.

Stam und Wappenbuchlein, kde nechybělo ani 54 prázdných erbovních štítů.¹²⁹ Toto dílo se těšilo takové oblibě, že vyšlo ještě několikrát. Pozdější vydání (z r. 1593) využil k památníkovým zápisům například Jan Dětrich ze Žerotína, když v letech 1604-1606 studoval na štrasburské akademii.¹³⁰

Nelze přesně odpovědět, podle čeho si majitelé památníků vybírali knihy k vedení svého štambuchu. Pravděpodobně to mohla ovlivnit dostupnost knihy a její finanční hodnota, vliv hrálo i to, zda si majitel památníku obstaral knihu sám nebo ji dostal darem.¹³¹

¹²⁹ TAMTÉŽ, s. 168-169.

¹³⁰ František HRUBÝ, *Moravské památníky z doby předbělohorské*, Časopis Matice moravské 49, 1925, s. 203.

¹³¹ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 182.

2. Vzdělání

2.1 Kavalírské cesty

Vzdělání vždy představovalo ve společnosti výrazný faktor odlišnosti. V 16. století to vzhledem k proměně společnosti v celé Evropě platí obzvlášť. Základem se stalo humanistické vzdělání a nové společenské chování, které vystihl Baldassare Castiglione ve svém díle *Dvořan*. Do této doby se k ideálnímu šlechtici vzhlíželo jako k bojovníkovi s mečem v ruce,¹³² zato od 16. století se klade důraz i na jiné dovednosti dvořana, jako jsou vzdělání v literatuře, znalost cizích jazyků, měl by umět kreslit nebo ovládat noty.¹³³ Doba si tedy žádala nový typ vzdělance zaměřeného literárně, právnicky, historicky či filologicky. Proto se mladí šlechtici vydávali na tzv. kavalírské cesty.

Kavalírská cesta byla vrcholem šlechtického vzdělávání a prostřednictvím ní se měl šlechtic především začlenit mezi urozené a naučit se společenským dovednostem.¹³⁴ Představovaly významnou etapu v životě mladíků, o tom svědčí i přístup hraběcí rodiny ze Solmsu, která nechala svoje syny před odjezdem vyoportretovat.¹³⁵ Neměla by se však zaměřovat s tzv. akademickou peregrinací – odchod na zahraniční univerzity nebo jejich střídání – ta je známa již od středověku (kavalírské cesty od druhé poloviny 16. století), a na rozdíl od kavalírských cest nejde o osvojení si společenských dovedností, ale pouze o touhu po vzdělání. Většinou se týkala jen měšťanů, nikoli šlechticů.¹³⁶ Tyto vzdělávací cesty měšťanů se v základních principech příliš nelišily od kavalírských cest, rozhodně však byly skromnější, kratší a jen s nejnужnějsími zavazadly. Zásadní zlom představovala Bílá hora – poté bylo možno odcházet jen na katolická učiliště.¹³⁷

Mladí kavalíři mnohdy mohli kromě studia absolvovat i pobyt na některém významném evropském dvoře, kde získali cenné kontakty a vyzkoušeli si v praxi dvorskou etiketu a různé ceremoniální úkony. Pro mladé aristokraty to bylo obvykle poprvé, kdy se setkávali s dvorským životem a cizí prostředí bylo pro ně spíše výhodou, jelikož jakékoli faux pas v domácím prostředí by pro ně mohlo znamenat negativní

¹³² TAMTÉŽ, s. 72.

¹³³ Adolf FELIX (ed.), *Baldassare Castiglione, Dvořan*, Praha 1978, s. 80, 82, 86, 88.

¹³⁴ P. MAŤA, *Svět*, s. 317.

¹³⁵ Z. HOJDA, „Kavalírské cesty“, s. 222.

¹³⁶ M. RYANTOVÁ, *Památky*, s. 71.

¹³⁷ TAMTÉŽ, s. 91-93.

důsledky.¹³⁸ Pobyt na dvoře se často propojoval se studiem na univerzitě, pokud to vzdálenost dovozovala. Takto to fungovalo například na dvoře rýnských falckrabat v Heidelbergu, kde se nacházela i univerzita.¹³⁹ Samotná univerzitní výuka šlechticů se dělila na dvě části – na studijní program a šlechtická cvičení. Ve studiu klasických předmětů se upřednostňovalo především právo, matematické vědy (geometrie, vojenská a civilní architektura) a cizí jazyky, zejména románské.¹⁴⁰ Šlechtická cvičení zahrnovala typické šlechtické disciplíny, jako byl šerm, tanec nebo jízda na koni.¹⁴¹

Přestože se cestovalo za univerzitním vzděláním, jen málo studentů zapsaných do univerzitních matrik dosáhlo akademického gradu, tudíž můžeme hovořit spíše o návštěvnících než o studentech univerzit. Nebylo pro ně překážkou ani to, že museli zaplatit imatrikulační taxu. Mladíci využívali především výsady univerzitních svobod, které zahrnovaly právní ochranu při cestě do univerzitních měst, liberální jurisdikce nebo osvobození od místních daní a poplatků. Dostudovat se podařilo opravdu jen malému počtu studentů – jako dobrý příklad slouží univerzita v italské Sieně, kam se v letech 1573-1583 zapsalo 550 studentů z českých zemí, akademický titul získalo jen 11 z nich (tj. 2 %).¹⁴² Studenti se tedy do univerzitních matrik zapisovali často jen kvůli prestiži. To je případ Jiřího Adama z Martinic, který se nechal zapsat do univerzitní matriky slavné bolognské univerzity v dubnu 1625 a hned v květnu 1625 je zapsán v matrice univerzity v Padově.¹⁴³

Po finanční stránce rozhodně nebyly kavalírské cesty levnou záležitostí, proto mnohdy odjížděli studenti do zahraničí ve skupinkách, obvykle se jednalo o sourozence. V případě, že mladík pocházel z velmi významného aristokratického rodu, na cestě ho doprovázel celý cestovní dvůr, ke kterému se mohli přidat i méně majetní šlechtici, pro něž by kavalírská cesta znamenala velké zadlužení.¹⁴⁴ Na financování cesty se někdy

¹³⁸ P. MAŤA, *Svět*, s. 314-315.

¹³⁹ Na dvoře a zároveň na univerzitě v Heidelbergu působili např. Albrecht Václav Smiřický nebo Michal Slavata z Chlumu a Košumberka – M. HOLÝ, *Výchova*, s. 198.

¹⁴⁰ Z. HOJDA, „*Kavalírské cesty*“, s. 217.

¹⁴¹ Jiří BRŇOVJÁK, *Význam (šlechtického) vzdělávání a cestování pro nobilitaci v době vlády císaře Karla VI.*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 202.

¹⁴² Michal SVATOŠ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním*, in: Lenka Bobková - Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 245.

¹⁴³ Zdeněk HOJDA, *Z katolického exilu do západní Evropy. „Velká cesta“ Jiřího Adama z Martinic v letech 1620-1625*, in: Lenka Bobková - Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 305.

¹⁴⁴ Početná skupina (asi 20 lidí) doprovázela například Petra Voka na kavalírské cestě z Frankfurtu nad Mohanem. - M. HOLÝ, *Výchova*, s. 182.

podíleli i jejich „páni a přátelé“. ¹⁴⁵ Přesné částky výdajů na kavalírské cesty jsou známy až pro druhou polovinu 17. století. Většinou se pohybovaly okolo 3500 zlatých ročně, ale někteří rodiče investovali do kavalírské cesty svých potomků mnohem více, jako například Václav Eusebius z Lobkovic, který posílal svému synovi 600 zlatých měsíčně, což činí 7200 zlatých ročně. ¹⁴⁶ Do cestovních výdajů se započítávaly také náklady na doprovod studentů, který tvořili jeden až dva sluhové a hofmistr (preceptor). Právě hofmistr měl velmi důležitou úlohu, jelikož měl na starosti studijní a cestovní program, zajišťoval ubytování, bezpečnost na cestě a také dohlížel na chování svých svěřenců. Hofmistři byli zkušení pánové a sami měli za sebou několik kavalírských cest. ¹⁴⁷ Jejich urození svěřenci jim však občas dokázali práci pořádně zneprjemnit svým vzdorem. O tom vypovídají zápisky dr. Matyáše Borbonia, který dohlížel na Jana z Vartemberka. Borbonius mladému šlechtici sám nabídl, Jan mu na oplátku vyhrožoval a prefektora před jinými šlechtici pomlouval. ¹⁴⁸ Sami preceptoři mohli ze svého doprovodu šlechtice mnoho vytěžit, neboť měli možnost zapsat se se svými svěřenci na univerzitách a studovat tam. Preceptor dbal na výchovu mladého učence ještě před kavalírskou cestou a právě před vycestováním do zahraničí mnohdy docházelo z nejrůznějších důvodů k výměně preceptora. Avšak ne vždy s výměnou souhlasil mladý pán, a to pak vedlo ke konfliktním situacím v rodině. ¹⁴⁹

Studium nebylo jediným důvodem, proč vycestovat do zahraničí. Byla to příležitost poznat cizí zemi, její zvyky, zřízení, architekturu a četné památky. Nevyhledávalo se nic nového a nepoznaného, ale to, co bylo osvědčené a známé. ¹⁵⁰ Setkávání s místními obyvateli umožňovalo mladíkům zdokonalit si své jazykové dovednosti. Do první poloviny 16. století si mohl aristokrat vystačit jen s latinou a němčinou, avšak již v druhé polovině 16. století se zvyšují jazykové nároky a požaduje se schopnost ovládat více jazyků. Do popředí se dostává především italština, neboť právě Itálie byla jedním z nejvyhledávanějších vzdělávacích míst bez ohledu na konfesi. Francouzsky umělo mnohem méně studentů, přestože univerzita v Orléans patřila mezi oblíbené zastávky kavalírských cest. Francouzština se prosazuje ve druhé polovině 17.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 184.

¹⁴⁶ P. MAŤA, *Svět*, s. 260-261.

¹⁴⁷ Z. HOJDA, „Kavalírské cesty“, s. 222.

¹⁴⁸ Milan SVOBODA, *Účetní deníky jedné „Raittung“: Preceptor Mgr. Bernhard Fuess a svobodný pán Kryštof z Redernu na cestách 1607-1608*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 74.

¹⁴⁹ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 180-181.

¹⁵⁰ M. RYANTOVÁ, *Památky*, s. 81.

století v souvislosti s vysokým počtem českých aristokratů studujících na univerzitě v Lovani a s šířením francouzské kultury do celé Evropy za éry Ludvíka XIV. Do výbavy některých šlechticů patřila i španělština. Jednalo se sice o řeč nejbližšího spojence rakouských Habsburků, ale v této době se mezi českými aristokraty tolik nerozšířila, a to i z toho důvodu, že na Iberský poloostrov se příliš mnoho studentů nevydávalo. Znalost jazyků se mezi českými šlechtici stala rozlišovacím faktorem, ze kterého se daly vyzorovat schopnosti aristokrata nebo čas a peníze, jež jeho rodina byla ochotna investovat do vzdělání. V raném novověku měla řeč i svůj symbolický význam – jiným jazykem se mluvilo o opeře, jiným o obchodních transakcích. Šlechtici své jazykové znalosti pak demonstrovali v korespondenci nebo denících, které psali řečí té země, kde se právě nacházeli.¹⁵¹ Typickým příkladem je cestovní deník Heřmana Jakuba Černína psaný v pěti jazycích – češtině, němčině, italštině, francouzštině a španělštině.¹⁵²

Cestování s sebou přinášelo i řadu rizik. Jednou z hrozeb byly nemoci, proto bylo výhodné, když preceptor působil zároveň i jako lékař. V jiném případě museli prefektoři svému svěřenci sehnat nějakého místního lékaře.¹⁵³ Přesto mohla šlechtiče na kavalírské cestě potkat předčasná smrt ze zdravotních důvodů. Značnou hrozbu představoval mor, a to nejen kvůli nákaze – cestovatelům pocházejícím ze zamořené oblasti se mohla zkomplikovat cesta tím, že nebyli hned vpuštěni na území jiné země a museli nejprve počkat na zdravotní vysvědčení.¹⁵⁴ V ohrožení života byl šlechtic také, pokud se dostal na politicky, nábožensky nebo vojensky neklidné místo. To si okusili Melchior z Redernu a jeho bratr Kryštof, když roku 1572 zažili v Paříži bartolomějskou noc. Naštěstí vyvázli ve zdraví.¹⁵⁵ Kromě toho se především rodiče obávali, aby se jejich potomek vlivem prostředí neodchýlil od dosavadní konfese¹⁵⁶ nebo aby se tajně neoženil, tudíž se snažili udržovat co nejintenzivnější korespondenční kontakt se synem.¹⁵⁷ Rodiče si byli vědomi i morálních rizik, své obavy neskrýval ani Jan Bezdrůžický z Kolovrat – ten ve své závěti vyslovil přání, aby poručníci vyslali jeho

¹⁵¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 309-312.

¹⁵² Viz Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín II.*

¹⁵³ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 200.

¹⁵⁴ To zažil např. Heřman Jakub Černín na hranicích modenského vévodství. Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín I.*, s. 208.

¹⁵⁵ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 200.

¹⁵⁶ TAMTĚŽ, s. 201.

¹⁵⁷ P. MAŤA, *Svět*, s. 322.

syny na studijní cestu, ale ne do Itálie, jelikož Itálie byla známá jako kolébka neřesti.¹⁵⁸ Řadu nebezpečných situací způsobovalo nepříznivé počasí. Lva Viléma z Kounic s posádkou zastihla bouře na moři při cestě z Itálie do Španělska a do svého deníku si zapsal, že „*si moře s tak velkou lodí, jako byla naše, pohrávalo jako s míčem.*“¹⁵⁹ Nehoda se stala také Zdeňkovi Brtnického z Valdštejna, jemuž při cestách v Anglii silný proud odnesl člun ve chvíli, kdy do něj sestupoval z jiné lodi. Jeho společník ho však zachytil, a tak se v Temži netopil.¹⁶⁰ Cestovatelé si museli dávat velký pozor na zloděje, nebylo totiž výjimkou, když byl někdo z doprovodu mladíků okraden. To se stalo jednomu členovi výpravy Heřmana Jakuba Černína ve Španělsku, kterého v noci zloději připravili o plášť.¹⁶¹

Během cest se mladíci s doprovodem ubytovávali v městských hostincích. Úroveň hostinců se v jednotlivých zemích značně lišila, nejhorší pověst však měly ty ve Španělsku. Tam nebylo neobvyklé, že urozený člověk strávil noc ve společné místnosti spolu s pacholkou, prostitutkami, nebo i zloději. Kromě toho některé španělské hostince neměly ani obyčejné kavalce.¹⁶² Do takového hostince se nejspíš dostal i Lev Vilém z Kounic při své kavalírské cestě, který si do svého deníku poznamenal, že „*musel strádat na voze mezi mezky.*“¹⁶³ Také si šlechtici často stěžovali na nepoctivost hostinských,¹⁶⁴ proto raději upřednostňovali bydlení v měšťanských domech.¹⁶⁵ Pro německé nebo švýcarské protestantské univerzity či akademie bylo typické ubytování šlechticů u některého z profesorů. To je třeba případ Adama Budovce z Budova (syn Václava Budovce z Budova), který během svých studií na univerzitě v Basileji bydlel u Johanna Jakoba Grynaea.¹⁶⁶ V Ženevě bylo možné bydlet u Kalvínova nástupce Teodora Bezy.¹⁶⁷

Dospívající mladíci odjížděli na kavalírskou cestu většinou ve věku patnácti až dvaceti let a vraceli se po několika letech nebo už po pár měsících jako dospělí muži.

¹⁵⁸ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 201.

¹⁵⁹ S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha*, s. 168.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 58.

¹⁶¹ Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín II*, s. 803.

¹⁶² TITÍŽ, *Heřman Jakub Černín I*, s. 216-217.

¹⁶³ S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha*, s. 170.

¹⁶⁴ Milena LENDEROVÁ, *Cestovatel*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 245.

¹⁶⁵ Takto například bydlel Karel starší ze Žerotína u místního měšťana Jana Františka Castiglioniho v Basileji. - M. HOLÝ, *Výchova*, s. 196.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ.

¹⁶⁷ U něj bydlel například Karel starší ze Žerotína. – TAMTÉŽ.

Pokud jim to finanční stránka a rodinné zázemí dovolovalo, příliš rychle domů nemířili.¹⁶⁸ Například Václav Budovec z Budova se v zahraničí vzdělával celkem dvanáct let.¹⁶⁹ Učenci se vraceli domů i kvůli nepředvídatelným situacím – Jaroslav II. ze Smiřic se navrátil do vlasti z důvodu náhlé smrti otce.¹⁷⁰ Hlavním důvodem k návratu však byly finance. Ty se na kavalířské cestě daly jen stěží ušetřit, jelikož aristokrati měli zapotřebí vzbuzovat dojem rozhazovačnosti a upozorňovat na svůj šlechtický původ.¹⁷¹

Význam kavalířských cest v druhé polovině 16. století je nepochybný, neboť přispívaly k politické i náboženské polarizaci české stavovské společnosti. Měly vliv na životní styl aristokracie a rozšiřovaly jejich geografický, kulturní a vzdělanostní horizont.¹⁷² Výchova se postupně stávala stále výraznějším odlišovacím znakem a dobré vzdělání zvyšovalo šance na nějaké prestižní uplatnění.¹⁷³ Kavalířské cesty dosáhly svého vrcholu ve druhé polovině 17. století a skončily na počátku 18. století, kdy se upřednostňuje větší odbornost.¹⁷⁴

2.2 Univerzity

Při výběru konkrétní univerzity hrály roli různé faktory. Jedním z nich byla tradice. Mladíci často šli ve stopách svých bratrů, otců nebo jiných příbuzných a zapisovali se na stejných univerzitách. Takto postupoval například Tomáš Zacheus Černín, který bydlel na stejných místech jako jeho starší bratr Jakub Heřman Černín, setkával se s bratrovými učiteli a vyhledával společné známé.¹⁷⁵ Rovněž na Viléma Slavatu měla vliv nejspíše rodinná tradice, jelikož se zapsal na univerzitu v Sieně, kde předtím studovali jeho dva strýcové.¹⁷⁶

Mladíci si někdy nechávali poradit od svých známých, kteří měli již kavalířskou cestu za sebou. Karel starší ze Žerotína doporučoval Vilémovi Slavatovi, aby se vyhnul Paříži, jelikož francouzský dvůr a šlechta žijí rozkošnický a jak sám píše ve svém

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 202.

¹⁶⁹ *Ottova encyklopedie IV.*, s. 852.

¹⁷⁰ A. HOLASOVÁ, *Cesta*, s. 56.

¹⁷¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 322.

¹⁷² M. HOLÝ, *Výchova*, s. 206.

¹⁷³ P. MAŤA, *Svět*, s. 322.

¹⁷⁴ M. RYANTOVÁ, *Památky*, s. 93.

¹⁷⁵ Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARŮKOVÁ, *Heřman Jakub Černín I*, s. 554.

¹⁷⁶ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 186.

dopise „šlechta francouzská je od přírody nahony vzdálena všeho vzdělání, a to tím spíše dnes, kdy jí vládne král válečník, málo milovný vzdělavců.“¹⁷⁷ Slavata však jeho rady neuposlechl.

Od druhé poloviny 16. století hrála velkou roli při výběru vzdělávací cesty konfese. Je to doba, kdy výchova velmi přispívala ke konfesijní polarizaci společnosti. Potomci z katolických rodin odcházeli obvykle do Itálie, Francie nebo Svaté říše římské, nekatolíci studovali na různých protestantských školách. Ovšem nebylo vyloučeno, že by šlechtic určité konfese nemohl studovat na univerzitě odlišného vyznání. Bylo to typičtější spíše pro protestanty,¹⁷⁸ i když někteří otcové se s touto myšlenkou jen těžko smířovali, proto pro jistotu do svých testamentů vyslovovali přání, k jaké konfesi mají být jejich potomci ve výchově směřováni.¹⁷⁹

Nejvíce studentů z Čech v předbělohorském období směřovalo na luteránské univerzity. Tou nejvíce navštěvovanou byla univerzita v Lipsku a to především k navazování kontaktů a díky své výhodné poloze nedaleko Čech. Lipsko často sloužilo spíše jen jako „přestupní stanice“ k dalšímu studiu a získání gradu na jiné univerzitě. Z Lipska se nejčastěji odcházelo na wittenberskou univerzitu, známou jako vrcholné centrum luteránství.¹⁸⁰ Univerzitu založil saský kurfiřt Fridrich Moudrý poté, co se rozdělilo saské kurfiřtství roku 1485 na albertinskou a ernestinskou linii Wettinů, a tím se univerzita v Lipsku dostala do působnosti albertinské linie. Roku 1502 tak vzniká ve Wittenberku, v rezidenčním sídle Fridricha Moudrého, nové vzdělávací středisko pod názvem Leucorea, kde se utvoří kolébka reformace díky působení významných německých reformátorů Martina Luthera, Philippa Melanchthona a dalších. Brzy se wittenberská univerzita stává jednou z nejuznávanějších ve střední Evropě. O tom vypovídá i počet studentů, který v 16. století dosahuje necelých 44 000 studujících, a to je nejvyšší počet studentů vzdělávajících se na univerzitě ve Svaté říši římské.¹⁸¹ Lutherovy myšlenky se rychle rozšiřovaly i v Čechách, především díky knihtisku. Z testamentů a inventářů nebo skutečných dochovaných knihoven lze zjistit, v jakém množství se Lutherova díla vyskytovala mezi měšťany v Čechách.¹⁸² V měšťanských

¹⁷⁷ N. REJCHRTOVÁ (ed.), *Z korespondence*, s. 99.

¹⁷⁸ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 186.

¹⁷⁹ Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002 (= Monographia historica II), s. 340.

¹⁸⁰ J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti*, s. 177-178.

¹⁸¹ J. GAŠPAROVIČOVÁ, *Wittenberská univerzita*, s. 90.

¹⁸² M. RYANTOVÁ, *Čtenář*, s. 401.

knihovnách převažovala právě náboženská literatura – tvořila více než dvě třetiny knih.¹⁸³ Objevovala se v nich díla Jana Husa nebo Erasma Rotterdamského, avšak nejoblíbenějším autorem v českých městech v předbělohorské době byl Martin Luther spolu se svými luteránskými pokračovateli Philippem Melanchthonem, Johannem Spangenbergem, Urbanem Rhegiem a dalšími.¹⁸⁴ Většina měšťanů vlastnila různá vydání Lutherovy Postily, jeho překlad bible, Katechismus nebo soubory jeho kázání.¹⁸⁵ Kolem roku 1600 však zájem o Lutherova díla poklesl a do popředí se dostávají zejména luteránští autoři mladší generace a také spisovatelé hlásící se ke kalvíniзму.¹⁸⁶ Po bitvě na Bílé hoře se tu sice ještě luteránská literatura objevovala, ale knihy Martina Luthera mizí hned po roce 1620.¹⁸⁷ Ovlivnění Martina Luthera bylo v Čechách znát nejvíce ve třetí čtvrtině 16. století, kdy studenti na wittenberskou univerzitu odcházeli nejvíce. Po vyhnání tzv. filipistů z univerzity roku 1574 upadl i zájem studentů, jelikož se univerzita orientovala jen na ortodoxní luteránství, tudíž řada vzdělanců začínala upřednostňovat jiné vysoké školy, především kalvínské univerzity v Heidelbergu, Basileji a Ženevě.¹⁸⁸ Z tohoto počínu je roztrpčen i Václav Budovec z Budova, který ve Wittenberku studoval od roku 1569 a rovněž mu byl bližší umírněný směr filipistů. Odešel však ještě před tímto převratem, pravděpodobně na univerzitu do Ženevy.¹⁸⁹

Čeští studenti navštěvovali i jiné univerzity zaměřené luteránsky. Mezi ně patřila i ta v Jeně, kde mělo výraznou převahu měšťanstvo oproti šlechticům, uvádí se poměr 14:1. Studenti byli převážně peregrinující, nejvíce přicházeli z Lipska a odcházeli většinou do Wittenberka. Poměrně hojně navštěvovaná byla i univerzita v Tübingenu. Zajímavý vývoj prodělala univerzita ve Štrasburku, která se původně hlásila ke kalvíniзму, ale koncem 16. století měla spíše luteránský charakter. Z českých zemí sem však příliš studentů nezamířilo, pravděpodobně z důvodu velké vzdálenosti. Mezi další luteránské univerzity patřily Giessen, Roztoky, Královec, Greifswald a Erfurt – ty však byly navštěvovány zejména okolo roku 1609, v době bojů o Rudolfův Majestát.¹⁹⁰

V předbělohorském období ke studiu lákaly i kalvínské univerzity, zejména Basilej a Ženeva – univerzity opřené o tradici Jana Kalvína a Teodora Bezy. Právě zde

¹⁸³ TAMTÉŽ, s. 409.

¹⁸⁴ O. FEJTOVÁ – J. PEŠEK, *Recepce*, s. 90.

¹⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 91.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 92-93.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 94.

¹⁸⁸ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 187.

¹⁸⁹ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 12-13.

¹⁹⁰ J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti*, s. 178.

velmi často docházelo k navazování kontaktů šlechticů z českých zemí s předními švýcarskými reformátory. Z bohatě dochované Žerotínovy korespondence je známo, že byl i po studiu v intenzivním kontaktu s basilejským teologem Johannem Jakobem Grynäem, jemuž se svěřil se smrtí otce, řešil s ním boje s Turky, politiku Moravy nebo v dopisech uvažoval nad špatným koncem českých zemí kvůli smrti významných osobností.¹⁹¹ Václav Budovec z Budova se při svých studiích seznámil v Ženevě s Teodorem Bezou, s nímž rovněž udržoval kontakt a dopisoval si s ním o konfesijně-politické situaci v Evropě nebo o válkách s Turky.¹⁹² Oba se snažili přesvědčit sebe sama i svého dopisovatele o správnosti své víry diskutováním některých teologických otázek nebo nacházením společného nepřítele. Tyto dlouhodobé korespondenční styky se v českých zemích objevovaly převážně u nekatolíků, jelikož katolická šlechta měla dostatečnou oporu své víry v zemi jak v panovníkovi, tak ve strukturách katolické církve.¹⁹³

Jakousi německou Ženevu představovala univerzita v Heidelbergu. Z českých zemí tam v předbělohorském období studovaly významné osobnosti, které později podporovaly protihabsburskou opozici, jako například Samuel Adam z Veleslavína, Albrecht Jan Smiřický nebo Michal Slavata z Chlumu a Košumberka.¹⁹⁴ V matrice imatrikulovaných najdeme i jména Ferdinanda a Karla Gryspachů z Gryspeka – syny Floriána Gryspacha z Gryspachu – přestože sám jejich otec byl katolického vyznání.¹⁹⁵

Do německých zemí se odcházelo i na univerzitu v Altdorfu, která roku 1578 získala od císaře Rudolfa II. právo udílet bakalářské a mistrovské tituly, ačkoli se jednalo o nekatolickou univerzitu.¹⁹⁶ Altdorf byl tolerantním centrem orientovaným luteránsky i kalvínsky. Kromě studia lákalo studenty do této oblasti nedaleké obchodní a finanční středisko v Norimberku a také šlechtický charakter školy.¹⁹⁷ Úroveň výuky altdorfské univerzity nebyla příliš vysoká a zůstávala mezi vyššími třídami gymnázia a plnohodnotnou univerzitou. Působily však při ní významné osobnosti jako například

¹⁹¹ N. REJCHRTOVÁ (ed.), *Z korespondence*, s. 44, 75, 103.

¹⁹² Martin HOLÝ, *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. století*, *Historie – otázky – problémy* 1, 2009, č. 1, s. 18.

¹⁹³ TAMTÉŽ, s. 33.

¹⁹⁴ Michal Slavata z Chlumu a Košumberka – bratr známějšího Viléma Slavaty, po stavovském povstání v letech 1618 – 1620 emigroval, ale roku 1636 se vrátil a přijal katolickou víru. – *Ottova encyklopedie* XXIII, s. 341.

¹⁹⁵ J. V. ŠIMÁK, *Studenti*, s. 295-296.

¹⁹⁶ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 189.

¹⁹⁷ J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti*, s. 178-179.

Konrád Rittershausen a Georg Rehm a to mohl být jeden z důvodů, proč čeští studenti odcházeli za vzděláním do Altdorfu.¹⁹⁸

Českým studentům nezůstaly stranou pozornosti ani francouzské univerzity, především Orléans, kam mířili mladíci bez rozdílu vyznání. V univerzitní matrice najdeme zaryté katolíky, jmenovitě Karla z Lichtenštejna nebo Jiřího Adama Bořitu z Martinic, ale rovněž také zastánce českého protestantismu jako například Karla staršího ze Žerotína a Jana Smila z Michalovic.¹⁹⁹ Několik českých vzdělavců si ve Francii vybralo univerzity v Angers a Bourges.²⁰⁰ Francie nabízela možnost navazovat kontakty s místními nekatolíky. To dokazuje například setkání Jaroslava II. ze Smiřic s vůdcem hugenotů Philipem Mornayem du Plessis.²⁰¹

Vzhledem k šíření renesance a humanismu do českých zemí v poslední třetině 16. století zamířilo mnoho studentů (a nejen katolických) právě do Itálie, kolébky nového životního stylu. Nejvíce navštěvovanou univerzitou v předbělohorském období byla na Apeninském poloostrově Padova, náležející Benátkám. Největší zájem studentů z českých zemí o Padovu byl v prvních deseti letech 17. století, kdy se do univerzitní matriky zapisovalo v průměru více než osm studentů ročně.²⁰² Tato šlechtická univerzita sloužila především jako centrum právnického vzdělání, kde se daly navázat společenské styky.²⁰³ Druhou nejnavštěvovanější univerzitou v Itálii byla Siena. Do Sieny se nechodilo ani tak za pravým univerzitním studiem, nýbrž za rytířskými cvičeními, jelikož tam v raném novověku působila řada kvalitních soukromých učitelů těchto cvičení.²⁰⁴ Siena lákala studenty i díky organizaci německého národa, která vznikla roku 1572. Jednalo se fakticky o autonomní organizaci s právem vlastní jurisdikce nezávislé na městském soudnictví a naprosté osvobození od městských dávek a daní.²⁰⁵ Nejstarší univerzita v Bologni byla hojně navštěvována do 16. století. Zájem o ni upadá po jejím popapežštění a následné secesi studentů roku 1562. Další vzdělávací metropolí na Apeninském poloostrově byla univerzita v Perugii, o ni ale studenti

¹⁹⁸ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 189.

¹⁹⁹ M. L. ČERNÁ, *Studenti*, s. 353.

²⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 357.

²⁰¹ A. HOLASOVÁ, *Cesta*, s. 54.

²⁰² Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Heřman Jakub Černín I*, s. 234.

²⁰³ Z. HOJDA, *Benátky*, s. 71.

²⁰⁴ P. MAŤA, *Svět*, s. 312.

²⁰⁵ M. SVATOŠ, *Studenti*, s. 29.

nejevili takový zájem jako o výše uvedené italské univerzity.²⁰⁶ Přesto v Perugii studoval práva například Zdeněk Vojtěch z Lobkovic.²⁰⁷

Nejdůležitějším cílem na Apaneninském poloostrově byl Řím. Věčné město nepřitahovalo kavalíry univerzitou nebo nějakou šlechtickou akademií, nýbrž jako poutní místo a sídlo papežského dvora. Právě audience u papeže představovala hlavní cíl návštěvy Říma, ale dostat se k papeži nebylo vůbec jednoduché. Audience se dala zrealizovat hlavně díky přímluvě kardinálů (ne každý se však s nějakým znal) – takto se k papeži dostal například Lev Vilém z Kounic v roce 1636, jehož poručníkem byl kardinál František z Ditrichštejna, který měl v Římě mnoho známých.²⁰⁸ Kromě toho se v Římě nacházela řada kostelů, několik papežských paláců, mnoho kardinálských a knížecích sídel. Kavalíři měli také možnost navázat osobní kontakty s umělci působícími v Římě, například Jan Jáchym Pachta z Rájova se nechal namalovat od významného italského malíře Francesca Trevisaniho.²⁰⁹ Řím byl natolik zajímavé město, že se nedalo projít za týden. O tom svědčí i délka pobytu šlechticů, která se pohybuje většinou v řádu měsíců.²¹⁰

Tradiční zastávkou kavalírů bývalo také hlavní město Toskánska Florencie, která od roku 1531 fungovala jako říšské vévodství pod vládou rodu Medicejských a od roku 1569 jako velkovévodství. Kavalíry nejvíce přitahoval místní dvůr – pár měsíců na něm strávil i Heřman Jakub Černín, který s velkovévodou Cosimem III. navázal velmi přátelský vztah.²¹¹ Jiní ale z florentských poměrů nebyli tolik nadšeni, stěžovali si na drahotu a nekvalitní cvičení, proto se Florencie nestávala jedním z hlavních cílů kavalírských cest.²¹² Ti, kteří se do Florencie vypravili, si kromě medicejského dvora nenechali ujít ani návštěvu četných vil v okolí a velkovévodské sídlo Palazzo Pitti nebo se účastnili největší městské slavnosti – svátku svatého Jana Křtitele dne 24. června.²¹³

Oblíbeným místem kavalírů se staly také Benátky. Ty však nebývaly na kavalírské cestě hlavním cílem, obvykle tam kavalíři strávili jen pár týdnů. Lákadlem Benátek byla největší městská slavnost Zasnoubení dóžete s mořem, která spočívala

²⁰⁶ Z. HOJDA, „Kavalírské cesty“, s. 224-225.

²⁰⁷ P. MAŤA, *Svět*, s. 324.

²⁰⁸ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 35-36.

²⁰⁹ Z. HOJDA, „Kavalírské cesty“, s. 226.

²¹⁰ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 33-35.

²¹¹ Z. HOJDA – E. CHODĚJOVSKÁ – M. HAJNÁ – A. TESARŮKOVÁ, *Heřman Jakub Černín I*, s. 362.

²¹² J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 30.

²¹³ TAMTÉŽ, s. 30-31.

v tradici „darování“ moře benátskému dóžeti od papeže Alexandra III. za pomoc proti císaři Fridrichu Barbarossovi.²¹⁴ Tuto velkolepou slavnost ve svém deníku podrobně popsal například Lev Vilém z Kounic, neboť se během ní plavil na jedné lodi s dóžetem.²¹⁵ Rituál Zasnoubení si nechal vyobrazit do svého památníku i Adam z Ecku.²¹⁶ Motivy typické pro Benátky lze nalézt v mnoha památnících, například Matthias Egger si nechal do památníku nakreslit gondolu s milostným párem,²¹⁷ v památníku Oldřicha Zahrádeckého je kresba dóžete, štambuch Jiřího Leopolda von Stadl obsahuje zobrazení benátské *commedie dell' arte* a v již zmíněném památníku Adama z Ecku najdeme mnoho ilustrací místních kurtizán.²¹⁸

Atraktivní místo pro studium představovalo Nizozemí, do něhož směřovala především nekatolická šlechta. V předbělohorském období studenti z Čech odcházeli hlavně do Leidenu ve Spojených provinciích nizozemských, kde se nacházela nejstarší nizozemská univerzita (založena roku 1575). Kromě Leidenu vznikla ještě roku 1585 univerzita ve fríském Franekeru a roku 1614 v Groningen. Za zmínku stojí, že se do univerzitních matrik zapisovali čeští a moravští šlechtici mnohdy v pokročilém věku, a to až po emigraci z důvodu neúspěšného stavovského povstání v letech 1618-1620.²¹⁹ Další proslulá univerzita se nacházela v Lovani, kde úspěšně absolvoval práva Jiří Adam z Martinic, který se dostal do Nizozemí na studia poté, co jako katolík utekl se svou rodinou do Bavorska po druhé pražské defenestraci roku 1618.²²⁰ Lovaň byla vždy považována za katolickou univerzitu, zvláště když se od roku 1581 nacházela ve Španělském Nizozemí, ovládaném španělskou větví Habsburků. Během 17. století se Španělské Nizozemí stalo obvyklou zastávkou katolických šlechticů, jelikož nemuseli jezdit až do vzdáleného Španělska, aby poznali poměry této větve Habsburků.²²¹

Na Pyrenejský poloostrov se vydávalo jen málo mladíků v 16. i v 17. století. Španělské univerzity šlechtice příliš nelákaly, jezdilo se sem především na španělský královský dvůr do Madridu a navštívit klášter a zámek El Escorial nedaleko Madridu. Lev Vilém z Kounic si El Escorial důkladně popsal do svého cestovního deníku a

²¹⁴ TAMTÉŽ, s. 19-20.

²¹⁵ TAMTÉŽ, s. 20.

²¹⁶ Z. HOJDA, *Benátky*, s. 75.

²¹⁷ M. RYANTOVÁ, *Památníky*, s. 483 (obr. 69).

²¹⁸ Z. HOJDA, *Benátky*, s. 74.

²¹⁹ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 191-192.

²²⁰ Z. HOJDA, *Z katolického exilu*, s. 303.

²²¹ J. KUBEŠ, *Náročná dospívání*, s. 68.

napsal, že je oprávněně hodnocený jako osmý div světa.²²² Někteří šlechtici ještě zajeli do tradičního svatojakubského poutního místa v Santiagu de Compostela. Vzhledem k tomu, že v 16. století španělští Habsburkové udržovali se svými rakouskými příbuznými těsné vztahy, stával se Pyrenejský poloostrov cílem především české a rakouské šlechty.²²³ Příkladem je Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, patřící k šlechtické elitě, který v rámci své kavalírské cesty navštívil Pyrenejský poloostrov a později se oženil s Polyxenou, jejíž matka Marie Manrique de Lara pocházela ze Španělska. Obecně ale nebylo Španělsko mezi kavalíry oblíbenou zemí, stěžovali si na špatnou kvalitu cest či ubytování, na nevládnost Španělů a velkou drahotu.²²⁴

Mezi často navštěvované země nepatřila ani Anglie. Šlechtice z českých zemí tam nepoutaly žádné příbuzenské vazby, angličtinu by ve své kariéře neuplatnili a upřednostňovaly se tam jiné náboženské a politické poměry. Ti, kteří se do Anglie vypravili, tam strávili jen pár týdnů a obvykle se jednalo o nekatolíky, zvláště v poslední třetině 16. století.²²⁵ Kavalíři z českých zemí studovali na místních univerzitách jen ojediněle, jednou takovou výjimkou byl Jeroným, syn Jáchyma Šlika a Lukrécie ze Salmu, který v roce 1579 studoval v Oxfordu. Více než univerzity je zajímal královský dvůr a parlament v Londýně.²²⁶ Cestě na Britské ostrovy se mnozí vyhýbali kvůli rozbouřenému moři, kde šlo často o život,²²⁷ a kromě toho v padesátých letech 17. století probíhala v Anglii občanská válka a pobyt by tam mohl být značně nebezpečný. Někteří šlechtici, jako například Václav Budovec z Budova, navštívili také Skotsko, jehož obyvatelé žili odkazem kalvínského reformátora Johna Knoxe – ten však byl v době Budovcovy návštěvy již pět let mrtev.²²⁸

Právě během cest za vzděláním – kavalírských cest nebo akademické peregrinace – vznikají zajímavé prameny jako jsou památníky nebo různé osobní deníky.

²²² J. POLIŠENSKÝ – S. BINKOVÁ, *Česká touha*, s. 182.

²²³ J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 93.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 99.

²²⁵ TAMTÉŽ, s. 100.

²²⁶ M. HOLÝ, *Výchova*, s. 193.

²²⁷ Albrecht Václav Smiřický spolu s dalšími šlechtici málem zahynuli při plavbě z Irska. – TAMTÉŽ.

²²⁸ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, s. 17.

3. Rozbor památníku Jakuba Popovického z Popovic

3.1 Vnější popis

Památník Jakuba Popovického z Popovic je uložen v Národní knihovně České republiky v Praze v Oddělení rukopisů a starých tisků pod signaturou 23 G 57 a jeho digitální kopie je přístupná na webových stránkách.²²⁹ Kniha měří na výšku 15,5 cm a na šířku 9,5 cm. Psací látkou je papír.

Jedná se o předtištěný památník, jehož základ tvořila kniha *Flores Hesperidum* vytištěná ve Frankfurtu nad Mohanem Georgem Rabem a vydaná Matthesem Harnischem v Heidelbergu roku 1574. Památník obsahuje původně prázdné vevázané listy určené k záznamům zapisovatelů. Tyto listy byly později doplněny foliací, provedenou arabskými číslicemi vpravo nahoře. Památník má vpředu šest folií (folia 1 až 6) a vzadu padesát sedm folií (folia 7 až 64). Inskribenti se rovněž zapisovali do předtištěných míst tisku *Flores Hesperidum*, kde je vytištěno číslování stran. Chybějí strany 15, 16, 51, 52, 77, 78, 127-130, 227, 228, 263-266. Mezi strany 18 a 19 byl vevázán jeden původně prázdný list.

Vazba je lepenková, potažená hnědou kůží a ozdobena ornamenty. Na přední straně vazby uprostřed je vyražen portrét, pod nímž je text, ten je však kvůli opotřebovanosti vazby téměř nečitelný. Zadní strana vazby rovněž nese vyražený portrét, ale jiný. Vzhledem k Popovického sympatiím k reformačnímu hnutí by se dalo předpokládat, že portréty představují Martina Luthera a Philippa Melancthona. Na přední straně nad medailonem jsou k rozeznání čtyři písmena: CAPO. Na předním přidešti najdeme signaturu a v pravém dolním rohu poznámku *Sigismud[us], et Vladislaus Heldt a Kementof [?] umrzelj*. Na zadním přidešti se nachází památníkový zápis od Francisca Grabia Nulhuvia, datovaný 30. dubna 1577.

229

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=quick_search¶m=&client=&ats=1435176565&mode=&testMode=&sf_queryLine=pam%C3%A1tn%C3%ADk+jakuba+popovick%C3%A9ho&qs_field=0

3.2 Písmo

Zápisy psané latinským písmem jsou napsány novogotickým nebo humanistickým druhem písma. Humanistické písmo (polokurzíva i kurzíva) převažuje v textech v latinském jazyce, jak bylo v raném novověku obvyklé. Na první pohled je vidět, že určití zapisovatelé si dávali na svém příspěvku do památníku velice záležet. Takové zápisy jsou úhledné a přehledné,²³⁰ nebo je písmo ozvláštněno různými kličkami.²³¹ Jiní zapisovatelé napsali svůj příspěvek poněkud ledabyly, což pak komplikuje čitelnost zápisu.²³² Obtížně čitelný je i záznam číslo 97 z důvodu propité psací látky inkoustem.

3.3 Chronologický záběr

Památník byl veden v rozmezí let 1577-1676. Zápisy se objevují pravidelně do roku 1590, poté pokračují až rokem 1673,²³³ kdy už se do památníku zapisuje jen jediná osoba – Gaspar Franciscus Podevin. Ten napsal i poslední zápis do památníku, datovaný 22. září 1676.²³⁴ O tom, jak se štambuch Jakuba Popovického dostal ke Gasparu Franciscu Podevinovi, můžeme jen spekulovat, nejednalo se ale o nic neobvyklého. Datace jsou v památníku vedeny velmi různorodě. U mnoha záznamů se vyskytuje pouze rok.²³⁵ Ve dvou případech napsali inskribenti rok a měsíc bez udání konkrétního dne.²³⁶ V památníku najdeme i velké množství záznamů zcela bez datace.²³⁷ Nejvíce datovaných zápisů (25) je z roku 1577, kdy Popovický pobýval ve Wittenberku. O něco méně zápisů (12) je z roku 1576 a to opět z Wittenberka. Osm zápisů je označených rokem 1578, z toho pět záznamů Popovický pořídil s jistotou v Praze. Pro další roky jsou datované zápisy spíše ojedinělé, ve větším množství (12) jsou pro rok 1585, u těch ale máme jen v jednom případě uvedeno i místo – Nymburk. Popovický si vedl památník až do roku 1590, za posledních pět let však příliš mnoho příspěvků nenasbíral.

²³⁰ Například zápisy č. 9, 14, 16, 38, 64, 100.

²³¹ Například zápis č. 79.

²³² Například zápisy č. 12, 19, 67, 73, 95.

²³³ Zápisy č. 3, 10, 18, 42.

²³⁴ Zápis č. 29.

²³⁵ Zápisy č. 2, 3, 6, 11, 17, 24, 27, 28, 30, 48, 51, 75, 76, 78, 81, 82, 83, 89, 90, 92, 93, 94.

²³⁶ Zápisy č. 15, 64.

²³⁷ Zápisy č. 13, 20, 21, 22, 31, 36, 37, 39, 63, 67, 72, 73, 84, 85, 87, 88, 91, 95, 98, 99.

Zajímavý je zápis číslo 56, v němž autor uvedl chybný rok 1679 – správně měl napsat 1579. Chybně uvedený rok je zjevný i díky tomu, že předchozí záznam v památníku (č. 55) obsahuje velmi podobné věnování a byl napsán na stejném místě (v Nymburce) a ve stejný den (2. března) jako zápis. č. 56. Autor zápisu číslo 92 připojil ke svému záznamu rok 1572. To příliš neodpovídá pravdě, jelikož tento výtisk *Flores Hesperidum*, jež tvoří základ památníku, byl vydán v roce 1574. Dalo by se uvažovat, že číslo dva je nedotažená osmička, ale vzhledem ke sklonu tří předchozích čísel je to nepravděpodobné.

Nelze přesně říci, zda datace po roce 1582 jsou uváděny podle juliánského nebo gregoriánského kalendáře. Zapisovatelé vyjadřovali datace různými způsoby. Nejvíce volili pořadové číslo dne v daném měsíci. V památníku najdeme deset datací podle římského kalendáře.²³⁸ Tento způsob datování byl velmi oblíbený právě v protestantském prostředí, kde se zřejmě užíval jako vzdor proti reformě gregoriánského kalendáře z roku 1582. To ale není případ zapisovatelů do památníku Popovického, neboť všechny datace podle římského kalendáře jsou napsány ještě před rokem 1582. V památníku se objevují datace za pomoci kalend, pouze v jednom zápisu (č. 68) byly užity nóny. Tři zápisy jsou datovány pomocí církevních svátků, konkrétně zápis č. 54 je určen dnem svaté Ludmily, č. 58 dnem svatého Lukáše a č. 26 dnem svatého Augusta. Specifický je zápis č. 77. Autor napsal pod svůj příspěvek dvě data, respektive je napsal na sebe. Není zcela jasné, jestli se nejprve spletl a pak den přepsal, nebo zda tím chtěl vyjádřit datum podle juliánského a zároveň gregoriánského kalendáře. Druhá možnost je asi méně pravděpodobnější – když datum převedeme na druhý kalendář, zjistíme, že rozdíl dní je příliš velký. Mohl se však přepočítat. Dva zapisovatelé se dokonce prezentovali chronogramem, a to stejným. Autoři zápisů č. 25 a č. 71 zformulovali rok 1578 do podoby „*sIt DeVs aVXILIVM*“.

Roky bývají mezi čísly v zápisech ozdobeny všelijakými tvary, nejčastěji se vyskytují v podobě srdíčka,²³⁹ čísla letopočtu jsou v památníku oddělena i pouhými tečkami,²⁴⁰ křížkem,²⁴¹ hvězdičkou²⁴² nebo jinými neurčenými tvary.²⁴³

²³⁸ Zápisy č. 5, 9, 16, 34, 38, 44, 57, 64, 68, 79.

²³⁹ Zápisy č. 6, 24, 30, 92.

²⁴⁰ Zápisy č. 51, 76, 89.

²⁴¹ Zápis č. 44.

²⁴² Zápis č. 94.

²⁴³ Zápis č. 86.

3.4 Jazyky

Z jazyků v památníku převládá jednoznačně latina, tehdy obvyklý jazyk vzdělanců. Hojně se objevuje také řečtina,²⁴⁴ a to vždy v kombinaci s latinou. V řečtině jsou psány především citáty a v latině věnování. Ojedinělá řecká slova se však vyskytují i ve věnování. Štambuch obsahuje několik zápisů v češtině,²⁴⁵ z nichž dva jsou opět v kombinaci s latinou.²⁴⁶ Pouze zápisy v němčině nejsou s latinou kombinovány.²⁴⁷ Z méně využívaných jazyků je v památníku zastoupena v jednom případě francouzština²⁴⁸ a u dvou záznamů hebrejšťina.²⁴⁹ Zápisy v těchto jazycích jsou rovněž zkombinovány s latinou, i když u citátu ve francouzštině se pravděpodobně jedná o latinský přepis od jiné osoby, jelikož je zjevně napsaný odlišnou rukou. Z jazykového hlediska je nejpestřejší zápis číslo 22, neboť inskribent využil tři jazyky – češtinu, latinu a němčinu.

3.5 Obrazová výzdoba

Z hlediska výzdoby jsou nejzajímavější tři malby na začátku památníku. Postava na foliu 3r zobrazuje Philippa Melanchthona. Toho lze snadno identifikovat díky jeho erbu, namalovanému vpravo nahoře. Malíř namaloval Melanchthona jako vzpřímeného muže v černém plášti, v pravé ruce držící knihu a v levé pravděpodobně klobouk. Vlevo dole je ještě vyobrazen blíže neurčitý ornament.

Na foliu 4r je nejspíše namalován Jan Hus. Je zobrazen z boku s pokrčenými rukama, v dlouhém plášti a čepicí na hlavě. Vlevo nahoře je umístěný erb, v jehož zlatém poli je vlevo hledící stříbrný pták s ratolestí v zobáčku. Dalo by se předpokládat, že oním ptákem bude husa, je však více podobný holubici. Holubice je jedno z nejstarších křesťanských zvířecích symbolů. Se snítkou v zobáčku byla vyobrazována hlavně na nástěnných malbách v katakombách a na reliéfech sarkofágů a symbolizovala

²⁴⁴ Zápisy č. 14, 15, 16, 25, 27, 33, 34, 41, 44, 45, 53, 54, 55, 57, 60, 61, 62, 71, 79, 95, 100.

²⁴⁵ Zápisy č. 7, 9, 13, 22, 24, 31, 37, 50, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 93, 94.

²⁴⁶ Zápisy č. 9, 22, 50.

²⁴⁷ Zápisy č. 6, 17, 20, 21, 30, 49, 51, 89, 90, 92.

²⁴⁸ Zápis č. 28.

²⁴⁹ Zápisy č. 26, 35.

naději zemřelých na věčný život, také symbolizuje lidskou duši, která se bez pout těla vznáší do nebe.²⁵⁰

Martin Luther je zobrazen na foliu 5r, což lze s jistotou určit díky jeho erbů vpravo nahoře a větě nad malbou: *Vera efigies D[omini] Martini Luterii 1587*. Malíř ho namaloval mírně z boku, v dlouhém černém plášti a držícího v rukách nějaký předmět. Všechna tato tři vyobrazení, která nechal nejspíše namalovat majitel památníku, prozrazují jeho náboženské vyznání.

Na foliu 6r je ještě namalován erb. Ve štítu na stříbrném poli, zdobeném damaskováním, je umístěno červené kosmé břevno, na štítě je posazená turněřská přilba se zlatým monile a s točenicí, z níž vycházejí červeno-stříbrná příkrývadla, v klenotu jsou křídla se stejným motivem jako na štítu. Nad klenotem je zvlněná a ozdobně zakončená stuha bez textu. Pod štítem se nachází stuha s červenými číslicemi 1587. Vzhledem k tomu, že u erbů není žádný přípis, nelze určit, komu erb náležel, ale je možné, že tento erb patřil přímo majiteli památníku. Podle stylu malby se dá říci, že všechny tyto čtyři obrázky namaloval jeden malíř.

V památníku se nachází řada předtištěných šablon erbů, do kterých mohli zapisovatelé vymalovat svůj erb. Tuto možnost využilo pouze osm osob.²⁵¹ Erb v zápise číslo 42 je však jiný než ostatní, není provedený barevně a je vymalovaný velmi ledabytě. V tomto případě erb nevymaloval žádný „Wappenmaler“, nýbrž nejspíše samotný zapisovatel Gaspar Franciscus Podevin. Podobně vypadá i erb v zápise číslo 29, jehož autorem byl opět Podevin. Ostatní erby v památníku jsou namalovány velmi pečlivě a je zjevné, že malby provedli profesionální malíři.

3.6 Věnování

Památník Jakuba Popovického z Popovic obsahuje celkem sto zápisů, které jsou vedeny různými způsoby. Valná většina záznamů obsahuje citát a věnování, komu je celý zápis určen.²⁵² U některých zápisů však zcela chybí datace nebo místo určení.²⁵³

²⁵⁰ Jan ROYT – Hana ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998, s. 123.

²⁵¹ Zápis č. 7, 11, 16, 19, 23, 29, 38, 42, 64.

²⁵² Zápisy č. 5, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 23, 25, 32, 33, 34, 35, 38, 44, 45, 48, 52, 53, 55, 56, 58, 61, 62, 64, 67, 70, 71, 73, 75, 78, 79, 80, 100.

Několik inskribentů se omezilo jen na podpis bez jakéhokoli citátu nebo věnování.²⁵⁴ Žádnou sentenci neobsahuje ani zápis číslo 67, v němž zapisovatel napsal pouze věnování. Více se objevují záznamy s citátem, pod které se sice inskribenti ve většině případů podepsali, ale nenapsali žádné věnování.²⁵⁵ V takových zápisech se inskribenti omezili na výraz „*scribebat*“ nebo na pouhý podpis. Někteří inskribenti do věnování zahrnuli i jakési zdůvodnění, proč se do památníku zapisují. Nejčastějším důvodem bylo přátelství („*amicitiae ergo*“),²⁵⁶ zachování vzpomínky („*in memoriam*“),²⁵⁷ náklonnost („*amoris ergo*“),²⁵⁸ úcta k majiteli památníku („*reverentiae ergo*“),²⁵⁹ přízeň („*benevolentiae ergo*“)²⁶⁰ či přímo žádost majitele štambuchu.²⁶¹

Obvykle byla využita jedna strana památníku k jednomu zápisu, v několika případech se na jedné straně nachází i více záznamů,²⁶² nebo naopak jeden inskribent využil ke svému zápisu dvě strany.²⁶³ Samotné zápisy nejsou nijak chronologicky řazeny, ale jak už bylo zvykem, na předních stranách se vyskytují významná jména, v tomto případě profesori wittenberské univerzity Paul Crell a Johann Major.²⁶⁴ Bratři Ladislav a Friderik Šlejnicové se na důkaz příbuznosti zapsali do památníku záměrně k sobě, i když několik dní po sobě,²⁶⁵ podobně jako autoři zápisů č. 55 a 56, kteří se nejspíše znali ze stejného prostředí.

3.7 Citáty a sentence

K památníkovým zápisům neodmyslitelně patří různé citáty, hesla a sentence. V památníku jsou nejvíce zastoupeny úryvky z Bible, konkrétně z knihy Žalmů, z níž čerpali čtyři inskribenti. Ze Starého zákona se v záznamech ještě objevují výňatky z knihy Moudrosti a knihy Sírachovcovy. Tři zapisovatelé vybrali citát z Nového zákona, respektive z listu Filipským a evangelia Lukáše.

²⁵³ Viz tabulky v příloze.

²⁵⁴ Zápisy č. 13, 18, 24, 30, 31, 37, 39, 89, 90.

²⁵⁵ Zápisy č. 1, 2, 3, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 92, 93, 94, 95, 99.

²⁵⁶ Zápisy č. 32, 40, 48, 53, 61, 70, 79, 100.

²⁵⁷ Zápisy č. 32, 50, 62, 75, 80, 96.

²⁵⁸ Zápisy č. 34, 38, 56.

²⁵⁹ Zápis č. 48.

²⁶⁰ Zápis č. 100.

²⁶¹ Zápis č. 48.

²⁶² Zápisy č. 2 a 3, 17 a 18, 20 a 21, 89 a 90 a 91, 92 a 93.

²⁶³ Zápisy č. 5, 54.

²⁶⁴ Zápisy č. 1, 2.

²⁶⁵ Zápisy č. 7, 8.

Kromě Bible byli oblíbení římscí spisovatelé – nejcitovanějším z nich v památníku je Ovidius a jeho díla *Amores*, *Tristia*, *Epistulae ex Ponto*, *Heroides* a *Metamorphoses*. Dále se objevují citáty Plauta, Horatia, Cicera, Cata, Horatia, Lucretia, Sallustia, Senecy a Sexta Pomponia. V památníku se hojně objevují i citáty a sentence řeckých autorů, jako byli Homér, Hésiodos, Aischylos, Sofoklés, Euripidés, Herodotos, Platón, Aristotelés, Isokratés, Hippocratés, Pindaros, Pausaniás a Xenofón.

Mimo pozornost zapisovatelů nezůstaly ani sentence církevních otců Ambrosia, Basila a Augustina. Vzhledem k prostředí Wittenberka nemohou v památníku chybět ani citace z děl významných reformátorů Philippa Melanchthona, Teodora Bezy a Joachima Cameraria a lutheránského básníka Johanna Stigela. Dále jsou zastoupeni humanističtí autoři Erasmem Rotterdamským, Petrem Crinitem nebo Giovanni Pontanem. V památníku se objevuje i citát významného středověkého německého básníka Walthera von der Vogelweide, autora mnoha známých citátů.

Nebylo zcela neobvyklé, že by zapisovatel složil vlastní báseň či napsal nějakou svoji myšlenku. Lze s jistotou říci, že v památníku Jakuba Popovického najdeme dva takové případy, a to epigramy Petra Albina²⁶⁶ a Veita Winsheima.²⁶⁷

U citátu obvykle bývá odkaz na příslušného autora a někdy i dílo, ze kterého citát pochází. Zapisovatelé si občas citát trochu upravili²⁶⁸ nebo myšlenku vyjádřili vlastními slovy,²⁶⁹ a to pak komplikuje dohledání autora nebo dílo citátu, pokud jej neuvedli. Přesto se podařilo několik výroků identifikovat a doplnit autora a dílo.

Z tematického hlediska se v památníku objevují především citáty o přátelství, lidské pomíjivosti a sentence s náboženským podtextem. Citáty bývají většinou uváděny v originálním jazyce a někdy nechybí ani překlad stejného výroku do jiného jazyka.²⁷⁰ Nejčastěji zapisovatelé do památníku napsali jeden citát, sentenci či heslo, několik inskribentů však napsalo více citátů a to třeba až pět výroků.²⁷¹

²⁶⁶ Zápis č. 5.

²⁶⁷ Zápis č. 59.

²⁶⁸ Například zápisy č. 9, 43.

²⁶⁹ Například zápis č. 80.

²⁷⁰ Například zápisy č. 28, 50.

²⁷¹ Například zápisy č. 9, 15, 34, 43, 54, 57, 58, 68, 70, 71, 95.

V památníku najdeme devět inicíalových záznamů,²⁷² které lze jen s obtížemi dešifrovat. Za pomoci Stechowova *Lexikonu* se podařilo určit inicíalové záznamy pouze ve dvou případech – v zápisech číslo 78 a 90. Nalezená hesla však vůbec nemusí odpovídat tomu, co jejich autor chtěl říci. Pochybovat by se dalo zvláště u zápisu číslo 78, kde zapisovatel použil latinu, nalezené inicíály v *Lexikonu* ale odpovídají německé větě. V zápise číslo 64 se objevují inicíály *BMR*, které by mohly odpovídat jménu zapisovatele – *Beniamin Minor Rabstinensis*.

3.8 Zapisovatelé

Prostřednictvím památníku lze pozorovat, s jakými lidmi byl Jakub Popovický ve styku. Hned na předních stránkách památníku najdeme zvučná jména wittenberských profesorů Paula Crella, Johanna Majora a Petra Albina.

Zajímavé jsou osudy Paula Crella a Johanna Majora, jejichž životní příběhy se ubíraly každý jiným směrem. Po smrti Martina Luthera se jeho pokračovatelé rozdělili na gnosioluterány a filipisty. Crell a Major stáli oba na opačné straně „barikády“ – Crell se hlásil ke gnosioluteránům, zato Major byl zarytý přívrženec Philippa Melanchthona. Crell kvůli této rozmlisce na univerzitě z Wittenberku odešel a usadil se na čas v Míšni. Během této doby napsal spis, který se stal základem pro vyhnání filipistů z univerzity roku 1574, a Crell se téhož roku vrátil na wittenberskou univerzitu; tam ale dlouho nezůstal a roku 1577 odešel zpět do Míšně, kde působil v horní konzistoři.²⁷³ Johann Major působil na wittenberské univerzitě od roku 1560, v roce 1581 byl však obviněn z křivé přísahy a uvězněn do té doby, než se prokázala jeho nevina. Později byl kvůli svému filipistickému zaujetí z univerzity propuštěn a v letech 1591 až 1593 vězněn jako kryptokalvinista. Až roku 1595 byl definitivně vyhnán z Wittenberku.²⁷⁴ Otázkou zůstává, zda osoba zapsaná v památníku jako Johannes Major je identická s výše zmíněným profesorem. Pochybovat lze především díky tomu, že záznam je datován až rokem 1587, tedy v době, kdy už Popovický ve Wittenberku nepobýval. Zapisovatel bohužel neuvedl místo, není ale vyloučeno, že by se Major s Popovickým nemohli setkat jinde.

²⁷² Zápisy č. 7, 19, 40, 56, 64, 70, 72, 78, 90.

²⁷³ https://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Crell

²⁷⁴ https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Major

V památníku najdeme i jméno významného vzdělance 16. století Andream Schata, profesora matematiky, fyziky a medicíny. Na wittenberské univerzitě se stal několikrát rektorem.²⁷⁵

Za zmínku stojí také jméno Veita Winsheima mladšího, syna stejnojmenného Veita Winsheima. Winsheim mladší studoval práva na univerzitě v Padově a jako profesor práv přednášel na právnické fakultě ve Wittenberku. Zároveň působil jako rádce kurfiřta Augusta Saského. Kromě toho se stal rektorem wittenberské univerzity, v osmdesátých letech byl ve službách dánského krále Frederika II. jako rádce a v roce 1590 se stal děkanem katedrálního kostela v Hamburku.²⁷⁶

Z dalších významných osobností zapsaných v památníku lze jmenovat Abrahama Wenera, Kaspara Strauba (Strubius) a Valentina Espicha, kteří působili ve Wittenberku rovněž jako rektoři.

Popovický se během svého studia setkával i se svými krajany z Čech. V památníku najdeme například jméno Jiřího Dikasta z Mírkova, který sehrál významnou roli během stavovského povstání, neboť byl roku 1619 zvolen administrátorem konsistoře podobojí a téhož roku korunoval Fridricha Falckého českým králem. Při jednání o šesti artikulech v roce 1621 si prý nepočínal příliš statečně, což vyvolalo nevoli mezi evangelíky a byl vypovězen z Prahy. Pobýval v Lipsku a nakonec zemřel v Žitavě.²⁷⁷

Do památníku se také zapsal Samuel Phagelus Písecký, s nímž se později Popovický setkával v městské radě v Nymburku.²⁷⁸

Další zajímavou osobou, se kterou se Popovický setkal nejspíše až v Nymburku, byl Adam Řešátko (Rosacius). Ten v Nymburku působil jako správce školy v letech 1587 – 1589. Od devadesátých let žil v Sušici, kde vykonával funkci primase a snažil se co nejvíce zvelebit město, například nechal obnovit shořelou věž. Byl činný především v literární oblasti.²⁷⁹ Z dalších významných osobností, zapsaných v památníku, můžeme jmenovat bratry Šlejnice, Václava Balbína z Vorličné či Jana Bořka Dohalského z Dohalic a na Veselí.

²⁷⁵ https://de.wikipedia.org/wiki/Andreas_Schato

²⁷⁶ https://de.wikipedia.org/wiki/Veit_Winsheim_der_J%C3%BCngere

²⁷⁷ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť* II, s. 44-45.

²⁷⁸ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Ke komunikaci*, s. 108.

²⁷⁹ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť* IV, s. 348-355.

4. Majitel památníku

O majiteli památníku Jakobovi Popovickém z Popovic toho příliš nevíme, jeho jméno nenajdeme ani ve wittenberské univerzitní matrice. Přesto se ze samotných zápisů dá leccos odvodit. Autor zápisu číslo 67 nazývá Popovického konšelem a měšťanem města Nymburku („*vir consularis et civis*“), ale bohužel neuvedl ke svému záznamu rok. V dalších zápisech jsou uvedeny obvyklé přívlastky užívané i v jiných památnících, například se dovídáme, že byl urozený a vzdělaný („*iuvenis nobilis et eruditus*“),²⁸⁰ také zbožný a učený („*iuvenis pius et doctus*“).²⁸¹ Popovický bývá nejčastěji nazýván jako přítel („*amicus*“), objevuje se i oslovení krajan („*conterraneus*“)²⁸² či nejmilejší společník („*convictor suavissimus*“).²⁸³ Mnohokrát je osloven jako mistr („*magister*“), tedy akademickým titulem.

Jakub Popovický si začal vést památník ve Wittenberku. První zápis je ze 4. března 1576 a poslední zápis z Wittenberka je datován zářím 1577. Ještě v září 1577 navštívil Litoměřice, odkud se poté přesunul do Prahy, kde v dubnu roku 1578 pořídil do památníku několik záznamů. Další zápisy v památníku pocházejí z města Nymburk. Zcela poslední záznam věnovaný Jakobovi Popovickému pochází z roku 1590. Bohužel je uveden bez místa, ale s největší pravděpodobností zápis vznikl v Nymburku. Dá se tedy odvodit, že se Popovický po studiích ve Wittenberku usadil právě v tomto městě. Z dochovaných register města Nymburk se dovídáme, že Popovický již v roce 1584 působil v městské radě.²⁸⁴ Podařilo se dohledat, že Popovický v roce 1591 stanul před městským soudem, a to když „*jedné dubnové noci roku 1591 vtrhl opilý Jakub Popovický se svými stejně rozjařenými společníky do příbytku kata, který právě slavil „s osobami sobě rovnými“ v katovně svatbu. Rozkurážený konšel hrubě nadával katovi i svatebčanům a ztropil zde takovou výtržnost, že ho musel krotit přivolaný nymburský rychtář. Při té příležitosti se však zjistilo, že Jakub Popovický, který právě v té době vykonával purkmistrovský úřad, měl u sebe městské pečeti (typáře) a další odznaky svého úřadu. Hned druhého dne byl Jakub Popovický pohnán před městský soud, který*

²⁸⁰ Zápis č. 44.

²⁸¹ Zápis č. 79.

²⁸² Zápis č. 64.

²⁸³ Zápis č. 78.

²⁸⁴ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Ke komunikaci*, s. 373.

*ho zbavil purkmistrovského úřadu a zabavil mu veškeré městské insignie.*²⁸⁵ To pro Popovického mělo neblahé následky, jelikož styk s katem pro něj navíc znamenal značnou společenskou degradaci a kvůli ztrátě purkmistrovského úřadu přišel ve městě o čest. Proto se raději z Nymburka odstěhoval.²⁸⁶ Kam vedly jeho cesty dále, se již nepodařilo dohledat.

²⁸⁵ Z. HOLEČKOVÁ, *Hrdelní soudnictví*, s. 10-11; k tomu také Václav KOŘÍNEK, *Jak bývalo v Nymburce*, Nymburk 2012, s. 31.

²⁸⁶ Z. HOLEČKOVÁ, *Hrdelní soudnictví*, s. 10-11.

Závěr

V předkládané bakalářské práci byl zpracován památník Jakuba Popovického z Popovic a zasazen do kontextu doby raného novověku a univerzitního prostředí.

Období 16. století je doba mnoha změn, ať už nových požadavků na vzdělání či rozvoje protestantismu. Právě tyto dva faktory výrazně napomohly ke vzniku památníků, neboť první štambuch pochází z univerzitního protestantského prostředí a prostřednictvím kavalírských cest a akademických peregrinací se pak štambuchy rozšířily dál. Studenti si chtěli uchovat nějakou památku na své kolegy nebo učitele a to je vedlo k tomu, aby si založili vlastní památník. Vzhledem k tomu, že památník mohl sloužit jako prostředek k sebe prezentaci majitele nebo zapisovatele, leccos vypovídal o světě těchto osob. Ze zápisů se dá někdy vyčíst vzdělanost, náboženské vyznání, jazykové schopnosti nebo postavení ve společnosti. Majitel se mohl prezentovat vazbou památníku, malířskou výzdobou, případně i tiskem, který posloužil jako štambuch. Mezi nejoblíbenější tisky původně patřila teologická díla, později především Alciatiho *Emblemata*, Ovidiovy *Metamorphosy* a Ezopovy bajky. V roce 1573 vyšla kniha *Flores Hesperidum*, která obsahovala různé sentence a vyobrazení prázdných erbovních šablon. Právě v podtitulu této knihy se poprvé objevuje slovo „Stambuch“. Kniha *Flores Hesperidum* se stala základem i pro památník Jakuba Popovického.

Od druhé poloviny 16. století se staly kavalírské cesty novým fenoménem. Je nutné je rozlišovat od akademické peregrinace, při níž se jednalo pouze o zájem o studium, byla rozšířena především v měšťanském prostředí a byla známa již od středověku. Zato na kavalírské cestě šlo hlavně o poznání cizí země, panovnických dvorů, kde se kavalíři učili dobové etiketě, a v neposlední řadě šlo také o navázání kontaktů s jinými šlechtici. V případě kavalírských cest bylo univerzitní studium trochu upozaděno, o tom vypovídá i malý počet šlechticů, kteří dosáhli akademického gradu. Obvykle se mladíci pouze zapsali do univerzitní matriky, avšak přednášky nenavštěvovali. Jako zapsaní studenti univerzity mohli využívat řadu výhod a zároveň se pyšnit tím, že byli „studenti“ oné univerzity. Kavalírská cesta nebyla vůbec levnou záležitostí, a aby rodiče alespoň trochu ušetřili, vysílali většinou potomky na cestu společně nebo se mladíci z chudších rodin přidávali jako doprovod na kavalírskou cestu urozených šlechticů. Kavalírské cesty měly především pozitivní dopad na jazykovou výbavu mladíků. Umět latinsky a německy bylo v době humanismu bráno jako

samozřejmost, v této době se totiž více prosazuje italština, francouzština či v menší míře také španělština. S cestováním se pojila i řada rizik. Výprava se mohla dostat na území válečného konfliktu nebo neutěšené náboženské situace, komplikace mohlo způsobit počasí, náhlé onemocnění či zloději. V neposlední řadě měli především rodiče strach z morálních poklesků svých potomků. Kavalíři se na cestách museli mnohdy uskromnit s ubytováním v nějakém hostinci, v lepším případě sehnali ubytování v měšťanském domě. Domů se obvykle navraceli, až když už neměli peněz nazbyt.

V českých zemích probíhala doba raného novověku ve znamení bojů o náboženskou svobodu, proto řada měšťanů nebo šlechticů odcházela do cizích zemí studovat na některou z protestantských univerzit. Jednou z nejžádanějších byla luteránská univerzita ve Wittenberku, kolébka samotné reformace, kterou si pro své studium vybral i Jakub Popovický. Mezi další často navštěvované luteránské univerzity patřily Lipsko a Jena. Protestanté si rovněž vybírali nekatolické univerzity ve Francii a Nizozemí, oblíbené byly také kalvínské univerzity v Basileji, Ženevě a Heidelbergu. Ne vždy hrála konfese zásadní roli ve výběru univerzity, mnoho nekatolíků se zapsalo do univerzitní matriky například katolické Padovy.

Památník Jakuba Popovického z Popovic je typický studentský štambuch, pocházející z let 1577-1676. Avšak zápisy věnované Popovickému zasahují jen do roku 1590. Záznamy ze 17. století pořídil Gaspar Franciscus Podevin, k němuž se památník dostal nám neznámým způsobem. V památníku najdeme velkou škálu různých zápisů – některé zápisy byly napsány velmi pečlivě s celým věnováním, datací i místem, jiné působí strohým dojmem bez náležitostí památníkového záznamu. Bylo dodrženo nepsané pravidlo, že na úvodní stránky se zapisují významné osobnosti, v tomto případě wittenberští profesori. Památník je bohatý na různorodé způsoby datování, zapisovatelé uváděli datace klasickým pořadovým číslem v měsíci, podle církevních svátků, římského kalendáře a ve dvou případech dokonce chronogramem. Ne vždy inskribenti napsali přesné datum, mnoho zápisů je datováno pouze rokem nebo rokem a měsícem bez konkrétního dne. Pestrá je také jazyková stránka památníku. Nejvíce se objevuje latina, což svědčí o dobrém vzdělání zapisovatelů. Druhým nejčastějším jazykem je řečtina, která se vyskytuje jako originální jazyk určitých citátů. V několika záznamech najdeme češtinu a němčinu, méně obvykle pak francouzštinu a hebrejštinu. Na rozdíl od jiných památníků není štambuch Jakuba Popovického příliš vyzdoben všelijakými ilustracemi, ale tři malby zobrazující církevní reformátory na začátku památníku

jednoznačně vypovídají o náboženském vyznání Jakuba Popovického. Jen malý počet zapisovatelů využil předtištěné šablony k namalování vlastního erbu. Z identifikovatelných citátů zapisovatelé většinou nevybírali úryvky či sentence z žádných neznámých děl, nejvíce jsou zastoupeny citáty z Bible, hojně se objevují úryvky z děl římských a řeckých klasických autorů, nechybí ani myšlenky církevních otců a reformátorů, úryvky z děl humanistů nebo vlastní autorská činnost zapisovatelů. Ne u všech citátů najdeme odkaz na příslušného autora a dílo, několik se jich však podařilo dohledat. Ještě komplikovanější bylo dohledávání iniciálových záznamů, jelikož iniciály mohly představovat takřka jakoukoli větu. Přesto se podařilo některé dohledat pomocí Stechowova *Lexikonu*, i když nalezené heslo samozřejmě nemusí být správné. Zápisy jsou napsány buď novogotickým nebo humanistickým písmem, jak bylo typické pro tehdejší dobu. Jakub Popovický získal do svého štambuchu zápisy od významných osob wittenberské univerzity – profesorů a osob, které se později staly rektory. V památníku také figuruje jméno Jiřího Dikasta z Mířkova, jež sehrál důležitou roli během českého stavovského povstání v letech 1618-1620. Záznamy od osob ze šlechtických rodů (např. bratři Šlejnicové, Benjamín mladší z Rabštejna) svědčí o tom, že Jakub Popovický měl styky také ve vyšších kruzích společnosti. Několik zapsaných osob se bohužel nepodařilo dohledat nebo blíže identifikovat. Pozdější zápisy od Gaspara Francisca Podevina z let 1673 a 1676 jsou pořízené na blíže neidentifikovaných místech.

O samotném majiteli památníku toho příliš nevíme. Díky památníku lze alespoň sestavit itinerář. Nejvíce zápisů je z let 1576 a 1577, kdy pobýval ve Wittenberku. Odtud se pak vydal do Litoměřic, kde si roku 1577 nechal zaznamenat s jistotou jeden zápis, možná dva, ale druhý zápis z Litoměřic není datován. Několik zápisů je z dubna roku 1578 z Prahy. Poté se usadil v Nymburku, o čemž vypovídají zápisy od roku 1579. Tyto pozdější zápisy jsou většinou napsány bez udání místa, lze ale předpokládat, že zápisy vznikly v Nymburku, i když samozřejmě mohl Popovický na pár dní někam vycestovat. K Popovickému se ještě podařilo dohledat, že byl nymburský měšťan a působil v městské radě. Když v roce 1591 zastával purkmistrovský úřad, zachoval se velmi nezodpovědně – vtrhl na oslavu svatby místního kata a všechny urážel. Kvůli tomu stanul před městským soudem, přišel o dobré jméno v Nymburku a nakonec se z města raději odstěhoval.

Věřím, že předkládaná bakalářská práce napomůže k lepšímu poznání studentských památníků raného novověku.

Seznam zkratek

a kol. – a kolektiv

cm – centimetr

č. – číslo

dr. – doktor

ed. – editor

edd. – editoři

např. – například

r. – rok

r – recto

s. – strana

sign. – signatura

tzv. – tak zvaný

u. a. – und andere

v – verso

Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů

Prameny nevydané:

Národní knihovna České republiky – Oddělení rukopisů a starých tisků, Památník Jakuba Popovického z Popovic v tisku Flores Hesperidum, sign. 23 G 57. (http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=quick_search¶m=&client=&ats=1437687430&mode=&testMode=&sf_queryLine=pam%C3%A1tn%C3%ADk+jakuba+popovick%C3%A9ho&qs_field=0)

Prameny vydané:

BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.

FELIX, Adolf (ed.), *Baldassare Castiglione, Dvořan*, Praha 1978.

FOERSTEMANN, Carl Eduard u. a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis ab a. Ch. MDII usque ad a. MDCII*, Halle 1894.

HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva – HAJNÁ, Milena – TESAŘÍKOVÁ, Alexandra (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje II. Cestovní deník Heřmana Jakuba Černína z let 1678-1682*, Praha 2014.

HRDLIČKA, Josef (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002 (= Monographia historica II).

REJCHRTOVÁ, Noemi (ed.), *Z korespondence. Karel starší ze Žerotína*. Praha 1982.

Literatura:

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BRŇOVJÁK, Jiří, *Význam (šlechtického) vzdělávání a cestování pro nobilitaci v době vlády císaře Karla VI.*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 193-205.

ČERNÁ, Marie Ludmila, *Studenti ze zemí českých na universitě v Orléansu a na některých jiných francouzských universitách*, *Český časopis historický* 40, 1934, s. 347-362, 548-564.

ŘURČANSKÝ, Marek, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013.

FEJTOVÁ, Olga – PEŠEK, Jiří, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*, *Documenta Pragensia* 15, 1997, s. 83-123.

FIALA, Michal, *Tři studie k české renesanční heraldice*, *Heraldická ročenka*, 1994.

GAŠPAROVIČOVÁ, Jana, *Wittenberská univerzita – miesto peregrinácie uhorských študentov*, *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis* 16. Série D, *Vedy o výchove a vzdelávání*, Trnava 2012, s. 89-97.

HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě II*, Praha 1966.

HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě IV*, Praha 1973.

HERTLOVÁ, Blažena, *Úvod do problematiky památníků raného novověku*, *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 5, 1975 (= *Z pomocných věd historických III*), s. 117-146.

HOJDA, Zdeněk, *„Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: Jaromír Homolka (ed.), *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216-239.

HOJDA, Zdeněk, *Z katolického exilu do západní Evropy. „Velká cesta“ Jiřího Adama z Martinic v letech 1620-1625*, in: Lenka Bobková - Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 301-306.

HOJDA, Zdeněk, *Benátky na konci 16. století ve dvou pražských památkách*, in: Vít Vlnas – Tomáš Sekyrka (edd.), *Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury k 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc., Praha 1996*, s. 69-81.

HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva – HAJNÁ, Milena – TESAŘÍKOVÁ, Alexandra, *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I. Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, Praha 2014.

HOLASOVÁ, Andrea, *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*, in: Josef Hrdlička - Pavel Král - Václav Bůžek (edd.), *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 2001*, s. 35-69.

HOLEČKOVÁ, Zuzana, *Hrdelní soudnictví královského města Nymburk*, Poděbrady 1991.

HOLÝ, Martin, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 21, 2005, s. 111-206.

HOLÝ, Martin, *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. století*, *Historie – otázky – problémy* 1, 2009, č. 1, s. 13-34.

HRUBÝ, František, *Moravské památníky z doby předbělohorské*, *Časopis Matice moravské* 49, 1925, s. 196-223.

KADICH, Heinrich von – BLAŽEK, Conrad, *Der mährische Adel*, Nürnberg 1899.

KOŘÍNEK, Václav, *Jak bývalo v Nymburce*, Nymburk 2012.

KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

KUŤÁKOVÁ, Eva – MAREK, Václav – ZACHOVÁ, Jana, *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*, Praha 1994.

KUŤÁKOVÁ, Eva – VIDMANOVÁ, Anežka a kol., *Slovník latinských spisovatelů*, Praha 1984.

LENDEROVÁ, Milena, *Cestovatel*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 239-254.

MAŤA, Petr, *Nejstarší české a moravské deníky. Kultura každodenního života v raném novověku a některé nové perspektivní prameny*, Folia Historica Bohemica 18, 1997, s. 99-120.

MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM, Zlín 1997.

PEŠEK, Jiří – ŠAMAN, David, *Studenti z Čech na zahraničních universitách v předbělohorském čtvrtstoletí*, in: Ivan Martinovský (ed.), *Ústecký sborník historický* 1983, Ústí nad Labem 1984, s. 173-216.

REJCHRTOVÁ, Noemi, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984.

ROYT, Jan – ŠEDINOVÁ, Hana, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.

RUTZ, Andreas, *Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung des frühneuzeitlichen Menschen*, *Zeitenblicke* 1, 2002, č. 2.

<http://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/index.html#f>

RYANTOVÁ, Marie, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007.

RYANTOVÁ, Marie, *Památníky raného novověku jako prostředek individuální sebe prezentace*, *Český časopis historický* 104, 2006, č. 1, s. 47-80.

RYANTOVÁ, Marie, *Recepce gregoriánského kalendáře ve světle památníkových záznamů*, in: Jiří Šousa – Ivana Ebelová (edd.), *Inter laurum et olivam. Z pomocných věd historický* 16. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 1-2/2002, Praha 2007, s. 153-163.

RYANTOVÁ, Marie, *Čtenář*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 398-432.

SCHULZE, Winfried, *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1998-2000.

SVATOŠ, Michal, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním*, in: Lenka Bobková - Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 241-250.

SVATOŠ, Michal, *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1573-1738)*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 29-63.

SVOBODA, Milan, *Účetní deníky jedné „Raittung“: Preceptor Mgr. Bernhard Fuess a svobodný pán Kryštof z Redernu na cestách 1607-1608*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 67-86.

SVOBODOVÁ, Milada, *Památník Jana Aleše zv. Kompas*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 9, 1992, s. 77-110.

STECHOW, Friedrich – Carl Freiherr von, *Lexikon der Stammbuchsprüche. Stechow's Stammbuchsprüche-Schlüssel (S.S.S.S.)*, Neustadt an der Aisch 1996.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV. – XVIII. st.*, Časopis Musea Království českého 79, 1905, s. 290-297, 419-424.

VOJTÍŠKOVÁ, Jana, *Ke komunikaci měst v době předbělohorské. Korespondence mezi Novým Městem pražským a královskými městy středního Polabí*, Praha 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia.

WILDE, Manfred, *Alte Heilkunst. Socialgeschichte der Medizinalbehandlung in Mitteleuropa*, Mnichov 1999.

Internetové zdroje (všechny platné k 21. červenci 2015):

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=quick_search¶m=&client=&ats=1435176565&mode=&testMode=&sf_queryLine=pam%C3%A1tn%C3%A4Dk+jakuba+popovick%C3%A9ho&q_s_field=0

<http://www.zeitenblicke.de/2002/02/rutz/index.html#f>

<https://de.wikipedia.org/wiki/>

<http://en.wikipedia.org/wiki/>

<http://www.worldcat.org/identities/lccn-no2006-93439/>

<http://thesaurus.cerl.org/>

<http://www.thelatinlibrary.com/>

<https://books.google.cz/>

<http://db.knihopis.org/>

http://www.monumenta.ch/latein/yyy.php?tabelle=Cicero&linkname=cbo0052&prefix=&bildnummer=76&suffix=r&string=&binary=&satz=&hilite_id=&domain=&lang=0&hide_apparatus=1&hide_links=&synall=&other_codices=

<http://www.mlat.uzh.ch/MLS/>

<http://www.raa.phil.uni-erlangen.de/recherche/stammbucheintraeger.shtml?file=stammbucheintraeger&logik=&suchort=&suchbegriff=&hits=30&start=8671>

<https://www.biblegateway.com/>

http://carmina-latina.com/cariboost_files/PON_PART_TWD.pdf

<http://www.latinvulgate.com/verse.aspx?t=0&b=25&c=1>

<http://www.emblems.arts.gla.ac.uk/french/emblem.php?id=FB Ea027>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – ediční poznámka

Příloha č. 2 – edice

Příloha č. 3 – tabulky

Tabulka č. 1 – chronologický přehled záznamů

Tabulka č. 2 – abecední seznam zapisovatelů

Tabulka č. 3 – přehled autorů citátů

Příloha č. 4 – obrazová část

Obrázek č. 1 – ukázka zápisu v hebrejštině a latině

Obrázek č. 2 – ukázka datování pomocí chronogramu

Obrázek č. 3 – ukázka namalovaného erbu a zápisu

Obrázek č. 4 – vyobrazení Martina Luthera

Obrázek č. 5 – ukázka zápisu v řečtině a latině

Příloha č. 1 – ediční poznámka

Při přepisu byla dodržena metoda transliterace. Do hranatých závorek (*[]*) byly rozepsány zkratky, chybějící slova, doplněna chybějící část datace, případně převedené datum do podoby dnešního datování. Řecký a hebrejský text nebyl do edice přepisován, v hranatých závorkách je pouze upozorněno, že se jedná o řecký či hebrejský text. Do složených závorek (*{ }*) byl umístěn vložený text nebo marginální poznámky. Ve špičatých závorkách (*< >*) je přeškrtnutý text. Pokud je přeškrtnutý text nečitelný, je označen křížky (*###*). Text, který se nepodařilo přečíst, je označen tečkami (...). Na nejednoznačný přečtený text je upozorněno otazníkem v hranatých závorkách (*[?]*). Na věcné chyby zapisovatelů poukazuje vykřičník v hranatých závorkách (*[!]*). Tvaroslovné, gramatické a stylistické chyby nebyly opravovány. Rozdělení slov na další řádek je vždy označeno spojovníkem, místo původních dvojteček či chybějícího označení. Dvojtečky v textu neoznačující rozdělení slova jsou ponechány beze změn. Pokud byla dvě slova napsána dohromady bez mezery, jsou v edici rozdělaná. Majuskuly a minuskuly nebyly nijak upravovány. Pro snadnější čtení byl upraven grafém „u“ uprostřed slova na grafém „v“ a grafém „v“ na začátku slova na „u“, pokud si to situace vyžadovala. U každého záznamu je uvedeno pořadové číslo zápisu a číslo digitální kopie podle zdigitalizované verze na internetových stránkách.²⁸⁷

287

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num¶m=0&client=&ats=1437646821&mode=&testMode=&sf_queryLine=pam%C3%A1tn%C3%ADk+jakuba+popovick%C3%A9ho&qs_field=0

Příloha č. 2 – edice

Zápis č. 1 – digitální kopie č. I

Tertullianus

Si apud deum depolurius
injuriam, ipse ultor erit.

Si dolorem, ipse medicus.

Si damnum, ipse restitutor.

Si mortem, ipse resuscitator.

Scribebat Paulus

Crellius²⁸⁸ sacre theo-

logie doctor et

profesor. Die

17 Martii A[nn]o

1577

Wittebergae.

Zápis č. 2 – digitální kopie č. IV

Fata Luthere dabant tibi vectem

fortis Eliae,

Quo concussa domus sorruit ampla

Papae.

Fata Philippe dabant tibi vestem

mitis Elisae,

Hac errata tegis si qua ma-

gister habet.

Scribebat

Johan Maior.²⁸⁹ D[ominus]

²⁸⁸ Paul Crell (1531 Eisleben – 1579 Míšeň) – německý luteránský teolog, studoval ve Wittenberku a stal se doktorem a profesorem teologie, r. 1569 tam působil jako rektor, poté odešel do Míšeň, v letech 1576-1577 ještě působí ve Wittenberku a r. 1577 definitivně odchází ke konzistoři do Míšeň. Za manželku si vzal dceru Georga Majora, rektora wittenberské univerzity r. 1567.
http://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Crell

1587

Zápis č. 3 – digitální kopie č. IV

fata Luthere dabant vectem falsum fortis Eliae,
quo concussa Domus non ruit ampla papae,
fata Philippe dabant vestem falsam mitis Elise,
hac errata tegis si qua magister habet.

Scribebat.

Gaspar Franciscus Podevin²⁹⁰

Bruxellensis, Pictor

1673 DD

Zápis č. 4 – digitální kopie č. VI

Fata Luthere dabant gentes tibi perde
quo concussa domus non ruit ampla
pape.

Zápis č. 5 – digitální kopie č. 1

IN AGNUM D[omini] Carolini

Epigramma

Pet[ri] Albini.

Innocuum est animal, nec damna dat
agnus, ab hostis

Saevilia immanis nj modus omnis eat.

Tum parit im bellem paternia

laesa furorem

Et vel dente premit vel fene calci nocet.

Sanktus hic Maonus, tanto

minus ergo nocibit,

Tu lupe parti pio tuq[ue] Molasse gregi

²⁸⁹ Johann Major (1533 Jáchymov – 1600 Zerbst) – německý evangelický teolog, humanista a básník, studoval na univerzitě v Lipsku a ve Wittenberku, ve Wittenberku pak působil jako profesor.

http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Major

²⁹⁰ Gaspar Franciscus Podevin – autor knih *Symbolum de amore et timore ...* (1690) a *Societas humana in nativis seminibus sita ...* (1687). <http://www.worldcat.org/identities/lccn-no2006-93439/>

digitální kopie č. 2

AGNUS ad lupos
Ni mihi partitio, nobis
deus eruet ulcor
Ossa, qibus miseras
diTaniatis o[m]nes
Pet[rus] Alb[inus]²⁹¹ M[agister]
Pr[ofesor] p. Ac[ademiae] W[ittebergensis]
scribebat D[omin]o
Jacobo Poppovicio
amico suo singu-
lari XII Cal[endis]
Martii A[nn]o MD-
LXIXIVI
[18. 2. 1578]
{řecký text}

Zápis č. 6 – *digitální kopie č. 3*

1585
Gottes gnad ist lieber
alles guet
Johann Freyherr
vonn Sprint-
zensteinen²⁹²

Zápis č. 7 – *digitální kopie č. 8*

Cato
Což hanijss toho sam nechtěj
cziniti
Zle gest když samého zpravcze

²⁹¹ Petrus Albinus (1543 – 1598) – profesor na wittenberské univerzitě, kde působil od roku 1564; zabýval se historií svého rodného města Schneeberg; je považován za otce saské regionální historie. http://en.wikipedia.org/wiki/Petrus_Albinus

²⁹² Johann Freyherr von Sprintzenstein (1549 – 1604) – baron, působil jako dvorní maršálek na württemberském dvoře. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00614016>

poczne hrzich winiti

digitální kopie č. 9

1577

PPP²⁹³

[Erb rodiny Šlejniců]

Haec scribebat Fridericus Baro
a Schleinitz²⁹⁴, nobili ac praestanti iu-
veni Iacobo Popovicio amico suo Wi-
tebergae, 29 Augusti Anno 1577

Zápis č. 8 – *digitální kopie č. 10*

Omnia sunt hominum tenui
pendentia filo.
Et subito casu qua valuer
ruunt.²⁹⁵

vide <Fide> cui fidas <Vide>.

Haec scribebat
Ladislav Baro a
Schleinitz²⁹⁶ nobili ac
praestanti iuveni Iaco-
bo popovicio amico suo
Vitebergae, 24 Augusti
Anno 1577.

Zápis č. 9 – *digitální kopie č. 14*

²⁹³ Pietatem prudentiae praefer. / Patientia parit prosperitatem. / Pie, prudenter, patienter. / Patience passe partout. – F. - C. STECHOW, *Lexikon*, s. 191.

²⁹⁴ Bedřich Šlejnic – ze staré panské rodiny pocházející ze Saska, držel statky v severních Čechách. – *Ottova encyklopedie XXIV.*, s. 669-670; imatrikulován 23. srpna 1576 – C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 263; se svou manželkou Eliškou měl v držení od roku 1597 Rumburk – A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 124.

²⁹⁵ Ovidius, *Listy z Pontu* 4,3,35. E. KUŤÁKOVÁ – V. MAREK – J. ZACHOVÁ, *Moudrost*, s. 368.

²⁹⁶ Ladislav Šlejnic – ze staré panské rodiny pocházející ze Saska, r. 1590 vyženil s Kateřinou z Řičan statek Hostim, bratr Bedřicha Šlejnice. *Ottova encyklopedie XXIV.*, s. 669. Imatrikulován 23. srpna 1576. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 263.

Tantum boni est in amicitia, ut act eam rem perficiendam deorum atq[ue] hominum munera videantur concurrere.

Salustius

Idem velle atq[ue] idem nolle ea demum firma est amicitia.²⁹⁷

Eadem cupere eadem odisse inter bonos amicitia inter malos factio [est].²⁹⁸

Ziwot pobožnii cnota bogoboynosc
Przirodza, ludzigwatemus woie milosc
Titemi gdisz samiak pochodma, szfieczisz
Nie dlugo towiac pretko tak uchwiczisz
The slowa me o tobie przym za nowe latho
Adziekuyiak napilniey Panu Bogu zatho
Lucas Gruscinius Polonus²⁹⁹
Calendis Ianuarii [15]77.
[1. 1. 1577]

Zápis č. 10 – digitální kopie č. 18

Donec eris felix multos numerabis
amicos
tempora si fuerint nubila solus eris.
Aspicias ut veniant ad Candida tecta Columbae
accipiat nullas sordida turris aves
Horrea formicae tendunt ad innania nunquam
nullus ad amissas ibit amicus opes.
Utque Comes radios per solis euntibus umbra est,

²⁹⁷ Sallustius, Spiknutí Catilinovo 20,4. E. KUŤÁKOVÁ – V. MAREK – J. ZACHOVÁ, *Moudrost*, s. 243.

²⁹⁸ Sallustius, *Bellum Iugurthinum* 31. Zde zkrácená verze, plné znění citátu je “Omnis eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere in unum coegit. Sed haec inter bonos amicitia, inter malos factio est.” <http://www.thelatinlibrary.com/sall.2.html#31>

²⁹⁹ Lucas Gruscinius Polonus – imatrikulován 24. ledna 1576. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 259.

cum latet hic pressus nubibus, illa fugit.³⁰⁰

scribebat in Wiltehietp [?]

Gaspar Franciscus

Podevin

bruxellensis in Brabanta

Anno 1673 19 augusti

Zápis č. 11 – digitální kopie č. 18 bis

Pater amator: Filius redemptor: Spiritus

Sanctus consolator. Inferne non praenalebis.

[Erb Balbínů z Vorličné]

Venceslaus Balbinus

a Worliczna³⁰¹

Anno 1578

Zápis č. 12 – digitální kopie č. 21

...

Experientia normaenia

sabendae est om[m]nes eom [?]

que retro excogitenent

nec nbili .. sui

... nisi ...

.... .

ris te exptu[m] ...

Haec viro saepen-

tiss[im]o et doctissimo ...

M[agistro] Iacobo popovicio

amicus ... ego Ia-

³⁰⁰ Ovidius, Žalozpěvy 1,9,5-12. <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia1.shtml>

³⁰¹ Václav Balbín z Vorličné – pocházel z rodu Balbínů z Vorličné, který byl r. 1553 povýšen do vladyckého stavu. Rod držel statky v Hradci Králové, v Praze a v Nymburku. – *Ottova encyklopedie* III, s. 144; Václav Balbín zdědil po svém otci Janovi tvrz Ovčáry s dvorem a ves Souňov. Ovčáry v roce 1592 prodal. – August SEDLÁČEK, *Hrady* XII, s. 322.

cob[us] Horssius [?] d[ominus] scripsi
Anno 1581 9 octob[ris] Nimburae.

Zápis č. 13 – digitální kopie č. 25

Jeho milosti czisa
rze rzymskeho Radda
Jan Borzek starší
Z Dohalycz I Na Ves-
selij Dohalycznych³⁰²
m[anu] p[ro]p[ria]

Zápis č. 14 – digitální kopie č. 30

Isocrates
[řecky]

Hoc ... ami-
citia initae cum Nobi-
lissi[m]o ac erudito iuve-
ne D[omino] Jacobo Popovicio
a Popovicz relinquit
Georgius Cyrinus
Prostannensis Mora-
vus, scriptum Wite-
bergae 21 Junii.
Anno D[omi]ni 1577.

Zápis č. 15 – digitální kopie č. 36

Crinit[us] lib[er] 16. cap[itulum] 4
de honest[a] disc[iplina]³⁰³
Quem obsecro non vicit Amor

³⁰²Jan Bořek starší z Dohalic (1543-1590) – původně z vladyckého, později panského a hraběcího rodu, držel Sobětuchy a Střezetice – *Ottova encyklopedie* VII, s. 758-759; viz také August SEDLÁČEK, *Hrady* V, s. 333; jeho manželkou byla Barbora ze Solopisk, se kterou měl 12 dětí, pro Vysoké Veselí vymohl třetí trh výroční a nechal opravit starou tvrz – A. SEDLÁČEK, *Hrady* V, s. 320.

³⁰³Petrus Crinitus, *Commentarii de honesta disciplina* 16.4.

improbus? vel etiam Divi-
nos viros: Quis Davide
sanctior, quis Salomone
sapientior, quis Samsone
fortior, qui et ipse Leones
dilaceravit? amore ta-
men superati omnes

Ovidius lib[er] 3 Amor[es]
Centum fronte oculos centum cer-
vice gerebat
Argus, et hos unus saepe fefel-
lit amor.³⁰⁴

Suo Jacobo Popovio scri-
bebat haec Zacharias
Bentherus Vittebergensis,
[řecky]
A[nn]o 77 mense Junis.
Vitebergae

Zápis č. 16 – digitální kopie č. 42

[řecky]
Qua a pueris discimus, cum Anima coalescunt,
et adhaerent ei.³⁰⁵
Utilissima et aurea extat apud Aristotelem vitae
Regula, omnibus sapientibus in colenda amicitia
in conspectu, habenda. Amicus sapiens non sit.
[řecky] Quae monet Amicum sapien-

³⁰⁴ Ovidius, Amores 3,4,19-20. <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor3.shtml>

³⁰⁵ Ludvík z Blois, Opera quae ut varia eruditione et eximia pietate eaque singulari sunt referta, ita piis quibusque mentibus vere exoptanda, Kolín 1589, s. 737.
<https://books.google.cz/books?id=4GXyF8Gj6ycC&pg=PA737&lpg=PA737&dq=Qua+a+pueris+discimus,+cum+Anima+coalescunt,+et+adhaerent+ei&source=bl&ots=M7XuGnGZ9H&sig=WZUV4xHy4UgIIEqHZ5svuwPWC0E&hl=cs&sa=X&ei=mkzmVLrNK4HgOLyigegK&ved=0CCIQ6AEwAA#v=onepage&q=Qua%20a%20pueris%20discimus%2C%20cum%20Anima%20coalescunt%2Cet%20adhaerent%20ei&f=false>

tem, non debere multorum amicitiiis ee impli-
tatum, sed in Amicitia constantem.

Nobili, ac Erudito Juveni, D. Jacobo

Popovicio a Popovitz sua manu scribe-
bat, Andreas Stodolius a Poziowa.³⁰⁶

Witebergae Cal[endis] Julii [1. července] Anno [řecky]

1577 [řecky]

Lucae X.³⁰⁷

[řecky]

digitální kopie č. 43

Andreas Stodolius a Poziowa

[erb Andrease Stodoly z Pozova]

Zápis č. 17 – *digitální kopie č. 44*

1586

Wash moglychem ychres

Carell herre vom Byberssteyn

manu p[ro]pria

Zápis č. 18 – *digitální kopie č. 44*

Gaspar Franciscus

Podevin

Bruxellensis scribebat

Wltchitchii in

Bochemia [!] 1673

19 augusti

³⁰⁶ Andreas Stodolius z Požova - pravděpodobně bratr Daniela Stodolia z Požova, který napsal dílo Katechyzmus welmi pěkně wysvětlené důwody Pijsuma Swatého a mnohými příjklady a Hystoryemi yak Duchownijmi tak y Swětlymi ozdobené a nynij w nowě na swětlo wůbec wydané a wytissténé. <http://db.knihopis.org/l.dll?cll~P=16052>. Andreas byl zapsán do wittenberské matriky 31. května 1577 a Daniel 3. srpna 1577. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 268, 269.

³⁰⁷ Evangelium Lukáše.

Zápis č. 19 – digitální kopie č. 46

..., ...a mori, ut viva[m]
o deus ut tecu[m] caelesti laeter in aula
Aeternum vivens, ..., bene posse ...

Vencesila[us] Bystrziczky
Fontitus³⁰⁸ ... m[anu] p[ro]pria

digitální kopie č. 47

Vivere qui possu, da, ... egalme, mori.

W. B. Z S.³⁰⁹
[erb Václava Bystřického ze Studnic]

Zápis č. 20 – digitální kopie č. 76

... .. mit anderen sihn
... den einfalefunen [?] wolhie
Paul [?] Kozda ...
m[anu] p[ro]pria

Záznam č. 21 – digitální kopie č. 76

Gebt trest mich In meines ongelt
dazu mein bruder vnd freundt
behutt.
Salomon Roza
v Bokstein
m[anu] p[ro]pria

Zápis č. 22 – digitální kopie č. 79

Raczi li buh stiesti Musii
... gott daß glugk muß

³⁰⁸ Václav Bystřický ze Studnic (či ze Studenic) – pocházel z vladyckého rodu původně žijícího v Jaroměři, v polovině 16. století se Brixl Bystřický přestěhoval do Prahy, kde koupil dům a zahradu, kterou pak zdědil jeho syn Václav Bystřický. *Ottova encyklopedie* IV, s. 1015.

³⁰⁹ Nedohledáno.

Nolo minor meme tuat
Espiciat que Maior
Jan Ro[za] z Bogkssteina [manu propria]

Zápis č. 23 – digitální kopie č. 98

Plato:

Queuis sentia se parata a
iustitia versutia eo no
sapientiae.

Amico et co[n]victori suo
in primis singulari Ja-
cobo Popouicio scribe-
bat et insignia haec
pingi curabat Zacharias
Huiuf Halenni,³¹⁰ Wite-
bergae XV Junii, A[nn]o [15]77.

digitální kopie č. 99

[erb předchozího pisatele]

Zápis č. 24 – digitální kopie č. 101

15[v srdíčku probodnutém šípem asi číslo 5]85

[kresba a v ní WIES]

Diwiss Markwart z Hradku
a na Wrchlabii³¹¹ m[anu] p[ropria]

Zápis č. 25 – digitální kopie č. 104

Homerus Iliad: 1

[řecky]

³¹⁰ Zacharias Huiuf Hallensis – imatrikulován 23. června 1574. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 247.

³¹¹ Diviš Markvart z Hrádku a na Vrchlábí – z vladyckého rodu Markvartů, zdědil Bělou, Nekmíř, Trpísty a část vrchlabského panství, hejtmanem plzeňského kraje, r. 1622 přišel konfiskací o veškeré jmění. *Ottova encyklopedie* XVI., s. 871; viz také A. SEDLÁČEK, *Hrady* V, s. 232; Diviš Trpísty prodal roku 1612 Janovi Šebestianovi ze Švamberka – A. SEDLÁČEK, *Hrady* XIII, s. 135.

Scribebat Samuel Phagelus Piseccensis³¹²
[řecky], reveredo
atq[ue] nobili viro D[omino] M[agistro] Jacobo Popowicio a Popowic
Anno sIt DeVs aVXILI
VM. [1577]

Zápis č. 26 – digitální kopie č. 111

[hebrejsky]
Petr cons... in oi momento
et non arridet tibi nocuintutu

scribebat Johan[n]es Avenarius in festo Augusty [?] [28. srpna]
Anno d[omi]ni 1576.

Zápis č. 27 – digitální kopie č. 112

Ch. M.
[řecky]

Consilium rectum, res, eventusq[ue]
secundos
Tu mihi Consultor da pie
Christe patris.

Scriptum Vuitebergae
manu M[agistri] Georgii
Myli[us] Annaebergesis³¹³

³¹² Samuel Phagelus Pisecký - nymburský měšťan a radní písař – Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013, s. 212; viz také J. VOJTÍŠKOVÁ, *Ke komunikaci*, s. 108; imatrikulován 27. července 1577 – C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 269.

³¹³ Georg Mylius (1533 Annaberg – 1583 Plavno) – studoval ve Wittenberku, od r. 1559 působil na gymnáziu v Annabergu, v letech 1571–1576 opět začal studovat, a to medicínu ve Wittenberku. - Manfred Wilde, *Alte Heilkunst. Socialgeschichte der Medizinalbehandlung in Mitteledeutschland*,

Anno 1576.

Zápis č. 28 – digitální kopie č. 117

Mon Esperanse en Dieu.

Sparando in Deo³¹⁴

1585

Christophorus Udalricus

de Burgstorff [manu propria]

Zápis č. 29 – digitální kopie č. 119

Arte et Studio Com[m]pono.

[erb]

Gaspar Franciscus Podevin Bruxelle

scribebat in puechaim

22 Septem[bris] 1676.

Zápis č. 30 – digitální kopie č. 121

15[srdce]85

A{G}M{H}Z{D}

David von Krekvidt

Zápis č. 31 – digitální kopie č. 124

Jan Hubka starssj

sprandu miestie-

njn z miesta Ya-

romerze manu p[ro]p[ria]

Zápis č. 32 – digitální kopie č. 131

Mnichov 1999, s. 308-309.

https://books.google.cz/books?id=aPWIA_X9h5AC&pg=PA308&lpg=PA308&dq=Georg+Dr.med+MYLIUS+annaberg&source=bl&ots=5POHIwj4LI&sig=tkqRBrdN7VLERyeNF4H932chR24&hl=cs&sa=X&ei=xWL9VOGkIsfNOIzegKAP&ved=0CDcQ6AEwA#wv=onepage&q=Georg%20Dr.med%20MYLIUS%20annaberg&f=false

³¹⁴ Přípis.

Vivo deo et proximo
Prima Gens tibi cura sit,
altera proximus omnis
Haec vitae ratio meta sit atq[ue] haec

D[omino] M[agistro] Iacobo Popovicio a Popovicz
memoriae et familiaritatis ergo scri-
bebat Adamus Sixtides alias Lipari[us]
Czaslaviens Pragae
in collegio Nationes Bohemicae Anno
Christi nati 1578
17 Aprilis.

Zápis č. 33 – digitální kopie č. 132

Spes mea christus
[řecky]
Progenies aeterna dei SPES
unica CHRISTVS
est ..., qui sceptro cuncta creata regit.

D[omino] M[agistro] Jacobo popovicio a Popovicz, Jacobus Sixtides Czaslaviensis [řecky]
scripsit Pragae
in collegio Nationis Bohemicae
17 Aprilis Anno 1578 [manu propria]

Zápis č. 34 – digitální kopie č. 134

Divus Basilius

[řecky]

Hesiodus

[řecky]

Euripides in Qoenissis.

[řecky]

Ornatissimo Do[m]i[n]o Iacobo Popovicio, amoris ergo scribebat Vitebergae, Jacobus

Neugebaur Vratisl[aviensis]³¹⁵ anno temp[oris] postremi

1576 XI Calend[is] Novemb[ri]

[22. 10. 1576]

Zápis č. 35 – digitální kopie č. 135

Psalm[us] 37

[hebrejsky]

In Domino Spem pone: tuas in eum iace curas.

Is statuēt laetum rebus

ubiq[ue] modum.

Do[m]i[n]o Iacobo

Popovicio, suo

[řecky]

scribebat Paul[us]

Radick Nissen[us] Siles[ius]³¹⁶

19 Octobris

An[n]o [15]76

[hebrejsky]

Zápis č. 36 – digitální kopie č. 136

Iesus Salus mea.

³¹⁵ Jacobus Neugebaur Vratislaviensis – imatrikulován 15. července 1573. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 238.

³¹⁶ Paulus Radick Nissenus – imatrikulován 26. listopadu 1575. TAMTÉŽ, s. 258.

Jan Saudek m[anu] p[ro]p[ria]

Jaromierze.

Zápis č. 37 – digitální kopie č. 140

Kniez Sylwester

Slansky wlasni

rukou

Zápis č. 38 – digitální kopie č. 142

Psalm[us] IX.

Cui pietate carent subito mittunt ad-
oreum.

Omne inquam genus omne, Dei cui-
cura recessit.

Nobili ac erudito Iuveni D[omino]

Jacobo Popovizio a Popovicz

propria manu haec amoris

ergo scribebat et in signia pix-

gi curabat Paulus Waydho-

fer a Fogelsperg.³¹⁷ Witerber-

gae pridie Calend[as] Julii

Anno christi 1577.

[30. 6. 1577]

digitální kopie č. 143

erb Paula Waydhoferu z Vogelspergu

Zápis č. 39 – digitální kopie č. 149

Wolff Weydl [manu propria]

³¹⁷ Paulus Weidhofer a Vogelsberg Moravus – pocházel z moravského rytířského rodu. H. von KADICH – C. BLAŽEK, *Der mährische Adel*, s. 252. Imatrikulován 6. dubna 1577. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 266.

Zápis č. 40 – digitální kopie č. 169

Virtus caleata [?] virescit.

B. M. B. W.³¹⁸

Hac amicitiae ergo scribebat J<oan-
nes> Czeyka ab Olbramowicz et in
Kaczow³¹⁹ 24 die Aug[ust] A[nn]o [15]85.

Zápis č. 41 – digitální kopie č. 198

Euripid.

[řecky]

Ne vivere quidem nelim

absq[ue] doctrina.

Phemius musicus ad ...

... X. Ad imitatto-

nem.

[řecky]

Scribebat Witte-

bergae ultimae

August [31. srpna] A[nn]o 1577

Mathias Inquili

nus Praehenus.³²⁰

Zápis č. 42 – digitální kopie č. 217

Insignia

[erb]

³¹⁸ Nedohledáno.

³¹⁹ Jan Čejka z Olbramovic a na Kácově – nepodařilo se blíže dohledat. *Ottova encyklopedie* VI, s. 573-575.

³²⁰ Mathias Inquilius Prahenus – imatrikulován 31. července 1577. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s.269.

Gasparis Francisci Podevin
bruxcellensis
s[c]ripsit 16 Augusti 1673

Zápis č. 43 – digitální kopie č. 238

Cicero
Fortunam laudare est stultitia,
vituperare superbia est, Animi
autem laus, et honesta est,
et vituperata vehemens³²¹

David
O om[n]e, vide, si via iniquitatis
in me est deduc me in viam
rectam.³²²

D[ominus] Abrah[am] Werner[us]³²³
... profesor Witteb[ergae]
30 Julii 1577

Zápis č. 44 – digitální kopie č. 254

D[ominus] Philip Melan[chton] DO
ingrati
Ingrato cuculus nutricem devorat ore
Et miserae pietas officiosa nocet.
Hei mihi quam scelus hoc imitantur
saepe volucres
Pectora quae Cygno condidiora putes. etc³²⁴

³²¹ Cicero, Philosophia de inventione 2,178. <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/inventione2.shtml>
http://www.monumenta.ch/latein/yyy.php?tabelle=Cicero&linkname=cbo0052&prefix=&bildnummer=76&suffix=r&string=&binary=&satz=&hilit id=&domain=&lang=0&hide_apparatus=1&hide_links=&synall=&other_codices=

³²² Bible, Starý zákon, Žalm 138,24. – místo “aeterna” je zde “rectam”.

³²³ Abraham Werner – studoval ve Wittenberku, stal se doktorem filozofie a medicíny, na univerzitě ve Wittenberku působil jako profesor a r. 1570 i jako prorektor. Jeho pokračovatelem na univerzitě ve Wittenberku se stal Bartholomäus Schönborn. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01115690>

Nobili et eruditio iuveni
Iacobo Popovizio a Popoviz
amico sum[m]o et conterraneo clariss[im]o
scribebat haec Lucas Molerus³²⁵

[řecky]
Wittebergae Calen[dis]
Septemb[ris] anni [řecky]
MDLXXVII [1. 9. 1577]

Zápis č. 45 – digitální kopie č. 256

Xenophon a ...
.. Persarum morib[us]
et institutis
[řecky]

Georgius Aptinus Rit-
thingensis suo contu
Tonati et amico Iac[obo] Pop[ovizio]
scripsit A[nn]o 1576. Die
15. Oct[obris] Wit[tebergae]

Zápis č. 46 – digitální kopie č. 258

D[ominus] PHILIPPUS MELANCH[ton]
De Ingratitudine Hominum.
Sunt homines humeris quos si quis
gestet ad urbem
Ausoniam, domiti quae caput

³²⁴ Filip Melanchton, Epigrammatum libri sex II, Item.
http://www.mlat.uzh.ch/MLS/xfromcc.php?table=Melanchthon_Philippus_cps9&rumpfid=Melanchthon_Philippus_cps9.%20Epigrammatum%20libri%20sex.%20%20%202.%20%20%207&id=Melanchthon_Philippus_cps9.%20Epigrammatum%20libri%20sex.%20%20%202.%20%20%207&level=&corpus=9¤t_title=PHILIPPI%20MELANTHONIS%20EPIGRAMMATUM%20Liber%20secundus.

³²⁵ Lucas Moller – imatrikulován 31. května 1577. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 268.

orbis erat.
Ni tamen ad portam placide
deponat eosdem.
Gratia praeteriti nulla labo-
ris erit.³²⁶

Scribebat Vitte-
bergae 1. Septemb[ris]
Anno 1577.
Joannes Polemi-
os Slaweus.[!]³²⁷

Zápis č. 47 – digitální kopie č. 268

Aliter
Pessima res liuor solamen quod-
dam habet in se
Livido enim exagitat lumi-
na cor[que] simul.

Zápis č. 48 – digitální kopie č. 276

Horatius:
Ira furor brevis e[st] animu[m] rege, qui
nisi paret,
Imperat: hu[n]c fremis, hu[n]c tu compesce
catena.³²⁸

Animum Rege Semper:
Scribebat M[agister] Adam[us]
Rosacius,³²⁹ Nobili et Cla-

³²⁶ Filip Melanchton, Epigrammatum libri sex, II, De ingratitude hominum.
http://www.mlat.uzh.ch/MLS/xfromcc.php?tabelle=Melanchthon_Philippus_cps9&rumpfid=Melanchthon_Philippus_cps9,%20Epigrammatum%20libri%20sex,%20%20%202,%20%20%2027&id=Melanchthon_Philippus_cps9,%20Epigrammatum%20libri%20sex,%20%20%202,%20%20%2027&level=&corpus=9¤t_title=PHILIPPI%20MELANTHONIS%20EPIGRAMMATUM%20Liber%20secundus.

³²⁷ Joannes Polemios Slaverus – imatrikulován 31. července 1577. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 269.

³²⁸ Horatius, Epistulae 1,2,62-63. <http://www.thelatinlibrary.com/horace/epist1.shtml>

risimo, D[omino]. M[agistro]. Jacobo
Popovicio a Popowicz.
amicitiae ac rewere[n]tiae
ergo:
A[nno]. D[omini]. M. D. LXXXV. [1585]

Zápis č. 49 – digitální kopie č. 294

Hilff Gott aus aller
Nott
dem leib alhie vnd der
Seelen dorth
Geörg Hirsh vonn
Kaldenbrunn
1586
den 4 Junii

Zápis č. 50 – digitální kopie č. 296

Jonass Ssafper z Bystrdcze,
Na ziadost a Pamiett dobru
P[ana] Jakuba z Popowicz gsem
zepsal tuto Pamiet.
Horatius
Nihil est ab omni parte beatu[m].³³⁰
Ze vssech wiczi na swietie zia-
dna se nenagde, aby neyake
wady do sebe nemiela.
Letha Panie 1586 ... 4 Ju-
ny

Zápis č. 51 – digitální kopie č. 300

³²⁹ Adam Řešátko (? – 1624) – mistr pražské univerzity, v 80. letech 16. století správce škol v Praze a Nymburce, od r. 1589 profesorem pražské univerzity, od r. 1594 působil v městské správě v Sušici, díla: *De turri recens exstructa Suticii encomia poetica* (1607), *Rachel Prachensis* (1620), *Oratio panegyrica de Boemiae reviviscentia* (slavnostní řeč pronesená v Karolinu r. 1615). E. KUŤÁKOVÁ – A.

VIDMANOVÁ a kol., *Slovník*, s. 534; viz také J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť IV*, s. 348-355.

³³⁰ Horatius, Ódy 2,16,27. <http://www.thelatinlibrary.com/horace/carm2.shtml>

Tu recht forcht nimant
Christof Wintter
Maller m[anu] p[ro]p[ria]
1590

Zápis č. 52 – digitální kopie č. 320

Pomponius
Ego discendi cupiditate, quam solam
vivendi r[at]i[o]n]em optimam, in octavum
et septuagesimum annum aetatis
duxi, memor sum eius sententiae,
quam dixisse fertur³³¹ Julianis:
etsi alterum pedem in sepulchro
haberem, adhuc addiscere vellem.
2 opud Julianum 20. ff. de fideirem [?]
libert.

Amico suo ...
... scri-
bebat M[agister] Lanrenti[us]
Bidermann[us] ...
Witebergae 18 die
IIXbris [Octobirs], a[nn]o Ultimi
Seculi [15]76.

Zápis č. 53 – digitální kopie č. 328

Isocrates.
[řecky]

Doctiss[imo] viro D[omino] M[agistro]
Jacobo Popovicio a
Popovicz scribebat

³³¹ Sextus Pomponius, Digesta 40,5,20. <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest40.shtml>

haec M[agister] Netiscior [?]
Hage[us] Argenne-
nensis in p[er]petua[m]
amicitium 8. VIIBR [Septembris]
Anno MDLXXVII [1577]
Witebergae

Zápis č. 54 – digitální kopie č. 336

M[agister] Wencesilaus Michalo-
wicius Heniochus.³³²
Aschylus in/ei Prometheo.
... [řecky]

Plautus.
Qui ip[su]s se contemnit in eo est
indoles industriae.³³³

D[ominus] Ambrosius de Isaac et
Anima
CHRISTO non est requies, nisi
super humilem et mansuetu[m].³³⁴

Hippocrates.
... [řecky]
Nil adeo partium [?] est, ni freq[ue]
pericula tendit.
Quod non vel summis, val-

³³² Wencesilaus Michalowicius Heniochus – zapsal se i do památníku Stephana Tanneberga.

<http://www.raa.phil.uni-erlangen.de/recherche/stammbucheintraeger.shtml?file=stammbucheintraeger&logik=&suchort=&suchbe-griff=&hits=30&start=8671> Je autorem knihy Historia sancti Nicolai, carmine comprehensa.
<http://www.worldcat.org/identities/np-heniochus,%20wencesilaus%20michalowicius/>

³³³ Plautus, Trinummus 2,2,322. <http://www.thelatinlibrary.com/plautus/trinummus.shtml>

³³⁴ Ambrosius, De Isaac et anima, 6, 51.

http://www.mlat.uzh.ch/MLS/xfromcc.php?tabelle=Ambrosius_Mediolanensis_cps2&rumpfid=Ambrosius_Mediolanensis_cps2.%20De%20Isaac%20et%20Anima.%20%20%207&id=Ambrosius_Mediolanensis_cps2.%20De%20Isaac%20et%20Anima.%20%20%207&level=3&corpus=2¤t_title=

de nocere queat.

digitální kopie č. 337

Nil igitur temere spernedu
cantharus id nos
Saepe ferers Aquilae maxi-
ma damna, moret.

Pasilus ad
colose et
Modestia ve-
stra nota sit
omnibus
homini-
bus.³³⁵
Scribebat Lidomerici
die Ludimillae [16. září] Anno
novissimi temporis
1577
in pignus
amoris.

Zápis č. 55 – *digitální kopie č. 382*

Aristoteles
... [řecky]

Dulce merum, dulcis coniunx,
mens conscia recti,
Et tribet sis iunctis dulcis
esse potest.

Clariss[im]o et doctiss[im]o viro

³³⁵ Bible, Nový zákon, List Filipským, 4,5.

d[omino] Jacobo Popowitio a
Popowitz. Scribebat
singularii tudentio
causa Wencesla[us] Cro-
merius, R[everendissi]mo principi
ac D[omi]no D[omi]no Martino
Episcopo Vratislavi-
si ...
Linburgi [!] Anno [15]79
2 Martii
{...}

Zápis č. 56 – *digitální kopie č. 384*

I.B.S.V.W.S³³⁶

Nobili ac Eruditio Viro
D[omi]no Jacobo Propovitio a
propovicz propria manu
ergo amoris haec scribebat
Johannes Tonner R[everendissi]mi
D[omi]ni Martino Ep[iscop]o Wra-
tislave[nsis] Camerarius
Nimburgi A[nn]o 1679 [!] 2.
Martij

Zápis č. 57 – *digitální kopie č. 398*

Sophocl[es] Aiace
[řecky]
Pindarus, Olymp[icus]
[řecky]

Scrib[ebat] Witebergae

³³⁶ Nedohledáno.

Wencesl[aus] Gurckfel-
derus Tarnowiczensis
Anno Chri[sti] MDLXXVII
Calend[is] Febr[uarii] [1. 2. 1577]

Zápis č. 58 – digitální kopie č. 400

Aristoteles 6 Ethicor:
Multitudo temporis facit
experientiam.

Lucretius.
Nonne vides etiam guttas
in saxa cadentes,
Humoris longo in spacio
pertundere saxa.³³⁷

Doctissimo Viro D[omino]
Jacobo Popovitio,
amico suo familia-
rissimo scribebat hoc
Bernhartus Ripschius³³⁸
Witebergae, die Lucae
Evangelistae Anno 76. [18. října 1576]

Zápis č. 59 – digitální kopie č. 416

Epigram[m]a Viti Wins-
hemii F. I. V. D. uti-
nens REgula[m] vitae
Fide DEO, ma cautus
agas, alicna ...
Dissimules et sum, si

³³⁷ Lucretius, De rerum natura IV. <http://www.thelatinlibrary.com/lucretius/lucretius4.shtml>

³³⁸ Bernhardus Ripsch – imatrikulován 4. července 1574. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 247.

qua ferruda, frens
Tela uc nenatae, no[n] cuius
incuda, iniquae
Tu q tuam rege, die pau-
ca, tacenda tale
Sic placidos, curam facilis-
sili, vita, p. annos,
Et dabit ...ti fata
benigna DEUS.
Scripsi Wittebergae
4^a Martii a[nn]o 1576
Manu authors.³³⁹

Zápis č. 60 – digitální kopie č. 418

Pontan[u]s:
Vita bonum commune q[ui]de[m]
est: Bene vivere solus
Novit, qui ingenii dona
beata colit.³⁴⁰

Pausanias dux Spartanus:³⁴¹
... [řecky]

Bartolemae[o]s Schön-
born³⁴² Witt[e]b[ergae] 27 Marty
1576.

Zápis č. 61 – digitální kopie č. 426

Herodotus lib[er] 1.

³³⁹ Veit Winsheim (1521 – 1608) – syn stejnojmenného Veita Winsheima (žák Philippa Melanchthona); studoval na univerzitě ve Wittenberku a v Padově; na wittenberské univerzitě působil v zimním semestru roku 1574 a 1580 jako rektor. http://de.wikipedia.org/wiki/Veit_Winsheim_der_J%C3%BCngere

³⁴⁰ Pontanus, Parthenopeus 2,13,55-56. http://carmina-latina.com/cariboost_files/PON_PART_TWD.pdf

³⁴¹ Přípis.

³⁴² Bartholomäus Schönborn – syn profesora matematiky, medicíny a fyziky na wittenberské univerzitě; imatrikulován 18. října 1572. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 222.

... [řecky]

Haec amicitiae ergo Doctis[simo]
Iuveni D[omino] Jacobo Popovicio
amico suo scripsit Witeber-
gae M. Ernest[us] Navi[us] Chem[nicensis]
Die 1. Sept[embris] Anno MDLXXVII [1577]

Zápis č. 62 – digitální kopie č. I

... [řecky]

Nobili ac docto ...
Iacobo Popovicio
Witeberga abenuti
Henric[us] Richardi M[agister]
in sui memoria[m] scri-
psit, anno {15}77 mense
Septembri

Zápis č. 63 – digitální kopie č. IV

Fons boni noncinis vita
inculpata.

Georgius Dicastus Mirz-
kovinus³⁴³ m[anu] p[ropria].

Zápis č. 64 – digitální kopie č. VI

SICUT FUMUS

DIES MEI

BMR³⁴⁴

[erb Benjamína mladšího Rabštejna]

³⁴³ Jiří Dicastus (1559 v Mířkově – 1630 v Žitavě) – studoval v Lipsku, kde se stal magistrem, působil jako kněz v severních Čechách, později farář v Prostějově a v Praze, od r. 1614 byl v dolní konzistoři, od r. 1619 působil jako administrátor dolní konzistoře, po bitvě na Bílé hoře odešel do Žitavy, jeho nejvýznamnějším dílem je dvousvazková Postilla. *Ottova encyklopedie* VII, s. 533-534; viz také J. HEJNIC – MARTÍNEK, *Rukověť* II, s. 44-46.

³⁴⁴ BMR = Benjamín mladší Rabštejn.

digitální kopie č. VII

PSALM [us] 24

Vias tuas Domine demonstra mihi:

et semitas tuas edoce me.³⁴⁵

Grata Deo mens est, quae se debere fatetur,

Cuicq[ui]d habet, qiq[ui]d possidet, omne deo.

Vita, salus, spes, pax, requies, nis omnis ab illo est.

Omnibus his gratus quis fatis esse queat?

Ornatissimo Juveni D[omi]no Jacobo Poppovicio

Bohemo, Amico et conterraneo suo dilecto,

scribebat et pingi ... Witebergae,

Beniami[n] Minor Rabstinensis,³⁴⁶ 13. Cal[endis]

octob[ris] Anno Christi 1576 [19. 9. 1576]

Zápis č. 65 – *digitální kopie č. X*

Seneca in Hercule furente.

Alium multis gloria terris

Tradat et omnes fama per urbes,

Garrula laudet coeloq[ue] parem

Tollat et astris, alius curru

Sublimis eat: me mea tellus

Lare secreto, tutoq[ue] tegat.

Venit ad pigros cana senectus

Humiliq[ue] loco, sed certa sedet

Sordida parvae fortuna dom[us]

Alte uirt[us] animosa cadit.³⁴⁷

³⁴⁵ Bible, Starý zákon, Žalm 24,4.

³⁴⁶ Benjamín mladší Rabštejn – imatrikulován 24. listopadu 1575. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 258.

³⁴⁷ Seneca, Hercules Furens 192-201.

https://books.google.cz/books?id=m4X_7m7ama4C&pg=PA73&lpg=PA73&dq=Alium+multis+gloria+terris+Tradat+et+omnes+fama+per+urbes+seneca&source=bl&ots=7PypP0_eBm&sig=Nlm6ETUZWNo54kQvDn06mzyuIWM&hl=cs&sa=X&ei=9iPnVPfnFc3XPaGhgMgO&ved=0CCQQ6AEwAA#v=onepag

M[agister] Caspar Strubi[us]³⁴⁸
scribebat Wittebergae
28 Septemb[ris] 1576.

Zápis č. 66 – digitální kopie č. XIII

... Bohemorum dux monolulus
inditio cum esset, et a iterum post,
modo in alie predicterat oculum
caecutiens itaq[ue] nihilimimus ad
pertium fortiter ibat, et ductu
pueri uti densissimi hostes ...
irruens in fuged eos conuerteten[?]
Hic moriturus iussu sibi pelle[m]
destratsi et ex ea timeand [?] confici
sperans etiam sonitu cutis fum-
fugari hostes posse. Ut quod et
hemi? fulconut et hoc ratione
victores sese ... ruosisse
... sunt. P P

Witebergae scrib[ebat]
7. Martii [15]77 A[nn]o
Laurentius Hutter
.....

Zápis č. 67 – digitální kopie č. XV

Optimo et egregie artis et
Philosophiae urgo Sig-
gismud[us] ab Herbowecz [?]
Archidiacon[us] et Can[onicus] ...

[e&q=Alium%20multis%20gloria%20terris%20Tradat%20et%20omnes%20fama%20per%20urbes%20se
neca&f=false](http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Rektoren_der_Universit%C3%A4t_Wittenberg)

³⁴⁸ Caspar Strubius – v letním semestru r. 1590 působil jako rektor na wittenberské univerzitě.
http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Rektoren_der_Universit%C3%A4t_Wittenberg

Sacrae Theologiae ...
D[omi]no Jacobo Popovizo Viro
consulari et Civi Limbur-
gtu amico et fautori sin-
gulari scripsit et ####scripsit
ma[nu] p[ro]p[ri]a

Zápis č. 68 – *digitální kopie č. XXIII*

Cic[ero] 2 ac Finib[us]
Ut ad cursum equus ad arandum bos, ad
indagandum canis: Sic homo ad duas res
intelligendum et agendum natus est quasi
immortalis Deus.³⁴⁹
Idem 2 off[iciis]
Ut mulio maiora sunt opera animi,
quam corporis: sic hae res, quae per
sequimur ingenio gratiores sunt quam
illae quas uiribus.³⁵⁰

Casparus Bartolus Dresdensis
scribebat Witeb[ergae] prid[ie] Non[as]
Septemb[ris] Anno [15]77.
[4. 9. 1577]

Fide, sed cui si sapis ipse uide.³⁵¹

Zápis č. 69 – *digitální kopie č. XXV*

Augustinus
O mirabilis censurae conditio, et ineffabilis
misterii dispositio, peccat iniquus et punitur iu-
stus, delinquit reus et vapulatur innocens,

³⁴⁹ Cicero, De finibus bonorum et malorum 2,40. <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/fin2.shtml#40>

³⁵⁰ Cicero, De Officiis 2,46. <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/off2.shtml#46>

³⁵¹ Walther 9439. E. KUŤÁKOVÁ – V. MAREK – J. ZACHOVÁ, *Moudrost*, s. 199.

offendit impius et damnatur pius, quod mere-
tur malus patitur bonus, quod perpetrat ser-
vus exsolvit Dominus, quod com[m]ittit ho-
mo sustinet DEUS. ic.

Joannes Franconeus Curius³⁵² scribe-
bat Pragae in collegio Regi-
nae 21 Aprilis Anno Do[min]i
MDLXXVIII. [1578]

Zápis č. 70 – *digitální kopie č. XXIX*

Fui non sum, estis non eritis.
Deus tamen im[m]ortalis.³⁵³

Siqua voles apte nubere nube
Pari.³⁵⁴

SWLC³⁵⁵

Haec scribebat Adam[us] Plawen-
sky a Plaufeld. Clatovin[us]
D[omino] M[agistro] Jacobo Popowiczio a
Popowicz in perpetuum amicitiae
vinculum in Pragae <in> Collegio
Nationum 21 die Aprilis Anno 1578.

Zápis č. 71 – *digitální kopie č. XXX*

[řecky]
Ars est inopiae portus, et refugium.

[řecky]

³⁵² Johann Curio – autor díla O zachování dobrého zdraví. <http://db.knihopis.org/1.dll?cll~P=1655>

³⁵³ Pietro De Stefano, Descrizione dei luoghi sacri della città di Napoli, Napoli 1560, libro primo 16v.

³⁵⁴ Ovidius, Heroides 9,34. <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.her9.shtml>

³⁵⁵ Nedohledáno.

Artem quaevis terra alit.³⁵⁶

Haec scribebat Ven-
ceslaus Matthaesus
Czaslavin[us] D[omino] M[agistro]
Jacobo Popovicio a
Popovicz amicitiae ergo
21 Aprilis Anno SIT
DEVS AVXILIVM. [1578]

Zápis č. 72 – digitální kopie č. XL

SSES³⁵⁷

Ber[nardus] Granovský z
Granowa³⁵⁸ manu propria

Zápis č. 73 – digitální kopie č. XLI

Fide deo et ille
emptior [?]
Ovidi[us]
Vidi ego ... modo
crescere flum[mas].
Et Vidi nullo Con-
cutienti mori.³⁵⁹

Suo imperanti
in aedib[us] M[agistro]
Jacobo Popovicio

³⁵⁶ Erasmus Rotterdamský, Adagiorum chiliades quatuor, Basilej 1559, s. 239.

https://books.google.cz/books?id=UuVKAAAACAAJ&pg=PA239&lpg=PA239&dq=Adagia+Artem+quaevis+terra+alit&source=bl&ots=4_KCVxmWdA&sig=vZYTcuF6w1OnPQuQuv_utTBCtBI&hl=cs&sa=X&ei=UnHrVL_XKIq7Pf2TgCg&ved=0CCwQ6AEwAg#v=onepage&q=Adagia%20Artem%20quaevis%20terra%20alit&f=false

³⁵⁷ Nedohledáno.

³⁵⁸ Bernard Granovský z Granova – z pražského rodu Granovských, kteří byli r. 1553 povýšeni do rytířského stavu; jeho bratr Jakub nechal na Starém Městě postavit renesanční dům Granovských; Bernard zemřel roku 1584. *Ottova encyklopedie* X, s. 426.

³⁵⁹ Ovidius, Amores 1,2,11. <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml>

a Popowitz.
... .. postremo
scribebat Marti-
n[us] Zaharias [!] civis
Arnoviensis

Zápis č. 74 – *digitální kopie č. XLIV*

Sap. [Liber Sapientiae] 1.
Discite iustitiam qui iudica-
tis terram.³⁶⁰

... tua qui tua sunt qua
uera suo calio possit.

... soli aitera [?]
adrita deo.

Scriptum Nymburgi manu
Wencezlai Buchneri ...
temporis Sac[rae] Caes[aris] M[ajesta]tis in arcis
Appellationum Secretarij 3 Octo[bris]
A[nn]o [15]85.

Zápis č. 75 – *digitální kopie č. XLV*

1581
Ludicra ridemus fabri-
cantes tecta puellos:
Seu stipulis factum, si
miditantur opus.
Quid melius pleriq[ue]
agitis, vanissima
vitae.

³⁶⁰ Bible, Starý zákon, Kniha Moudrosti 1,1. <http://www.latinvulgate.com/verse.aspx?t=0&b=25&c=1>

Quos huius miseros noxia
cura premit.³⁶¹

Haec sus ami-
cus Jacobo a popowicz
tum tempores Coss:[consules],
...ipus [?]. Nymburg.
scribebat ad sui
memoriam syncera[m]
Joh[ann] Myllnerr[us]
S[acrae] Caes[aris] M[aje]st[atis] aulas
familiar[us]

Zápis č. 76 – digitální kopie č. XLVI

1585

Homines reperui posse
mirabatuae Seneck
philosophus, quorum
vivere, nihil esset
quam bibere

Girzik Perger z
Pergu

Zápis č. 77 – digitální kopie č. XLVII

1585

Interrogatur aliquando Asinus
quaenam Musica esset prae
Hantissima omnium
Respondit egregie movere ni
altum Aures.
Cuiderat derat

³⁶¹ Theodor Beza, *Icones, id est verae imagines virorum doctrina simul et pietate illustrium*. Citát je u emblemu XXVII. <http://www.emblems.arts.gla.ac.uk/french/emblem.php?id=FBEa027>

vincit.

Adam Millner

z Milhauzu

N[ov]embuer 6 {24} Octo[ber]

Zápis č. 78 – digitální kopie č. LXXVIII

Ovid[ius]

Immedicabile vuln[us]

Ense rescindendum est, ne pars sincera
trahatur.³⁶²

D[omino] Jacobo Popovitio

convictoris suavissi-

mo Joseph[us] Stuben-

dorff Halensis³⁶³ scribe-

bat Witeberga

A[nn]o [15]76.

K[omm‘] G[lück] E[rlöse] H[offnung]³⁶⁴

Zápis č. 79 – digitální kopie č. LXXXIV

Iliad: 1 Hom[erus]

[řecky]

Pio et docto Juveni

D[omino] Jacobo Popou[itio] ami-
citiæ ergo scribebat

Joan[nes] Lopta [?] Selovicinus

Viteber[gae] pridie Calend[as]

Septembr[is] Anno 1577

[31. 8. 1577]

³⁶² Ovidius, *Metamorphoses* 1,191. <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.met1.shtml>

³⁶³ Josephus Stubendorff Halensis – imatrikulován 14. dubna 1573. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 225.

³⁶⁴ F.–C. Freiherr von Stechow, *Lexikon*, s. 141.

Zápis č. 80 – digitální kopie č. LXXXVII

Syrach cap[itulum] XXV

O quam iucunda res est,
quando camicies coninuctam
habet sapientiam, senectus
prudentiam, et cum princi-
pes ac magistratus ...
gentes sunt, et prudentes.

Docto Iuveni D[omino] Iacobo Popo-
vicio Bohemo convictori suo
scribebat in perpetuam sui
memoriam Stephanus Thum
Brandeburgensis Witebergae A[nn]o
[15]77 Die 2 Septem[bris]

Zápis č. 81 – digitální kopie č. LXXXIX

15 A[nn]o] 81

We wssem mem zarmu-
czeny Pan Buoh
Racz beyti me potiessenij.
Adam Sstiepanovský

Zápis č. 82 – digitální kopie č. XCI

15, 12, 81

Czias wsseczky wieczy promienii
Waczlaw Wokaun z Sazawy

Zápis č. 83 – digitální kopie č. XCII

1585 [?]

Budeli Wule Pana Boha
stane se ...
Martin Jaros
z Kniezowa manu propria

Zápis č. 84 – digitální kopie č. XCIII

Pan buoh s nami kdo
proti nam
Girzik ...
z ...

Zápis č. 85 – digitální kopie č. XCIV

Bud Jakz Racziss
Jan Kapaun
z Karlova³⁶⁵ manu proporia

Zápis č. 86 – digitální kopie č. XCV

1581 8. Septem[bris]
Ja Myslim Pan Buh Zehdna
Jan z Dubencze

Zápis č. 87 – digitální kopie č. XCVI

Na lidskau Pomluwu nicz
nedbam
Když ya dobre swiedomii
mam

Jan mladší

...

vmrzel³⁶⁶

Zápis č. 88 – digitální kopie č. CVI

Bernhardus
Tribus o[m]niquaq[ue] que delentur Deo
propimo et tibi

³⁶⁵ Jan Kapoun z Karlova – rybníční a obroční písař, nobilitován Rudlofem II. r. 1577 s predikátem z Karlova. Michal FIALA, *Tři studie k české renesanční heraldice*, Heraldická ročenka, 1994, s. 19.

³⁶⁶ Přípis.

Tria Deo
Honorem ut creatori
Amorem ut Resemptori
Timorem ut iudici
Proximo totidem
Obedientia superiori
Concordiam pari
Beneficies tuam inferiori
Et tibi ipsi tua
Mundatiam cordi
Custodiam ori
Disciplinam corpori

Zápis č. 89 – digitální kopie č. CVII

... 1585 Jars
... Hinnel
das ist kein Nam

Zápis č. 90 – digitální kopie č. CVII

Thomas Winckler von
Pehemish [?] waidhoffen an
der deya K[undschaft] M[acht] F[reundschaft]³⁶⁷ 1585 K

Zápis č. 91 – digitální kopie č. CVII

Cui nocett [?] mea calamitas [?]
fortiter mutabit.

Zápis č. 92 – digitální kopie č. CVIII

1572 [!]
Wie gott das gluckh mus
[podpis]

³⁶⁷ F.-C. Freiherr von Stechow, *Lexikon*, s. 142.

Zápis č. 93 – digitální kopie č. CVIII

15[srdíčko]86

Pan Geziss Krystus Syn Bozii

Gest me spaseny y z Bozii

Z Koneczchlumij

[znak]

Zápis č. 94 – digitální kopie č. CIX

<vrozenemu a statecznemu rytirzi panu ...>

1586

Pan Buch smutna srdcze tiessi

a mine ma ze wssech neg-

milegssi gindczich podwinski

zlevogid

Ga budu piti bych měl,

pro piti wuz i konie

<###> <###> ...[?]

Zápis č. 95 – digitální kopie č. CXI

Basilius

[řecky]

Joan[nes] Polnensis

Isocrates

[řecky]

Zápis č. 96 – digitální kopie č. CXII

Johannes Stigelius³⁶⁸

Mors tua CHR[ist]E mihi vita est, victoria

regu[m],

³⁶⁸ Johann Stigel (1515-1562) - německý básník a rétorik, studoval na univerzitě ve Wittenberku, byl podporován Philippem Melanchthonem, stal se děkanem filozofické fakulty v Jeně.
http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Stigel

Labe mea morior, sanguine vivo tuo.
Tu mihi rex pariter, pariter mihi CHR[ist]E
sacerdes,
pro me namq[ue] voles, munus utrumq[ue] geris.
Destrivis omnipotens veteris scelus omne draconis,
Aquo o[mn]is nostri manat origo mali.
Iratumq[ue] tua placas pietate parentem,
qua tuus in nobis crimina delet amor.
Ergo animam servato mea[m], qua[m] morte redempta[m]
E vita gaudes germen habere tua
Vivo tibi, moriarq[ue] tibi, tibi deniq[ue] viva[m]
Tu q[ui]a iustificia CHR[ist]E prahendo fide.³⁶⁹
....[propitá psací látka]
... Amicus
scribebat Wittebergae
... .. memoria
...
... Anno
1577

Zápis č. 97 – digitální kopie č. CXIII

Johan[nes] Stigel[ius]
Ille sapit, quicum[que] facit, quodcunq[ue]
necesse es,
Nec falsas uenatur opes: sed sustinet
omnem
Aequo animo sortem, certus superare
ferendo,
Certus in aeternae patriam migrare
salutis.

³⁶⁹ Johann Stigel, Poematum Icannis Stigelii, Jena 1560.
https://books.google.cz/books?id=6C5YAAAAIAAJ&pg=PT371&lpg=PT371&dq=tu+mihi+rex++Poe+matum+Icannis+Stigelii&source=bl&ots=uw-sISi9CM&sig=aXkbE2Bvea_sUobU5qCJ5B85hX4&hl=cs&sa=X&ei=Pzr8VOytEKH9ywO5uIDYDw&ved=0CCAQ6AEwAA#v=onepage&q=tu%20mihi%20rex%20%20Poematum%20Icannis%20Stigelii&f=false

Scribebat Andr[eas]
Schato Torg[ensis]³⁷⁰ Wite-
bergae 22 May
A[nn]o 1577.

Zápis č. 98 – digitální kopie č. CXIV

... [řecky]
Valentin[us] Espich³⁷¹
medicisae doctor
scrib[ebat] Vitebergae

Zápis č. 99 – digitální kopie č. CXIV

Cupio dissolvi et esse cu[m] Chr[ist]o³⁷²
Joan[nes] Balb[us] P.
Lithomerjczj

Zápis č. 100 – digitální kopie č. BS

Ioach[im] Camerarius

Tu rege consiliis actus pater optime nostros
Nostrum opus ut laudi serviat omne tuae.³⁷³

Pio et erudito iuveni d[omi]n[o]
Iacobo Poppovitio Bohemo scri-

³⁷⁰ Andreas Schato Torgensis – (1539 – 1603) matematik, fyzik, lékař, studoval na univerzitě ve Wittenberku ještě za působení Philippa Melanchthona; byl rektorem wittenberské univerzity v zimním semestru roku 1581, 1593, 1599 a v letním semestru roku 1594.

http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Rektoren_der_Universit%C3%A4t_Wittenberg
https://de.wikipedia.org/wiki/Andreas_Schato

³⁷¹ Valentin Espich – r. 1591 byl v zimním semestru rektorem wittenberské univerzity.
http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Rektoren_der_Universit%C3%A4t_Wittenberg Imatrikulován 28. října 1574. C. E. Foerstemann u.a. (ed.), *Album Academiae Vitebergensis*, s. 250.

³⁷² Bible, Nový zákon, Filipským 1,23.

³⁷³ Joachim Camerarius, hymnus In tenebris nostrae.

https://books.google.cz/books?id=51E5Hk9QZ4C&pg=PA38&lpg=PA38&dq=camerarius+Tu+rege+consiliis+actus+pater+optime+nostros&source=bl&ots=GKI8VGhyBo&sig=0G-5hwRWGro-OZH9Tv0_dPy-QM&hl=cs&sa=X&ei=OXTrVNuAHcXBOYqggIgM&ved=0CDQQ6AEwAg#v=onepage&q=camerarius%20Tu%20rege%20consiliis%20actus%20pater%20optime%20nostros&f=false zde s. 38.

bebat Witteberrgae Franciscus
Grabi[us] Nulhuvius amicitiae
et benevolentiae ergo die
30 Augusti anno 1577.

Příloha č. 3

Tabulka č. 1 – chronologický přehled záznamů

č.	datum	jméno	místo
92	1572 [!]	...	není
59	4. březen 1576	Veit Winsheim	Wittenberk
60	27. březen 1576	Bartolemaeos Schönborn	Wittenberk
26	28. srpen 1576	Johanes Avenarius	[Wittenberk]
64	19. září 1576	Beniamin Minor Rabstinensis	Wittenberk
65	28. září 1576	Caspar Strubius	Wittenberk
45	15. říjen 1576	Georgius Aplinus Ritthingensis	Wittenberk
52	18. říjen 1576	Lanrentius Bidermannus	Wittenberk
35	19. říjen 1576	Paulus Radick Nissenus Silesius	[Wittenberk]
34	22. říjen 1576	Jacobus Neugebauer Vratislaviensis	Wittenberk
58	18. říjen 1576	Bernhartus Ripschius	Wittenberk
27	1576	Georgius Mylius Annaebergesis	Wittenberk
78	1576	Josephus Stubendorff Halensis	Wittenberk
9	1. leden 1577	Lucas Gruscinius Polonus	není
57	1. únor 1577	Wenceslaus Gurckfelderus Tarnowiczensis	Wittenberk
66	7. březen 1577	Laurentius Hutter	Wittenberk
1	17. březen 1577	Paulus Crellius	Wittenberk
97	22. květen 1577	Andreas Schato Torgensis	Wittenberk
23	15. červen 1577	Zacharias Huiuf Halenni	Wittenberk
14	21. červen 1577	Georgius Cyrinus Prostannensis Moravus	Wittenberk
38	30. červen 1577	Paulus Waydhofer a Fogelsperg	Wittenberk
15	červen 1577	Zacharias Bentherus Vittebergensis	Wittenberk
16	1. červenec 1577	Andreas Stodolius a Poziowa	Wittenberk
43	30. červenec 1577	Abraham Wernerus	[Wittenberk]
8	24. srpen 1577	Ladislaus Schleinitz	Wittenberk
7	29. srpen 1577	Fridericus Schleinitz	Wittenberk
100	30. srpen 1577	Franciscus Grabius Nulhuvius	Wittenberk
41	31. srpen 1577	Mathias Inquilinus Praehenus	Wittenberk
79	31. srpen 1577	Joannes Lopta Selovicinus	Wittenberk
46	1. září 1577	Joannes Polemios Slaweus [!]	Wittenberk
44	1. září 1577	Lucas Molerus	Wittenberk
61	1. září 1577	Ernestus Navius Chemnicensis	Wittenberk
68	4. září 1577	Casparus Bartolus Dresdensis	Wittenberk
80	2. září 1577	Stephanus Thum Brandeburgensis	Wittenberk
53	8. září 1577	Netiscior [?] Hageus Argennenensis	Wittenberk
54	16. září 1577	Wenceslaus Michalowicius Heniochus	Litoměřice
62	září 1577	Henricus Richardi	Wittenberk
96	1577	...	Wittenberk
5	18. únor 1578	Petrus Albinus	není
32	17. duben 1578	Adamus Sixtides alias Liparius Czaslaviens	Praha

33	17. duben 1578	Jacobus Sixtides Czaslaviensis	Praha
69	21. duben 1578	Joannes Franconeus Curius	Praha
70	21. duben 1578	Adamus Plawensky a Plaufeld Clatouinus	Praha
71	21. duben 1578	Venceslaus Matthaheus Czaslavinus	[Praha]
25	1578	Samuel Phagelus Pisecensis	není
11	1578	Venceslaus Balbinus a Worliczna	není
55	2. březen 1579	Wenceslaus Cromerius	Nymburk
86	8. září 1581	Jan z Dubencze	není
12	9. říjen 1581	Iacobus Horssius [?]	Nymburk
75	1581	Johann Myllnerrus	Nymburk
81	1581	Adam Sstiepanovský	není
82	1581	Waczlaw Wokaun z Sazawy	není
74	3. říjen 1585	Wencezlaus Buchnerus	Nymburk
40	24. srpen 1585	Joannes Czeyka ab Olbramowicz et in Kaczow	není
77	6. listopad/24. říjen 1585	Adam Millner z Milhauzu	není
6	1585	Johann Freyherr von Sprintzensteinen	není
24	1585	Diwiss Markwart z Hradku a na Wrchlabii	není
28	1585	Christiophorus Udalricus de Burgstorff	není
30	1585	David von Krekvidtz	není
48	1585	Adamus Rosacius	není
76	1585	Girzik Perger z Pergu	není
89	1585	... Hinnel	není
90	1585	Thomas Winckgler von Pehemish [?] waidhoffen an der deya	není
83	1585 [?]	Martin Jaros z Kniezowa	není
49	4. červen 1586	Geörg Hirsh vonn Kaldenbrunn	není
50	4. červen 1586	Jonass Ssafper z Bystrdcze	není
17	1586	Carell herre vom Byberssteyn	není
93	1586	není	není
94	1586	není	není
2	1587	Johan Maior	není
51	1590	Christof Wintter	není
3	1673	Gaspar Franciscus Podevin	není
42	16. srpen 1673	Gaspar Franciscus Podevin	není
10	19. srpen 1673	Gaspar Franciscus Podevin	Wiltehietp [?]
18	19. srpen 1673	Gaspar Franciscus Podevin	Wltchitzt
29	22. září 1676	Gaspar Franciscus Podevin	Puechaim
56	2. březen 1679 [!]	Johannes Tonner	Nymburk
19	není	Venceslaus Bystriczky Fontitus	není
13	není	Jan Borzek starší z Dohalycz i na Veselij Dohalycznych	není
20	není	Paul [?] Kozda ...	není
21	není	Salomon Roza Bokstein	není

22	není	Jan Roza z Bogkssteina	není
31	není	Jan Hubka starssj	není
36	není	Jan Saudek z Jaromierze	není
37	není	Sylwester Slansky	není
39	není	Wolff Weydl	není
63	není	Georgius Dicastus Mirzkovinus	není
67	není	Sigismundus Herbowecz	není
72	není	Bernardus Granovský z Granowa	není
73	není	Martinus Zahaharias [!] Arnoviensis	není
84	není	Girzik ...	není
85	není	Jan Kapaun z Karlowa	není
87	není	Jan mladší ...	není
95	není	Joannes Polnensis	není
98	není	Valentinus Espich	Wittenberk
99	není	Joannes Balbus	Litoměřice
4	není	není	není
47	není	není	není
88	není	není	není
91	není	není	není

Tabulka č. 2 – abecední seznam zapsaných osob

číslo záznamu	jméno
96	...
5	Albinus Petrus
45	Aplinus Georgius Ritthingensis
73	Arnoviensis Zahaharias [!] Martinus
11	Balbinus Venceslaus a Worliczna
99	Balbus Johannes
15	Bentherus Zacharias Vittebergensis
52	Bidermannus Lanrentius
74	Buchnerus Wenceslaus
28	de Burgstorff Christophorus Udalricus
17	vom Byberssteyn Carell
19	Bystrziczky Vencesilau Fontitus
1	Crellius Paulus
55	Cromerius Wenceslaus
69	Curius Joannes Franconeus
14	Cyrinus Georgius Prostannensis Moravus
40	Czeyka Joannes ab Olbramowicz et in Kaczow
71	Cziaslauinse Venceslaus Matthaes
63	Dicastus Georgius Mirzkovinus
13	Dohalský Jan Bořek starší z Dohalic a na Veselí
68	Dresdensis Casparus Bartolus
86	z Dubencze Jan
98	Espich Valentinus
84	Girzik ...
100	Grabius Franciscus Nulhuvius
72	Granovský Bernardus z Granowa
9	Gruscinius Lucas Polonus
57	Gurckfelderus Wenceslaus Tarnowiczensis
54	Heniochus Wencesilau Michalowicius
62	Henricus Richard
67	Herbowecz [?] Sigismudus
89	Hinnel
49	Hirsh Geörg von Kaldenbrunn
12	Horssius [?] Iacobus
31	Hubka Jan starší
23	Huiuf Zacharias Halenni
66	Hutter Laurentius
41	Inquilius Mathias Prahenus
87	Jan mladší ...
83	Jaros Martin z Kniezowa
85	Kapaun Jan z Karlova
20	Kozda Paul [?]

30	von Krekvidtz David
79	Lopta Joannes Selovicinus
2	Maior Johan
24	Markwart Diwiss z Hradku a na Wrchlabii
77	Millner Adam z Milhauzu
44	Molerus Lucas
27	Mylius Georgius Annaebergesis
75	Myllnerrus Johann
61	Navius Ernestus Chemnicensis
47, 88, 91, 92, 93, 94	není
53	Netiscior [?] Hageus Argennenensis
34	Neugebaur Jacobus Vratislaviensis
35	Nissenus Silesius Paulus Radick
76	Perger Girzik z Pergu
25	Phagelus Samuel Pisecensis
70	Plawensky Adamus a Plaufeld
3, 10, 18, 29, 42	Podevin Gaspar Franciscus
46	Polemios Joannes Slaweus
95	Polnensis Joannes
64	Rabstinensis Benjamin minor
58	Ripschius Bernhartus
48	Rosacius Adamus
22	Roza Jan z Bogkssteina
21	Roza Salomon von Bokstein
36	Saudek Jan
97	Schato Andreas Torgensis
7	Schleinitz Fridericus
8	Schleinitz Ladislav
60	Schönborn Bartolemaeos
32	Sixtides Adamus
33	Sixtides Jacobus Czaslaviensis
37	Slánský Sylwester
6	Sprintzenstein Johann von
50	Ssafer Jonass z Bystrdcze
81	Sstiepanovský Adam
16	Stodolius Andreas a Poziowa
65	Strubius Caspar
78	Stubendorff Josephus Halensis
80	Thum Stephanus Brandebergensis
56	Tonner Johannes
38	Waydhofer Paulus a Fogelsperg
43	Werner Abraham
39	Weydl Wolff
90	Winckgler Thomas von Pehemish [?]
59	Winsheim Veit

51	Wintter Christof
82	Wokaun Waczlaw z Sazawy

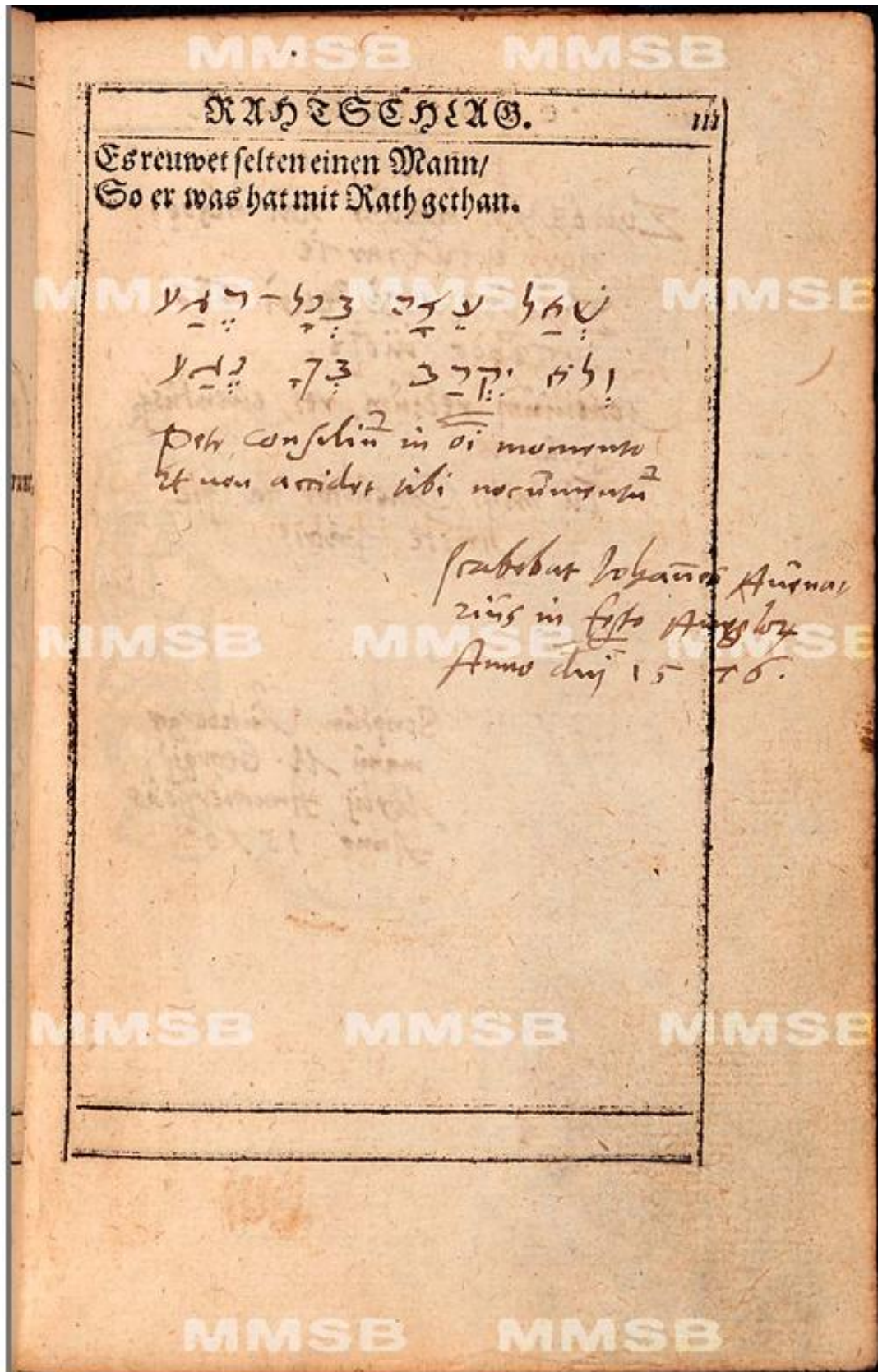
Tabulka č. 3 – přehled autorů citátů

autor citátu	dílo	č. záznamu
Aischylos	Upoutaný Prométheus	54
Ambrosius	Isaac et anima	54
Aristotelés		55
Aristotelés	Etika	58
Augustinus		69
Basilius		34, 79, 95
Bernard z Clairvaux		88
Cato		7
Cicero	Philosophia de inventione	43
Cicero	De finibus bonorum et malorum	68
Cicero	De Officiis	68
Erasmus Rotterdamský	Adagia	71
Euripidés		34, 41
Hérodotos		61
Hésiodos		34
Hippokratés		54
Homér	Illiad	25, 79
Horatius	Epistulae	48
Horatius	Ódy	50
Isokratés		14, 53, 95
Joachim Camerarius		100
Johannes Stigelius		96, 97
Lucretius	De rerum natura	58
Ludvík z Blois	Opera quae ut varia eruditione	16
Ovidius	Epistulae ex Ponto	8
Ovidius	Tristia	10
Ovidius	Amores	15, 73
Ovidius	Heroides	70
Ovidius	Metamorphoses	78
Pausaniás		60
Petrus Albinus	Epigramma	5
Petrus Crinitus	Commentarii de honesta disciplina	15
Philipp Melanchthon	Epigrammatum libri sex	44, 46
Pietro De Stefano	Descrittione dei luoghi sacri della citta di Napoli	70
Pindaros	Olympijské zpěvy	57
Platón		23
Plautus	Trinummus	54
Giovanni Pontano	Parthenopeus	60
Sallustius	De coniuratione Catilinae	9

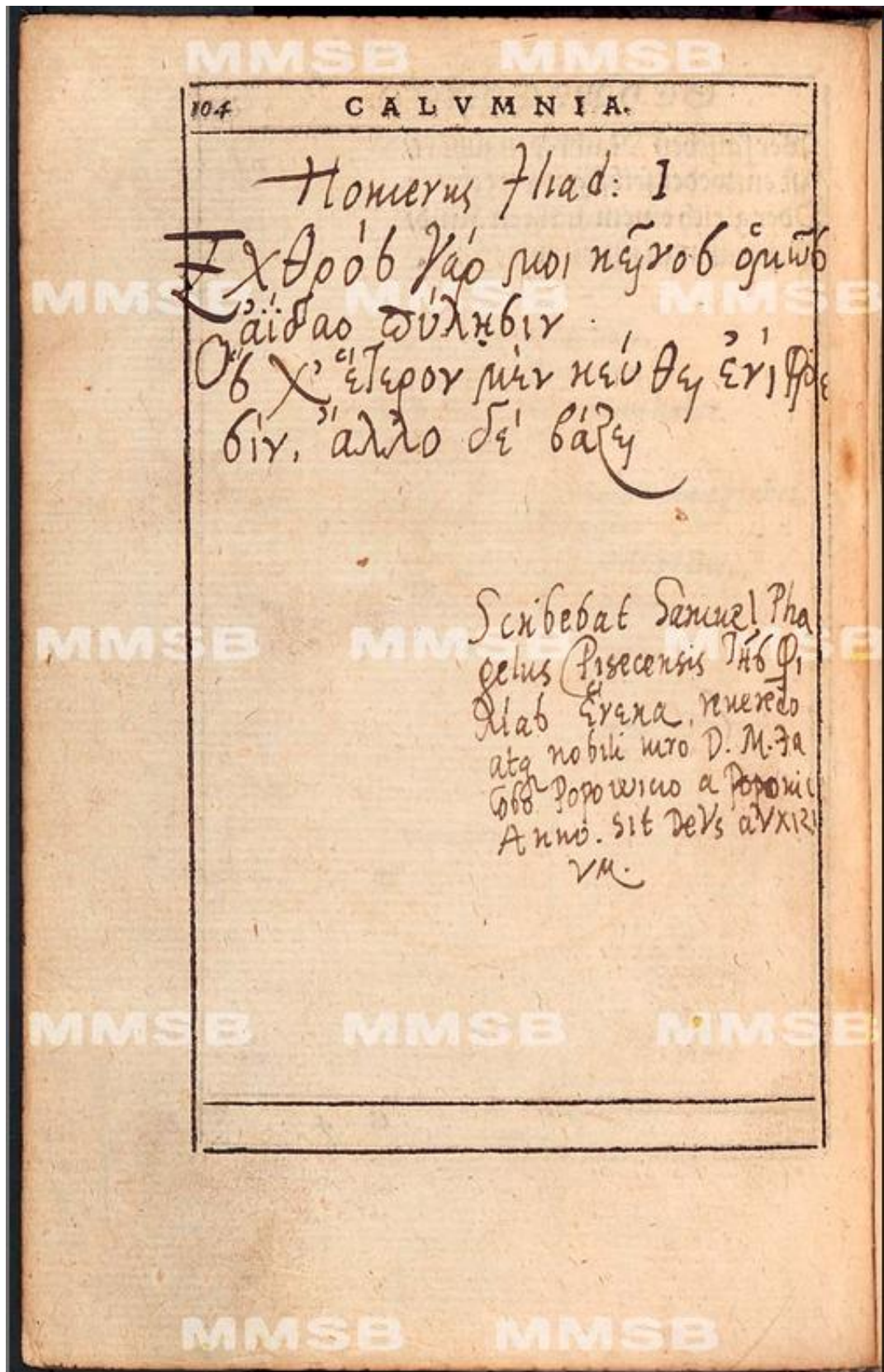
Sallustius	Bellum Iugurthinum	9
Seneca	Hercules Furens	65
Sextus Pomponius	Corpus iuris civilis	52
Sofoklés	Aiás	57
Tertullianus		1
Theodor Beza	Icones	75
Veit Winsheim	Epigramma	59
Walther von der Vogelweide		68
Xenofón		45
	Bible - Žalmy	35, 38, 43, 64
	Bible - kniha Moudrosti	74
	Bible - kniha Sírachovcova	80
	Bible - Filipským	99, 54
	Bible - evangelium Lukáše	16

Příloha č. 4

Obrázek č. 1 – ukázka zápisu v hebrejštině a latině

Obrázek č. 2 – ukázka datování pomocí chronogramu

Obrázek č. 3 – ukázka namalovaného erbu a zápisu

Obrázek č. 4 – vyobrazení Martina Luthera

Obrázek č. 5 – ukázka zápisu v řečtině a latině

